

dotyky

slovenské

ročník XVI číslo 4-5 apríl-máj 2011

cena: 18 Kč/0,6 €

Za Ludvíkom Baranom (str. 10)

Bez ladu a skladu (str. 12-13)

Jubileum Ladislava Balleka (str. 18-19)

Stretnutia a rozhovory s Karolom Kállayom (str. 32)

Richarda
Trstana
už život nepotopí

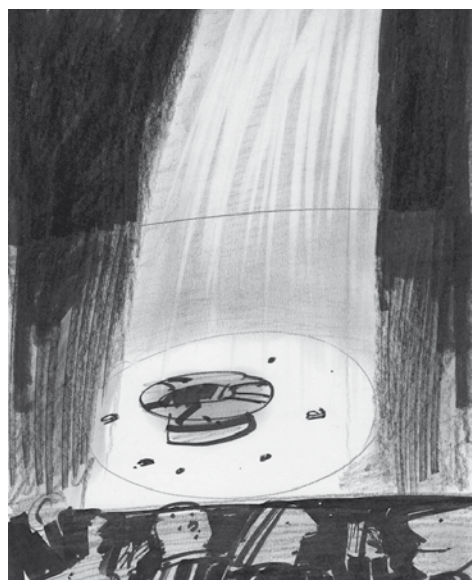

O peniazoch

Vladimír Skalský, Nad'a Vokušová

... nám je čím ďalej tým nepríjemnejšie písať. Jednak je to celkovo nie celkom noblesná téma, jednak sa málokedy dá na túto tému napísať niečo príjemné. Štvrté číslo Slovenských dotykov je už klasicky to, keď už so znalosťou čísiel o výške podpory slovenských aktivít zo strany českých orgánov musíme oznamovať nepríjemné správy.

Minulý rok sme písali, že *kríza a čosi navyše* je to, čo dolahlo na slovenskú kultúru v Česku. „Podpora Ministerstva kultúry Českej republiky, ktorá je pre fungovanie menšiny absolútne kľúčová, klesá už dlho, od vypuknutia krízy klesá rýchlejšie a v roku 2010 klesá, ak sa nič nezmení, oveľa viac, než by zodpovedalo celkovým úsporným opatreniam,“ napísali sme vtedy. V štvrtom štvrtroku prišli napokon ešte dodatočné škrtky, ktoré uvrhli Slovenské

ILUSTRÁCIA: LADISLAV HOJNÝ

dotyky do beznádejnej straty. Tento rok píšeme ďalšiu smutnú kapitolu.

Ako napovedá už fakt, že v rukách držíte dvojčíslo Slovenských dotykov 4-5, financií na tento časopis je málo - konkrétne ako po dodatočných minulo-ročných škrtoch. Vydávať sa to s takou podporou dlhodobo nedá, dvojčíslo sú to najmenej, čo musíme robiť, ak nechceme skrachovať. Dobrá správa je, že tento rok MK ČR podporilo Zrkadlenie/Zrcadlení. A tiež tá, že by sa ešte mali na médiá nejaké prostriedky rozdeľovať dodatočne. Z odboru médií a audiovizie sú teda správy nie celkom veselé, avšak ani zúfalé. Podobne z ministerstva školstva.

Iná káva sú však výsledky z programu podpory kultúrnych aktivít príslušníkov národnostných menšín, teda z Odboru regionálnej a menšinovej kultúry. Celková schválená podpora slovenskej menšiny je šokujúcich 681 tisíc korún. Pred rokom to bol 1 302 000 a pred dvoma rokmi ešte o 50 percent vyššia - 1 925 000. Slovenská kultúra teda dostane menej než polovi-

cu oproti roku 2010, a dokonca len zhruba tretinu úrovne roku 2009. Myslia si úradníci, že tak môže fungovať?

Slováci sú pritom suverénne najpočetnejšou národnostnou menšinou v Česku a druhá najpočetnejšia, rómska, má aj vlastný grantový program integrácie príslušníkov rómskej komunity, administrovaný rovnakým odborom. Napriek tomuto všetkému nás nechali ďaleko za sebou nielen aktívni a regionálne sústredení Poliaci s podporou 2 150 000 korún, ale aj Rómovia s podporou 1 152 000 (a ďalších 1 478 000 vo vlastnom programe) a dokonca aj Maďari s podporou 838 tisíc. Takmer totožnú podporu ako Slováci získali aj Gréci - 640 tisíc. A tak ďalej a tak podobne, napríklad Bulhari 406 a Chorváti 384 tisíc. Ak by sme do úvahy vzali hoci aj podhodnotené výsledky sčítania obyvateľstva v roku 2001, dostali teda Slováci na kultúrne aktivity 3,53 Kč na hlavu, Poliaci vyše 41, Maďari asi 56, Bulhari vyše stovky, Gréci a Rómovia vyše dvoch stoviek, Chorváti takmer 250 korún na hlavu.

Nezostáva, než zopakovať vetu z minuloročnej glosy: „Pochopiteľne, granty sa nepridelujú podľa pomerného kľúča, čo je v poriadku, priateľom z iných menšín prajeme podporu ich krásnych projektov, ale predsa... tieto čísla iste vzhľadom na kultúrnu blízkosť Čechov a Slovákov, význam tejto najpočetnejšej menšiny a privilegovanosť česko-slovenských vzťahov prekvapia.“

Slovensko-český klub, vydavateľ Slovenských dotykov, „získal“ na podporu svojich kultúrnych aktivít 100 000 (slovami stotisíc) korún. Z toho 50 tisíc na Dni slovenskej kultúry v pätnástich českých a moravských mestách a 50 tisíc na komplexný program kultúrnych aktivít. To všetko v roku, keď náš klub plánuje aktivity k 15. výročiu svojho založenia a keď zriadil Slovensko-český ART klub v pražských Holešovicích. Ak hovoríme o Dňoch slovenskej kultúry, pre porovnanie Rómovia získali na svoj festival Khamoro rovný milión, Maďari na prakticky rovnomený, ale menší cyklus Dni maďarskej kultúry 265 tisíc, Poliaci na jeden festival 250 tisíc, Nemci 240 tisíc, Ukrajinci 234 tisíc, Chorváti na jednoduchý festival 184 tisíc. A komplexné programy? Tiež existujú paralely - Poliaci 740 tisíc, Gréci 540 tisíc...

Zdôvodniť to nedostatkami projektov sa nedá, málokto asi uverí, že všetky slovenské spolky sú neschopné napísať žiadosť, o to viac, že to v minulosti rovnakí ľudia vedeli. A Slovensko-český klub, na rozdiel od iných, ani nekopíruje cudzie projekty a nežiada na neexistujúce aktivity. Zdá sa však, že na tom nezáleží.

Slovensko-český klub teda získal podporu, ktorá sa ani neblíži hoci len nákladom na prenájom klubu, o nákladoch na jedinú Dni slovenskej kultúry

nehovoriac. Osláviť 15. výročie by sme vari mohli zadarmo na lúke a naznačiť tak verejnosti, že nás poslali sa pást'...

Ak sa máme vrátiť do menej metaforickej roviny - veríme, chceme veriť, že sa podarí tie dotácie významne navýšiť.

Pretože aj záver stačí zopakovať z rok starej glosy. Ale tentoraz už tučným písmom a s tromi výkričníkmi na konci: **Možno si to mnohí neuvedomujú, ale sme na hranici, kde je potrebné zväziť, aké sú ciele grantovej politiky voči slovenskej menšine v Českej republike. Či umožniť tejto najpočetnejšej minorite rozvoj a budovať touto cestou jeden z dôležitých mostov medzi dvoma národmi, ktoré sú si v Európe najbližšie, alebo či utľmovať a umŕtvať jej činnosť. Ak to druhé, chceme sa vážne zapojiť do debaty prečo!!!**

KRITIKA Z AMERIKY

Otázka rómskej menšiny v oboch našich krajinách je na pretrase veľmi často a vari žiadny občan bývalej federácie k nej nie je ľahostajný. Názory sú však ovaké - tolerantné i veľmi, veľmi kritické. Málokto z nás však môže skonštatovať, že nejde o výrazný problém, ktorý treba bezpodmienečne riešiť. Napokon, rovnaký názor má, žiaľ, i zahraničie.

Spojené štáty americké vo svojej najnovšej výročnej správe o dodržiavaní ľudských práv vo svete, podobne ako aj vlani, kritizujú tak Českú republiku, ako aj Slovensko okrem rozsiahlej korupcie, ktorú tu teraz necháme bokom, aj za diskrimináciu Rómov. Správu v tomto mesiaci zverejnilo americké ministerstvo zahraničných vecí. Podľa nej v Česku žijú Rómovia v chudobe, trápi ich vysoká nezamestnanosť, negramotnosť i diskriminácia vo vzdelávaní, ubytovaní a hľadaní zamestnania. Podotýka tiež, že spoločenské predsudky voči Rómom sa neraz prejavujú aj v násilných činoch.

Na Slovensku podľa správy čelí rómska populácia diskriminácii nielen zo strany spoločnosti, ale dokonca aj zo strany vlády. Pretrváva rozsiahla diskriminácia v zamestnávaní, vo vzdelávacom systéme, zdravotných službách, ubytovaní a v tejto krajine konkrétne aj pri požičiavaní peňazí. Nezamestnanosť Rómov na Slovensku sa odhaduje na 80 až 90 percent. I tu príslušníci rómskej, ale tiež aj iných menšín, čelia rasovo motivovanému násiliu. Slovenská polícia sa síce v jeho potláčaní zlepšila, ale problém stále pretrváva. Nezanedbateľná je aj detská prostitúcia v slovenských rómskych osadách.

Nie je príjemné počuť kritiku z iných kútov sveta, možno však by to mohol byť pádny dôvod na zamyslenie sa aj pre tých, ktorí sa vo svojej vlasti tvária ako proroci. A to často ako veľmi nekonštruktívni proroci...

Nad'a Vokušová

Slovensko v Štrasburgu

Európsky súd pre ľudské práva v Štrasburgu rozhodol uplynulý rok zo 120 prípadov v 40 rozsudkoch v neprospech Slovenskej republiky. Vyplýva to zo správy o činnosti zástupcu SR pred ESLP za rok 2010, ktorú ministerstvo spravodlivosti predložilo do pripomienkového konania.

Celkovo príslušné orgány ESLP preskúmali 568 sťažností zo Slovenska, čo je iba o jednu žiadosť menej ako v roku 2009. Súd na druhej strane neprijal alebo vyčiarol 664 prípadov. Vláde notifikoval 129 sťažností, z nich rozhodol v 120 prípadoch. Od roku 1993 do konca minulého roka notifikoval ESLP slovenskej exekutive 619 sťažností. Za vlaňajšok nastal ich výrazný nárast. Napríklad v roku 2006 ich bolo 64, o rok neskôr 59, potom 67 a v roku 2009 tento počet dosiahol 42.

Vo všetkých notifikovaných prípadoch za minulý rok išlo o individuálne žiadosti. Na SR nebola podaná žiadna medzištátna sťažnosť a ani Slovensko nepristúpilo k takémuto kroku. Prevažná väčšina z nich sa týkala porušenia práva Dohovoru na spravodlivé súdne konanie súvisiace s ich neprímeranou dĺžkou trvania. Sťažovatelia

poukazovali aj na porušenie práva na pokojné užívanie majetku. Nárokovali si na 514,48 milióna eur. SR im na základe priznania súdu vyplatila minulý rok 641 647 eur.

Mestá podľa spokojnosti

Podľa medzinárodného prieskumu je iba 23 percent Slovákov spokojných s kvalitou života vo svojich mestách, 63 percent ju vníma ako priemernú a zvyšok považuje za slabú. Vyplýva to z marcového telefonického prieskumu agentúry AKO na vzorke 1000 respondentov, ktorí sa podľa všeobecných kritérií prvýkrát organizuje v rôznych európskych krajinách. „Najdôležitejšími faktormi pri posudzovaní parametrov atraktivity mesta sú prostredie, bezpečnosť, prístup k zdravotnej starostlivosti, čistota a nakladanie s odpadom,“ uviedla Lucia Ftáčniková z prieskumnej agentúry AKO. Dve oblasti, s ktorými sú mestskí ľudia najspokojnejší a nepovažujú ich za potrebné zlepšiť, sú nakupovanie a kultúra s nočným životom. Prieskum zistil, že 60 percent obyvateľov sa narodilo v meste, v ktorom bývajú, čo svedčí o tom, že Slováci majú nízku mobilitu. Viac ako

polovica respondentov považuje za akútne zlepšenie v nasledujúcich oblastiach - prístup k zdravotnej starostlivosti, verejná doprava, cesty, parkovanie, náklady na život, bezpečnosť či cenová prístupnosť bývania. Posudzovalo sa aj podľa veľkosti miest. Podľa prieskumu najlepšie z toho vyšla Bratislava a Košice, menšie mestá boli výrazne negatívnejšie hodnotené ako miesta na život a prácu.

Študenti k Ústavnému súdu

Zástupcovia vysokoškolákov združení v Štrajkovom výbore študentov sa chcú sťažovať na Ústavnom súde SR, pretože sa im nepáči, že vláda nevyriešila kritizovanú novelu, ktorá zaviedla pre študentov nad 26 rokov zdravotné odvody. Parlament schválil, že poplatky by sa mali po novom týkať len študentov nad 30 rokov. Podľa koordinátora ŠVŠ Karola Klobošického parlament takto nevyriešil problém a vláda nedodržala svoj sľub. „Na základe tejto skutočnosti sme sa rozhodli vypracovať spoločné podanie na Ústavný súd, lebo sme presvedčení, že ide o diskrimináciu na základe veku. Zákon považujeme za protiústavný,“ uviedol zástupca študentov Karol Klobošický.

... *A* rozum zostáva stát'

z jarného zápisníka Ďurka Pražiaka

Akáže by to bola jar, keby ju na svojich nežných krielciach nepriletel zvestovať jej poslan - prvá lastovička! Netrzepliví Slováci ju márne vyzerali ešte desať dní po oficiálnom prvom jarnom dni. Lastovičky sú však opatrné, počkali si pre istotu až na zavedenie letného času. A človek sa im nemôže čudovať, veď niektoré si za teplom odleteli až do Konga. Rekordmanke z Nových Zámok namerali ornitológovia rovných 6 200 kilometrov. Slováci od radosti usporiadali pri Hrušovskej nádrži slávnostné víťanie lastovičiek. Slovenská holubičia povaha je skrátka na vtáčiky citlivá.

O čosi horšie to majú Slováci s medvedmi. Či skôr medvede s nimi. Tie, keď sa zobudili zo zimného spánku, boli nemilo prekvapené až zaskočené. Zistili totiž, že okolo Ružomberka sa podpisujú petície na ich odstrel. Miestne obyvateľstvo vo Vlkolínci (sic) sa vraj už bojí vychádzať z prabytkov, tak často vraj medvede šarapatia okolo kontajnerov s odpadkami. O vlkoch ani slovo. Z Dobšinej odkázali bojzlivým Vlkolínčanom, že postačí zamykať kontajnery a bude po probléme - takú vraj majú skúsenosť. Štátnej ochrane prírody sa ale takéto primitívne riešenie už vlni videlo nedostatočné, a tak zaplatilo jednej súkromnej firme vyše milióna eur na monitorovanie medvedieho správania sa na vybranom vzorku až pätnástich chlpáňov. Firma rada vyhovela a na námietky odborníkov, že za toľko peňazí by sa dali monitorovať všetky medvede v celej strednej Európe, odpovedá, že štúdia, ktorá raz... niekedy... z toho vznikne, bude mimoriadne cenná až neoceniteľná. Len najprv, ehm, bude treba tých pätnástich mackov nejako šikovne pochytať a spracovať údaje, čo bohužiaľ nebude jednoduché, lebo prefikvané medvede sa doteraz veľmi šikovne vyhýbajú starostlivo ražičným pascám. Zrejme bude treba ďalší milión eur. Slovenský Greenpeace už oznámil, že na protest sa bude reťazami priklúvať k tým pascám a spievať pri tom: Medvedku, daj labku!

Aj politici sa preberajú zo zimného spánku, ale petícií o odstrela sa obávať nemusia. Šteklivé jarné lúče spôsobili, že po dlhomesačnom zaslúženom odpočinku sa prebral aj najslowenskejší poslanec a vodca Slovenskej národnej strany. Opäť sa svižne vyhupol na škaredého chlpatého konika svojej slovenskosti a v parlamente z jeho chrbta s chuťou vynadal prakticky každému, na koho uprel svoje neohrozené, zápalisté oko - od, už

tradične, „azijských vrahúňov“ spoza Dunaja až po „driemajúceho +uja“ v kresle podpredsedu. Na záver svojho vystúpenia parlament, citujem slovenskú tlač, „opľuť“. Ťfu! Možno sa z toho stane pekný nový slovenský jarný zvyk.

Aj slovenská diplomacia sa prebudila zo zimného spánku, napísal časopis Economist. Akurát vraj „rúbe nad svoje možnosti“. Tiež by som povedal. Veď čo iného je napríklad čerstvé nadviazanie diplomatických stykov so Šalamúnovými ostrovmi! Než len chudák slovenský konzul oboľáva na služobnej piroge všetkých tých tisíc kúskov zeme v Tichom oceáne... Ale veď: či nie práve na veľkých úlohách sa rastie? Nech len pekne vesluje!

Jarné vtáčstvo sa nedeckavými zobáčikmi vrtá v kopnejúcej zemi, slovenská justícia zase v hnoji. Konkrétne v tej kope, ktorú vlni v Bratislave za protestov dopravcov proti Ficovej vláde vykydol just pred úrad vlády akýsi šofér Bublince. A neupratal ju. Súd sa tiahne, nemá konca kraja. Lebo Bublince sa bráni aj tak, že to on nie naschvál, nie v zlom metaforickom úmysle, že to sprostá hydraulika mu nečakane zlyhala a kydala: „Tá hydraulika nevedela, že je pred úradom vlády!“ A to už je filozofická, metafyzická otázka - ako to dopadne s ľudstvom, až nás ovládnu stroje a začnú kydať, či nedajbože ešte niečo horšie? Čo už je voči takejto civilizačnej hrozbe jedna poondená kôpka hnoja? Myšlienka priam, nebojím sa to povedať, na hlbšie zamyslenie.

A pri tej asi radšej skončím, lebo od nej je už len krôčik k otázkam, prečo asi najpredávanejšou slovenskou knihou v jednom slovenskom knihkupeckom reťazci je kniha Evy „Evity“ Urbaníkovej s názvom Svet mi je dlhý. Nehovoriac už o tom, že najpredávanejšou českou spisovateľkou na Slovensku je Halina Pawłowska, a nie čojaviem... dosad'te si... Marec - mesiac knihy. Marec - poberaj sa starec.

A na záver hádanka. Ktorá správa z týchto dvoch, v slovenskej tlači uverejnených, je čisto prvoaprílová: 1) O sto rokov sa vďaka otepleniu vyleje Stredozemné more a bude siahať až po Petržalku, alebo 2) Zdražie benzín.

Viem, takéto náročné kvízy do ľahkého žánru, akým je fejtónové zamyslenie, nepatria, ale prekonajte jarnú únavu a skúste aj vy aspoň na chvíľu „rúbať nad svoje možnosti“.

Vždy som bola napojená na pražské prostredie

Folková speváčka a hudobníčka Zuzana Homolová je známa najmä ako interpretka ľudových balád. No každá z jej štyroch platní je iná. Vždy sa totiž spojila so zaujímavými muzikantmi - či už to bol Jiří Stivín, Vlasta Redl alebo Samo Smetana s Danielom Salontayom. Na debutovom albume Čas odchádza z domu spolupracovala s Vladimírom Mertom a Janom Hrubým. Vyšiel v roku 1989 a nedávno sa dostal na pulty v reedícii. Teraz pripravuje so Samom Smetanom a Milošom Železnákom novinku, ktorá má obsahovať aj roztopašné ľudové piesne.

🌀 V mladosti často človeka oslovuje iná hudba ako ľudová. Ako to bolo u vás?

Rovnako. V detstve som si však užila dost' folklóru. Moja mama so mnou od malička spievala ľudovky, chodili sme aj do Východnej a musela som navštevovať organizované folklórne vystúpenia, čo bola jediná možnosť kultúrneho využitia. Nikdy som však nebola členkou folklórneho súboru a keď som dospievala, zaujímali ma iné hudobné žánre. Folklór mi bol na ťarchu. Až neskôr som sa k nemu obľúkom vrátila cez folkové hnutie. Zaujalo ma, ako dokáže banálny ľudový príbeh osloviť aj publikum v Newporte.

🌀 Dostali ste sa aj k tej pôvodnejšej, intímnejšej interpretácii ľudoviek, alebo ste poznali najmä tie „rozjuhané“ pesničky zocvičených krojovaných súborov?

Spoznala som aj tie intímnejšie verzie, ale až po puberte. Cez interpretácie Dariny Laščiakovej zo 60. rokov. Na svetlo vynášala veľmi jemné a citlivé oravské piesne a pre mňa bol jej prejav dost' objavný. Ak by som to mohla prirovnať, bolo to čosi ako Hana Hegerová v Semafore.

🌀 Koncom 60. rokov ste strávili rok vo Francúzsku. Ako vám to rozšírilo hudobný obzor?

Tam som sa naozaj rozhládla, hoci o Bobovi Dylanovi, Joan Baezovej či Donovanovi som počula aj predtým. Vo Francúzsku som sa napokon začala zaujímať aj o frankofónny folklór. Vtedy som nemala možnosť robiť si nahrávky, tak som si texty piesní prepisovala a snažila sa napačovať platne, aby som si zapamätala melódiu.

🌀 Po návrate ste sa pustili aj do slovenských balád. Prečo práve balád?

V tom čase neboli pre propagáciu optimizmu zaujímavé tie smutnejšie piesne ani balady. No a ja som z toho ťažila. Už keď som sa zaoberala anglo a frankofónnymi baladami, uvedomila som si, že na Slovensku sú knižnice plné baladických príbehov. Vedela som, že tento žáner nie je vhodný pre oficiálnu scénu pre folklórne súbory a podobne. Balady bývajú dlhé, smutné, jednotvárne, banálne a vymyslieť k nim tanečnú choreografiu bol problém. Keď som ich však začala hrať, folkloristi boli akoby dotknutí, že spievam ľudovú pieseň s gitarou. A v niektorých piesňach som zároveň musela meniť slová, pretože sa mi od schvalovacej komisie vracali načerveno doškrtané.

🌀 V 70. rokoch vás Jaroslav Hutka prizval do folkového združenia Šafrán, kde bol aj Merta, Hutka, Třešňák a ďalší. Bolo to pre vás skôr občasnú stretnutie sa pri hudbe, alebo intenzívne spolužitie spriaznených ľudí?

Celé to obdobie trvalo asi dva-tri roky. Hrávala som vo vysokoškolských kluboch a jeden z dobre fungujúcich bol v Mladej garde, kde mali divadelné štúdio, rozhlasovú aparatúru, nahrávali vystúpenia. Cez môj koncert v tomto klube sa o mne dozvedel aj Hutka a zavolať ma do Prahy. Takže vždy, keď sa dalo, som tam cez víkendy chodila. Bolo to veľmi intenzívne, kamarátske, príjemné, inšpiratívne a poučné. Tunajšia komunita bola síce fajn, ale skôr zábavná a nezáväzná. V tej českej sa mi zdalo, že

ide o niečo viac, o čosi závažné a konšpiratívne, čo sa aj potvrdilo.

🌀 Na scéne ste už boli dlhé roky, kým vyšiel váš debutový album Čas odchádza z domu. Prečo to toľko trvalo?

V roku 1973 mi vyšli dve piesne na SP nosičoch a zdalo sa, že Opus niekedy v budúcnosti využije môj materiál. Situácia sa však uvoľnila až v roku 1987. Dramaturg Julio Kínček mi dal ponuku. A ja som najprv na spoluprácu oslovila Jana Hrubého. S ním to však bolo na dialku komplikované a keď som dostala novembrový termín nahrávania, spojila som sa s Vladom Mertom. On chodieval do Bratislavy aj k nám častejšie. Navyše mal od ženy krásny japonský magnetofón, ktorý potreboval vyskúšať. Takže sme sa dohodli, že si doma nahrám podklady a on to u seba doaranžuje. Za jeden deň som ich naspievala s gitarou a Merta mohol experimentovať.

🌀 Vlasta Redl aranžoval váš album Slovenské balady a urobil to celkom inak ako spomínaný Merta, ktorý si zvolil pomerne mohutnú hudobnú kulisu. Ktorý spôsob vám bol bližší?

Ten Redlov. Pravdaže, vtedy ma bavilo počúvať piesne v bohatom aranžmáne. Vždy som bola napojená na pražské prostredie, Moravu som príliš nevnímala. Raz ma Redl oslovil s tým, že sa mu páči moja práca a ponúkol mi svoju platňu Na výletě. Keď som ju doma počula, bola som nadšená

a povedala som si, že tohto človeka budem otravovať, kým sa bude dať. Napokon z toho bola síce dlhá, ale krásna spolupráca. Redl k tým baladám pristúpil s pokorou. Povedal mi, že nebudem hrať na gitare a ja som s radosťou súhlasila. Naspievala som to veľmi voľne a capela a on sa potom do toho snažil vmontovať rytmy a nástroje.

🌀 A Merta?

Merták je neskrotný, keď nám do štúdia priniesol svoj pás, začali sme ho osekávať, hoci sme sa obávali, či ho to neurazí. Napríklad organ, ktorý znie na konci skladby Poľná madona, ten vyjadroval jeho pocit. Chcel, aby sa tichá pieseň končila takto monumentálne. Ja s tým síce nesúhlasím, ale dnes na Mertovu verziu počúvam názory, aká je to sila.

🌀 Po revolúcii do tunajšieho prostredia natieklo množstvo novej hudby. Čo sa zmenilo na vašom publiku a čo na publiku ako takom?

Hudobná ponuka sa síce rozšírila, čo je výborné, ale ľudia aj tak najviac siahajú po tanečnej, zábavnej hudbe. Najväčšiu časť môjho dnešného publika tvoria starí verní poslucháči, ktorých to bavilo aj predtým. Nechápem však, ako sa v priebehu takého relatívne krátkeho času mohlo stať, že zázemie, ktoré bolo pre nás veľmi dôležité, teda študentské kluby, nabralo dost' odlišnú podobu. Ľudia zo študentského prostredia dnes asi netušia, aký široký hudobný diapazón existuje. A pritom aj mladí by možno privítali viac alternatív, keby mali príležitosť zoznámiť sa s nimi. Cez koncerty, kluby, televízie či rádiá.

Daniel Bernát

Slovenská speváčka Mária Čírová si na koncerte pre Japonsko zaspievala aj známu gospelovú skladbu Amazing Grace. „Túto pieseň milujem pre jej symboliku. Zložil ju John Newton, obchodník s otrokmi. Jedného dňa jeho loď stroskotala a John Newton len o vlások unikal smrti. Dnešné ľudstvo je ako John Newton kedysi. Zloba, ohováranie, nenávisť, faloš, to je či chceme alebo nie realita dnešných dní. Nemeňme svet, ale ako John Newton, zmeňte sa,“ prezradila Mária, ktorá rovnako ako všetci umelci, vystúpila na koncerte bez nároku na honorár.

Vyspievali Japonsku pomoc

Po minúte ticha odštartoval hudobný program s Oskarom Rózsom, Eugenom Vizvárym, Anitou Soul a Martinom Valihorom. Vynikajúci slovenský muzikant priznal, že má k ostrovnej krajine veľmi blízky vzťah. „V Japonsku som strávil veľmi veľa chvíľ, precestoval som ho celé od Sendai až po Sapporo. Účinkoval som takmer v každom veľkom meste. Cítim veľký súcit s krajinou a s jej veľmi silným národom. Japonsku prajem veľmi skorý návrat, aj keď niektoré veci sa vrátiť nedajú,“ povedal Martin Valihora.

obrovskú podporu. Mnohí o ňom povedali svojim príbuzným v Japonsku a z ich dojímavých reakcií nám skrsol v hlave ďalší nápad. Mao Kawada, Japonka pracujúca pre Rozvojový program OSN v Bratislave navrhla, aby sme zo Slovenska poslali do Japonska povzbudzujúce pohľadnice a listy. Ľudia stále zápasia o prežitie a vyjadrenie

Koncert pre Japonsko, ktorý sa uskutočnil v piatok 1. apríla, zaplnil skoro všetkých 2000 miest bratislavského Veľkého evanjelického kostola. Dobrovoľná zbierka sa na mieste rozrástla na 4 706,93 EUR. Slovenský Červený kríž odošle plnú sumu japonskému Červenému krížu.

Muzikantov aj návštevníkov priviedol na výnimočnú benefičnú akciu pocit spolupatričnosti a súcitu s Japonskom, ktoré sa dodnes spamätáva z ničivého zemetrasenia z 11. marca 2011.

„V mene japonskej vlády a všetkých Japoncov chcem vyjadriť Slovensku moju hlbokú vďačnosť za spoluúčasť a podporu. Charitatívny koncert je pre nás veľkým povzbudením. Japonci prežívajú túto katastrofu s maximálnou disciplínou a jednotou. Verím, že sa nám podarí prekonať všetky následky s našou vlastnou pomocou, aj s pomocou celého sveta,“ vyjadril svoje presvedčenie japonský veľvyslanec na Slovensku Yoshio Nomoto.

Spoluúčasť s ostrovnou krajinou vyjadrila piesňami O pomoc volám a Amazing Grace aj Mária Čírová. Pridali sa The Hope Gospel singers pod taktovkou Ivety Viskupovej a Kresťanský komorný orchester ZOE s hosťujúcim husľovým virtuózom Robertom Marečkom.

S myšlienkou zorganizovať charitatívny koncert pre Japonsko prišla huslistka a študentka VŠMU Mária Vaculová. „Koncert pre Japonsko znamenal pre Japoncov žijúcich na Slovensku

podpory okolitého sveta znamená pre Japoncov veľkú posilu,“ hovorí iniciátorka koncertu aj Listu pre Japonsko, Mária Vaculová. Povzbudzujúce listy odoslali spoločne do Japonska organizátori koncertu.

Koncert pre Japonsko zorganizovala platforma Kresťania v meste pod záštitou predsedníčky vlády SR Ivety Radičovej za prítomnosti viacerých veľvyslancov v SR.

S manželmi Irenou a Štefanom Kanovskými sme sa už stretli na stránkach Slovenských dotykov už viackrát. Pochádzajú zo Slovenska, žijú a podnikajú v Přerove, hudobníci telom a dušou, ktorí dokážu vyčariť takú náladu, na akú sa dlho nezabúda. Svoju kapelu Pohoda5 založili v roku 2004 ako „odpočinkové hudobné združenie“, ktoré sa postupne začalo venovať hlavne vlastnej tvorbe.

Pohoda minimálne na⁵

starostí.“ A my sme naozaj šťastní, že sme sa za Kanovskými, ich kapelou a ich neopakovateľnou atmosférou vybrali priamo do Přeova i keď pri

Nad'a Vokušová

Z pera Irenky sa rodili balady pre strednú generáciu, balady o skutočnom živote, láske existujúcej i odchádzajúcej, o všednostiach i nevšednostiach každodenného života, ktoré podávajú hudobníci vážne, menej vážne i so vzácnym humorom. Nahráli už niekoľko CD, vytvorili muzikál Ječmének, usporadúvajú textársku súťaž a majú na svojom konte mnoho a mnoho ďalších hudobných aktivít. Dovoľte, aby som odcitovala motto tejto kapely v češtine: „Když ti hrabe v hlavě hochu, zastav se a bav se trochu. Čím víc malých radostí, tím méně velkých

prležitosti pomerne vážnych vecí, akými bolo udeľovanie „Ceny Ď“ v Olomouckom kraji a zrod Slovensko-českého klubu v Přeove.

Cena Ď za podporu kultúry a charity oslávila už svoj jedenásty ročník a ide o cenu, ktorú udeľuje kolégium osobností, zastupujúcich rôzne kultúrne inštitúcie alebo nadácie. Usporiadateľom projektu je moderátor a producent Richard Langer, ktorý tvrdí, že mecenášov nikdy nie je dosť a táto cena ich výrazne pomáha zviditeľniť. Názov projektu je odvodený od hovorovej vety „tak ti d“ a vyjadruje sa ňou nielen vďaka tým,

ktorí podporujú dôležité veci okolo seba, ale zároveň by mala byť inšpiráciou pre ľudí, ktorým sa darí dobre a mohli by sa stať mecenášmi kultúry a nielen tej. Ceny sa pravidelne udeľujú v Národnom divadle v Prahe, ale v tomto roku bola 26. 3. 2011 udeľená historicky prvá krajská cena Ď práve v Přeove v rámci novovzniknutých krajských predkôl. Než 11. ročník cien vyvrcholí 21. júna 2011, udeľia ďalších trinásť krajských cien. Všetky nominácie z krajských predkôl napokon doputujú aj do kola celoštátneho. Nuž a celý večer udeľovania cien v olomouckom kraji, ktorý sa konal v přeovskom Klube Teplo, niesol názov „Pohoda pri sviečkach s hudobnou skupinou Pohoda5 a s jej hosťami: Slávnostné vyhlásenie ceny Ď“, ktorého generálnym partnerom bola firma Motor expert.

Udivilo nás, ako suverénne a bezprostredne odštartovala na úvod svoju talk show Irena Kanovská. Privítala viacerých hostí - ako prvého gitaristu, speváka, textára, skladateľa a vedúceho skupiny D.B.U. music Pavla Kadlíčka, ktorý sa okrem iného venuje i cestám na bicykli po celom svete. Nechýbal ani primátor štatutárneho mesta Přeova Ing. Jiří Lajtoch. A sme radi, že sme medzi hosťami boli aj my, predstavitelia nášho klubu a slovenskej kultúry v Česku - teda Vladimír Skalský, Dušan Malota a ja - ktorým dala Irenka Kanovská na záver rozhovoru netradične poplúť nové stanovy práve založeného Slovensko-českého klubu v Přeove. Dušan Malota zaspieval i jeden zo svojich obľúbených francúzskych šansónov. Napokon Irenka Kanovská vypovedala i samotného autora projektu Richarda Langera, ktorý, okrem iného, kedysi moderoval štyridsaťhodinovú talk show v Trmalovej vile, čím sa dostal do Guinnessovej knihy rekordov. Potešilo nás, keď Richard Langer na záver skonštatoval, že keby žil v Přeove, určite by sa stal členom tunajšieho Slovensko-českého klubu. A aby som napísala to najdôležitejšie: cenu Ď získal Jiří Zahradníček za podporu Domova pre seniorov Tovačov - za to, že dôchodcov každoročne obdarúva vykostenými vianočnými kaprami.

Zábava pokračovala krásnou hudbou, nech ju už hrala ktorákoľvek z prítomných kapiel, vždy bola nečakane kvalitná a Irenka vyzvala všetkých prítomných aj k tancu. Bol pekne, príjemne, tak akosi domácky. Čo už dodať? Vari len, že tak teda usporiadateľom d'.

Nadlak

VPREDU DUŠAN ČAPLOVIČ, DUŠAN JARJABEK A ADRIÁN MIROSLAV MERKA

VLADIMÍR SKALSKÝ ODOVZDÁVA CENU VIERE BENKOVEJ

metropolou slovenského zahraničia

V druhej polovici marca sa každoročne Nadlak stáva hlavným mestom slovenskej literatúry vznikajúcej v zahraničí a možno slovenského zahraničia vôbec. V tomto meste na severe Rumunska totiž pôsobil veľký slovenský bard i organizátor Ondrej Štefanka, a práve na prelome druhej a tretej dekády marca, konkrétne 20. marca 2008 predčasne, vo veku 58 rokov zomrel. A už po tretí raz, počínajúc prvým výročím tejto straty, organizuje Kultúrna a vedecká spoločnosť Ivana Kraska so sídlom v Nadlaku spolu so Svetovým združením Slovákov v zahraničí odovzdávanie Ceny Ondreja Štefanka. Súčasne sa zakaždým koná aj literárny seminár - tentoraz pod názvom Svedectvá slovenskej dolnozemskej prózy.

Na seminári vystúpila tridsiatka univerzitných i ďalších odborníkov z Maďarska, Srbska, Rumunska, ale samozrejme aj zo Slovenska a tiež z Česka. Prítomní boli aj predsedovia kultúrneho a školského výboru Národnej rady SR Dušan Jarjabek a Dušan Čaplovič, predseda Matice slovenskej Marián Tkáč, poslanec rumunského parlamentu a predseda Demokratického

zväzu Slovákov a Čechov v Rumunsku Adrián Miroslav Merka i autor tohto článku ako predseda Svetového združenia Slovákov v zahraničí. Pokrstil sa i zborník z minuloročného seminára pod názvom Ponad vek slovenských dolnozemskej básnických generácií.

Cenu Ondreja Štefanka odovzdali tradične predseda Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Kraska Ivan Miroslav Ambruš a predseda SZSZ. Ondrej Štefanko, básnik, prozaik, prekladateľ a mnohostranná osobnosť bol napokon, okrem iného, aj predsedom spoločnosti a podpredsedom svetového združenia. Cenu získali tentoraz dve šarmantné dámy: za príspevok k rozvoju a propagácii slovenskej literatúry, tvorenej v slovenskom zahraničnom svete, poetka Viera Benková zo Srbska, za príspevok k rozvoju, organizovaniu a diverzifikovaniu kultúrneho života a spolkovéj činnosti v slovenskom zahraničnom svete zasa Etelka Rybová z Maďarska, dlhoročná predstaviteľka Celostátnej slovenskej samosprávy v Maďarsku i celého radu ďalších inštitúcií.

Vladimír Skalský

VIERA BENKOVÁ A ETELKA RYBOVÁ

Trinásta Pecha - Kucha hostila českých majstrov

Poradové číslo trinásť, pod ktorým sa konala prvá tohtoročná bratislavská Pecha - Kucha, žiadne nešťastie neprinieslo. Naopak, netradičná umelecká exhibícia priniesla niekoľko výnimočných zahraničných hostí. Do rozmanitej základne slovenských tvorcov sa dostali napríklad Česi, výtvarník František Skála a architekti Petr Hájek a Svatopluk Sládeček.

Pecha - Kucha vznikla v roku 2003 ako experiment architektov Astrid Kleinovej a Marka Dythama v Tokiu. Dnes už sa pravidelne koná v takmer štyristo mestách po celom svete, medzi ktoré patria aj Bratislava, Žilina a Košice. Pravidlá však ostali rovnaké - každý z účastníkov má k dispozícii dvadsať fotografických slidov svojich diel, ku ktorým má dvadsať sekúnd na komentár. Spolu teda na pódiu každý strávi sebaaprezentáciu šesť minút a štyridsať sekúnd.

V marci v bratislavskom Majestic Music Clube prebehlo štrnásť prezentácií. Niektoré, ako napríklad zľahka obscénne ukážky z obrazov Igora Ondruša, či pátranie po strede Európy na fotografiách Ilony Németh, vyvolali pobavenie, stretnutie s víziami vodného mesta Petra Hájka už patrilo skôr do kategórie sci-fi filmov. Takmer celá zostava bratislavských účinkujúcich vystúpila aj v Žiline, kde má Pecha - Kucha už takisto trojročnú tradíciu.

Najviac smiechu napokon vyvolala dokumentaristka Zuzana Piussi s fotoreportážou z epického dobrodružstva v USA pri hľadaní

„dokonalého krídla Buffalo wings“. Posolstvo z púte za americkým konzumom priniesie už čoskoro aj v podobe filmu, ktorý sa rozhodla rovno zavesiť na internet, keďže, ako sama povedala, „na dokumente aj tak nikto nezarobí ani cent“.

František Skála, jedno z najzvučnejších mien na zozname účinkujúcich, ako jediný nevyužil ani daných dvadsať sekúnd na výklad, svoje diela často vysvetlil jednou vetou. Napokon len tak potvrdil svoju nechuť k slovnému „pitve“ umenia.

I keď na prvý pohľad môže Pecha - Kucha pôsobiť ako bohupustá zábava, prípadne originálna reklama účinkujúcich, ponúka potrebnú alternatívu siahodlhých analýz, v ktorých skúšajú odborníci zachytiť ducha a pointu cudzieho diela. Pre divákov je zároveň celkom osviežujúce vidieť a počuť prezentácie ľudí, ktorí robia to, čo ich baví.

Lucia Javůrková

Slovákov v zahraničí pred sčítaním aj zastrašovali

Svetové združenie Slovákov v zahraničí vo svojom vyhlásení v čase finišujúceho sčítania obyvateľstva upozornilo na problémy Slovákov žijúcich v Maďarsku aj v Poľsku. Krajany podľa Svetového združenia Slovákov v zahraničí v oboch krajinách zastrašovali extrémisti. Združenie upozornilo, že týmto problémom by sa mala

venovať slovenská diplomacia a Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí.

V Maďarsku je tlak zo strany extrémistov

obvyklý. „V Poľsku proti nám spustilo kampaň jedno pohalancké rádio - vraj chceme vyrobiť Slovákov na Spiši a Orave,“ uviedla aktivistka Spolku Slovákov v Poľsku Milica Majeriková. „Vojt gminy Niżné Lapše na posedení k sčítaniu mával letákom, ktorý sme priložili k časopisu Životu, s informáciou, že sa obyvatelia sa majú právo prihlásiť k slovenskej národnosti, akoby šlo o najhorší prečin a vlastizrada.“ Podľa Majerikovej majú skúsenosti z predchádzajúceho sčítania, že sa komisári na národnosť nepýtajú a jednoducho všetkých zapisujú za Poliakov. „Jeden krajan sa dožadoval zapísania slovenskej národnosti, tak sa s ním komisár hádal, že ak žije v Poľsku je Poliakom.“ Podľa Majerikovej dochádzalo aj k častému prepisovaniu hárkov. Upozornila aj na to, že žiadneho Slováka, ktorý

sa prihlásil, za sčítacieho komisára neprijali.

Svetové združenie Slovákov v zahraničí pripomenulo význam prihlásiť sa pri sčítaní k svojej národnosti, prípadne materinskému jazyku, ak sa tieto údaje v danej krajine zisťujú, a to aj v prípade, že sú tieto položky v sčítaní v danej krajine nepovinné. Od údajov o národnosti, teda od zistenej početnosti komunit, sa podľa SZSZ do značnej miery odvíja politika štátov, v ktorých krajanovia žijú. Podpora menšinových kultúrnych aktivít, školstva či médií. V niektorých otázkach, práve i v oblasti školstva alebo samosprávy, dvojjazyčných nápisov a podobne je dosiahnutie istého percenta príslušníkov tej-ktorej menšiny dokonca podmienkou naplnenia menšinových práv.

Podľa predsedu SZSZ Skalského pre Slovákov v zahraničí platí analogicky to, čo vo svojom vyhlásení k príslušníkom národnostných menšín na Slovensku uviedol podpredseda vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny Rudolf Chmel: „Od príslušníkov menšín očakávame, že v poskytovaní štatistických údajov budú prikladať vážnosť nielen ekonomickým a spoločenským informáciám, ale nezabudnú ani na prihlásenie sa k národnostnej komunite.“ Problémom sú podľa neho aj kampane zdôrazňujúce nepovinnosť údajov o národnosti, ako to bolo podľa združenia v Českej republike. Podľa Skalského tam v rozpore so záväzkami, vyplývajúcimi z ratifikovanej Európskej charty regionálnych či menšinových jazykov, pripravili texty k sčítaniu v ôsmich rečiach, medzi ktorými však slovenčina chýba. (lw)

Ethnobááál

Už druhý ročník pražského Ethnobááálu usporiadalo Rádio Ethno, partner Slovensko-českého klubu, na vlnách ktorého vzniká aj vysielanie „Rozumiete správne po slovensky?“. Konal sa v piatok 8. apríla v spolupráci s latino klubom Palanca na piatom poschodí Obchodného domu Kotva. Tentoraz bol ethnobál venovaný latinskoamerickej hudbe. Vystúpil celý rad hviezd tohto žánru a v rámci after-party sa o zábavu starali hneď dve pódia - jedno venované latino-salsa hudbe, druhé afro-karibskej. Čo vymyslí majiteľ rádia a všestranný organizátor Petr Žantovský na budúci rok, o tom budeme čitateľov Slovenských dotykov informovať... (vs)

Smolenské requiem

Pod záštitou a za účasti prezidenta Václava Klauza sa v pražskom Rudolfíne konal v sobotu 9. apríla, teda v predvečer prvého výročia tragickej udalosti, koncert k ucteniu pamiatok obeť havárie poľského vládneho lietadla u Smolenska. Česká filharmónia a filharmonický zbor pod vedením talianskeho dirigenta Massimo Zanettiho predviedli Litaniu k Panne Márii od Karola Szymanowského a Verdiho Requiem. Ako sólistka prvej skladby vystúpila vychádzajúca hviezda európskych koncertných siení - poľská speváčka Iwona Sobotka. Na pozvanie poľského veľvyslanectva sa na akcii zúčastnili okrem prezidenta Václava Klauza aj predsedovia oboch komôr českého parlamentu, celý rad ministrov, veľvyslanci viacerých krajín a celý rad ďalších oficiálov. (vs)

Info

- ut. 12. 4. o 18.00
Modrá sála Sl, Jilská 16, Praha 1
SLOVENSKO-TALIANSKE VZŤAHY 1939-1945
Prezentácia knihy českého historika strednej generácie Petra Kubíka, ktorú vydal Ústav pamäti národa v Bratislave
Hostia večera: Ivan Petránský, predseda správnej rady ÚPN a Ondrej Podolec, riaditeľ sekcie vedeckého výskumu ÚPN
Moderuje: Vojtech Čelko
- st. 13. 4. o 18.00
Modrá sála Sl, Jilská 16, Praha 1
LITERÁRNY VEČER
ANASOFT LITERA
Prezentácia najprestížnejšej literárnej ceny na Slovensku a vyhlásenie tohtoročnej finálovej desiatky
Hostia večera: Katarína Kucbelová, riaditeľka projektu a spisovateľ Mária Kopsay, niekoľkonásobný finalista ceny
Večerom sprevádza: Elena Kotová
- st. 13. 4. o 19.30
Divadlo v Řeznické o.p.s., Řeznická 17, Praha 1
Lubo Dobrovoda: JA MALKÁČ
Pokus o náhľad do spolunažívania jednej česko-slovenskej rodiny očami päťročného chlapca koncom 60. rokov 20. storočia
- št. 14. 4. - ut. 19. 4.
Moravská Třebová
DNI SLOVENSKEJ KULTÚRY V MORAVSKEJ TŘEBOVEJ (podrobnejšie na IV. strane obálky)
- št. 14. 4. - št. 21. 4.
Praha
DNI EURÓPSKEHO FILMU
18. ročník prehliadky súčasných európskych filmov ne. 17. 4. o 17.00
Kino Světozor, Vodičkova 41, Praha 1
Slovensko zastupuje film:
Bratislavafilm - réžia Juraj Kronec
- pi. 15. 4. o 18.00
Galéria Sl, Jilská 16, Praha 1
SOVY - SYMBOL VZDELANIA A MÚDROSTI
Výstava zo zbierky pani Zdenky Kukanovej, prezidentky Nadácie Sovička

Za osobnej účasti pani Zdenky Kukanovej a pána Eduarda Kukanu. Súčasťou vernisáže bude inaugurácia známký Nadácie Sovička
Výstava potrvá do 28. 4.

- pi. 15. 4. o 18.00
Veľká sála Mestskej knižnice v Prahe, Mariánske nám. 1, Praha 1
ŠTRBIANČEK
Vystúpenie slovenského detského folklórneho súboru zo Štrby
- pi. 15. 4. o 19.00
Švandovo divadlo na Smíchove, Štefánikova 57, Praha 5
ASTORKA KORZO '90 V ŠVANDOVOM DIVADLE
A. P. Čechov: PLATONOV
Úpra. a réžia: R. Polák
Hrajú: S. Tobiáš, M. Miezga, J. Kemka, A. Šišková a ďalší
so. 16. 4. o 19.00
J. W. Goethe: STELLA
Divadelnú hru *Stella* napísal Goethe niekoľko rokov po Wertherovi a rovnako ako pri tomto románe i tu sa umeleckou formou vyrovnával s ľubostnými peripetiami svojho života.
Réžia: J. Nvota
Hrajú: Z. Konečná, M. Sládečková, A. Hajdu a ďalší
- ne. 17. 4. o 18.00
Kláster sv. Anežky České, U Milosrdných 17, Praha 1
KONCERT BEZ HRANÍČ
Účinkujú žiaci a študenti partnerských škôl: Music school Limassol „Marios Tokas“ (Cyprus), Základná umelecká škola Ladislava Árvaya Žilina (SR), Základná umelecká škola Jižní Město, Praha 4 (CZ)
- ne. 17. 4. o 20.00
Café Teatr Černá labuť, Na Poříčí 25, Praha 1
Stanislav Šteпка: SLOVENSKOČESKÉ TANGO '2009 - hra na city alebo o citovom živote futbalového rozhodcu
Retro-komédia so spevom a tancom po tridsiatich rokoch
- po. 18. 4. o 15.00
Modrá sála Sl, Jilská 16, Praha 1
KONCERT A VÝSTAVA BEZ HRANÍČ
Vernisáž výstavy prác žiakov a študentov partnerských škôl spojená s koncertom

- po. 18. 4. o 17.00
Slovensko-český ART klub, V Závětrí 4, Praha 7 V.S. vs. 39
Literárny večer pri príležitosti okrúhlych kockatých narodenin Vladimíra Skalského - v krivých zrkadlách fejtónov, poviedok a básní Nade Vokušovej, Vladimíra Kavčiaka, Michaely Rosovej a Martiny Bolekovej
VSTUP NA POZVÁNKY
- po. 18. 4. o 19.00
Divadlo Hybernía, Nám. Republiky 4, Praha 2
LÚČNICA V PRAHE
MLADOSTĚ A KRÁSA
Vystúpenie slovenského umeleckého súboru Lúčnica, ktorý sa tento raz predstaví s programom zloženým zo starších kmeňových choreografických a hudobných diel Choreografia a réžia: Prof. Š. Nosál
Účinkuje: Tanečný súbor a sólisti, orchester a spevácka skupina Lúčnice
- št. 21. 4. a pi. 22. 4. o 22.00
Jazz Dock, Jazz & Blues Bar & Café, Janáčkovo nábr. 2, Praha 5
JAZZ DOCK UVÁDZA
PETER LIPA BAND
Koncert populárneho slovenského jazzového speváka
- št. 28. 4. o 20.00
Jazz Dock, Jazz & Blues Bar & Café, Janáčkovo nábr. 2, Praha 5
AMC TRIO FEAT RUGGERO ROBIN
Festival „Mladí lidé jazz“ uvádza slovenskú formáciu AMC TRIO v zložení:
Peter Adamkovič - klavír, Martin Marinčák - kontrabas, Stano Cvcanciger - bicie
Host' večera: Ruggero Robin (IT) - gitara
- so. 30. 4. o 21.00
Blues Sklep, Liliová 10, Praha 1
ZUZANA SUCHÁNKOVÁ BAND
Koncert slovenskej speváčky a gitaristky, ktorej hudba vychádza z tradičného amerického soulu a gospelu
(Zvýraznené podujatia usporadúva alebo spoluusporadúva Slovensko-český klub, vydavateľ Slovenských dotykov, a ČeskoSlovenská scéna)

V Stupave nedávno pribudol nový kultúrny priestor. Členovia miestneho občianskeho združenia Pour Art iniciovali vybudovanie multifunkčnej sály, v ktorej budú pravidelne organizovať divadelné predstavenia, koncerty, premietania filmov a ďalšie podujatia. Pour Art nadviazal na svoju doterajšiu úspešnú činnosť v stupavskej synagóge. Počas predchádzajúcich dvoch rokov v spolupráci s neziskovou organizáciou Jewrope zorganizovali v tomto unikátnom priestore niekoľko výnimočných podujatí, čo právom synagógu zaradilo na kultúrnu mapu Slovenska. Svoje miesto si tu našli koncerty (Dan Bárta, Marián Varga, Andrej Šeban), divadelné predstavenia (HollyRoth - SND), výstavy aj literárne večery. Tento rok sa začína už tretia sezóna, v nej chcú vytvoriť nový festival Burza kníh, naplánovaný na koniec júna.

V Stupave pribudlo Komorné divadlo

Synagóga funguje len v mesiacoch máj - september, preto sa členovia miestneho združenia snažili vybudovať stálu scénu. Výsledkom je Komorné divadlo. „Po rekonštrukcii bývalého kultúrneho domu, dnešného Mestského kultúrneho a informačného centra, stratila Stupava akýkoľvek vhodný priestor na organizovanie kultúrnych podujatí na požadovanej technickej aj umeleckej úrovni. Naše trojročné úsilie získať vhodný priestor a najmä finančné prostriedky na rekonštrukciu bolo z časti úspešné. Treba sa ale snažiť ďalej,“ uviedol jeho zakladateľ Roman Maroš.

Názov priestoru vychádza z charakteru sály. Ten spĺňa divadelné kontúry s kapacitou približne 140 miest na sedenie. Divadlo v súčasnosti nebude mať vlastný súbor, ale črtá sa úzka spolupráca s Vysokou školou múzických umení s víziou založenia divadla absolventov.

„Chválím iniciatívu združenia Pour Art založiť v Stupave divadlo. Navyše mám veľkú radosť, že ide práve o Záhorie, ktoré je rodiškom mojej mamičky, herečky Terézie Hurbanovej-Kronerovej. Konečne nové divadlo na Slovensku, nie je ich nikdy dost. Nech žije Komorné divadlo v Stupave,“ vyjadrila sa Zuzana Kronerová, herečka Divadla Astorka Korzo '90, ktorá

SNÍMKY: ARCHIV

sa podieľala na slávnostnom otvorení Komorného divadla 10. apríla 2011. Spoločne s kolegyňou Zitou Furkovou sa predstavili v divadelnej hre Tichý dom z repertoáru divadla Astorka Korzo '90.

„Pevne verím, že tento dátum odštartoval novú éru v kultúrnom živote Stupavy a jej obyvateľov,“ dodal Maroš. Rekonštrukcia nevyužitého priestoru prebehla v spolupráci s mestom Stupava a na časť hľadiska prispel aj Bratislavský samosprávny kraj. Časť prác hradilo združenie z vlastných zdrojov a s pomocou sponzorov. (pr)

Na obnovu najviac peňazí

Na obnovu a záchranu kultúrneho dedičstva na Slovensku sa v rokoch 2011 až 2014 vynaloží historicky najväčší objem finančných prostriedkov. Ako priblížil minister kultúry Daniel Krajcer, ide o vyše 144 miliónov eur. „Je to minimálna suma. Sme hlboko presvedčení, že to bude o čosi viac,“ dodal. (ta)

Potřebujete zajistit moderní bydlení a péči pro seniory v blízkosti Prahy včetně ošetrovatelské asistence?

- Máme pro vás jedinečné řešení, Domov pro seniory Dřevčický Park v Dřevčicích, okres Praha-východ.
- Celé zařízení, tj. bydlení pro seniory, restaurace, školicí centrum a wellness je v provozu od 1. června 2010.
- Nabízíme vysokou kvalitu služeb, jistotu pomoci v nadstandardně vybaveném a zajímavě architektonicky řešeném komplexu bezbariérových apartmánů. Budete mít po ruce veškerý komfort, ošetrovatelskou službu a pravidelnou lékařskou péči.
- Poskytneme vám dlouhodobé i odlehčovací (krátkodobé) pobyty.
- Zařízení je vhodné jak pro aktivní seniory, tak i pro klienty, kteří v závislosti na svém zdravotním stavu vyžadují zvýšenou péči.

Chcete-li naši nabídky využít a chcete slevu, kontaktujte redakci Slovenských dotyků!

www.drevcickypark.com

Unikátne kostolíky

Drevené chrámy patria medzi najväčšie poklady a skvosty umenia a náboženstva na Slovensku. Ide o unikátne stavby po stránke architektonickej i sakrálnej. Vznikli prevažne na východnom Slovensku. Najmä na miestach, kde sa usídlili katolíci východného obradu.

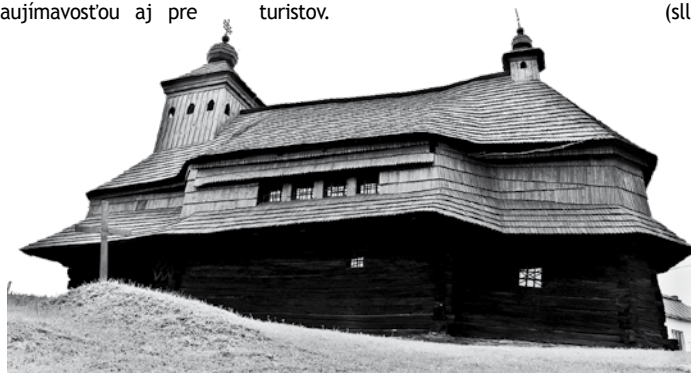
Dodnes sa zachovalo asi štyridsať drevených chrámov, ktoré boli postavené v období od 17. do 19. storočia. Stavali sa z dreva. Dokonca aj samotný interiér bol do najmenších detailov vytvorený z tohto materiálu. Zaujímavosťou týchto stavieb je, že pri výstavbe nebol použitý žiaden klinec. Sú také unikátne, že tri z drevených chrámov boli zapísané do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Každý z týchto chrámov je jedinečný a výnimočný niečím iným, ale všetky majú spoločné rozdelenie interiéru na tri časti. Dominantou každého chrámu sú ikonostas, sú napísané na dreve a ukrývajú v sebe hlbokú symboliku.

Mnohé z drevených gréckokatolíckych chrámov však vyžadujú rekonštrukciu a vo väčšine z nich je nutný reštaurátorský zásah. Prešovská gréckokatolícka archieparchia, ktorá na území Prešovského kraja vlastní dvadsaťsedem takýchto objektov, sa snaží na ich obnovu využiť prostriedky z eurofondov. Od marca minulého roka realizuje projekt Záchrana drevených chrámov na medzinárodnej drevenej ceste, ktoré sa nachádzajú v slovensko-poľskom pohraničí.

Celkové náklady na realizáciu aktivít presiahnu takmer 530 000 eur, pričom viac ako 81 percent z tejto sumy pochádza z európskych zdrojov. Do projektu bolo zahrnutých osem objektov na Slovensku a rovnaký počet na poľskej strane. Pri ich obnove pamätajú aj na audiosprevodcu v 10 jazykových mutáciách.

V mnohých chrámoch sa ešte aj dnes stretávajú veriaci na bohoslužbách. A tak naše unikátne drevené kostolíky slúžia svojmu pôvodnému účelu, čo je zaujímavosťou aj pre turistov. (sl)

V Mánese sa oslavovalo významné jubileum československého režiséra Otakara Vávru. Medzi hosťami bol aj prezident Českej republiky Václav Klaus a práve on vo

svojom prejave vyzdvihol výnimočnosť stého výročia narodenia. „Ved' koľko podobných možností ste mali počas svojho života, aby ste popriali storočnému jubilantovi?“ podotkol vo svojom prejave a sám pre seba ocenil vzácnosť tejto chvíle. S oslavou narodenín bol spojený aj krst knihy spomienok Otakara Vávru. Krstu sa okrem Václava Klauza ujali tiež jeho manželka Lívia a minister kultúry Jiří Besser.

Guru slovenských režisérov

Vladimír Kavčiak

Otakar Vávra nikdy film neštudoval. V 30. rokoch minulého storočia navštevoval fakultu architektúry a jeho schopnosť konštruktívneho myslenia sa uplatnila v jeho prvých experimentálnych filmoch, a práve tieto ranné skúsenosti mu v neskorších rokoch pomohli v chápaní tvorby svojich žiakov na FAMU. Prevažná časť jeho filmových diel patrí medzi nákladné projekty, čo sa začalo prejavovať už vo filme Cech panen kutnohorských. Neskôr to potvrdil filmami Nĕmá barikáda, Husitská trilógia, Dny zrady, Putování Jana Ámose. Nevyhýbal sa ani iným žánrom, od romantických cez psychologické až po akčné. Niektoré z nich patria do Zlatého fondu československej kinematografie. Celkom nakrútil päťdesiat filmov a napísal osemdesiat scenárov. Avšak svoj posledný sen nakrútiť príbeh vraždy Jana Masaryka už nezrealizoval pre nedostatok finančných prostriedkov. Svoj umelecký odkaz uplatnil aj ako profesor na Filmovej akadémii múzických umení, kde vyučoval filmovú réžiu a vlastne tento odbor na fakulte založil. Jeho schopnosť vnímať filmový svet v jeho mnohorozmernosti mu umožnilo vychovať takých rôznorodých režisérov, ktorí vytvorili takzvanú českú novú vlnu: Miloša Formana,

Jiřího Menzela, Věru Chytilovú, Evalda Schorma, Jana Schmidta a Jana Nĕmca. Vo výpočte nechýbali ani slávni zahraniční režiséri: Emir Kusturica, Janju Glogovac, Lordan Zafranovič, Rajko Grlič, Goran Paskaljevič. Jeho náročným a precíznym vedením prešli i slovenskí režiséri Eduard Grečner, Elo Havetta, Dušan Hanák, Štefan Uher, Juraj Jakubisko, Dušan Trančík a ďalší. Rôznorodý rukopis týchto

„Úcta k remeslu, večnosť a vedomí souvislosti - to byly Vávrovy devizy.“

Jiří Menzel

slovenských tvorcov len dokazuje, aké unikátne schopnosti s mimoriadnou dávkou tolerancie boli ukryté v pedagogickom vedení profesora Vávru. Za všetkých jeho žiakov v Mánese prehovoril Jiří Menzel, ktorý vyzdvihol úžasné prednosti svojho učiteľa. Zároveň odmietol všetky pokusy znižovať jeho význam. Rozhorčilo ho označovať tohto umelca ako konjunkturalistu bez chrbtice. „Každý sme urobili nejaký krok stranou, pozrime sa najskôr na seba,“ povedal.

Vávra svoj vzťah k Slovensku prejavoval aj pri obsadzovaní svojich filmov, ved' hlavnú postavu vo výnimočnom filme Kladivo na čarodejnice zveril

Sone Valentovej a do hlavnej úlohy obsadil i Zuzanu Cigánovú v Romanci pro křídlovku. Medzi ďalšími slovenskými hercami v jeho filmoch boli Štefan Kvietik, Ello Romančík, Ladislav Chudík, Pavol Mikulík, Zdena Studenková, Magda Vášáryová. Neobsadzoval len hercov, ale aj kameramanov. Jeho dvorným kameramanom bol Andrej Barla, ale pracoval aj s Jurajom Šajmovičom. Nedokázal sa vyrovnáť s rozdelením republiky a obával sa, že Slovensko bude pod východným vplyvom: „Bude upevňovať východné myslenie.“

Oslava v Mánese mala aj humorné stránky, keď sa prezident Václav Klaus zmienil, že pri želaní aspoň 104. výročia sa režisér Otakar Vávra nezatváril prívetivo, pretože má ďaleko vyššie ciele. Oslávencu pobozkal na čelo Jaromír Hanzlík a dokumentaristky Alena Činčerová a Adéla Sirotková mu venovali stovku jeho obľúbených párkov. Mánés praskal vo švoch. Desiatky fotografov a kameramanov natolko prekážali, že ďalší gratulanti sa len ťažko dostávali k storočnému jubilantovi, a boli medzi nimi významní hostia: Luděk Munzar, Jiří Krampol, režisér Václav Vorlíček, Vladimír Brabec, režisér Zdeněk Troška, Radoslav Brzobohatý, Hana Gregorová, Miriam Kantorková. Neobvyklý dar dostal aj od svojej manželky režisérky Jitky Němcovej - ohňostrojn nad Vltavou.

Spomienka nielen na nezábudkové oči

Nad'a Vokušová

Uprostred marca nás vo veku nedožitých deväťdesiatjedem rokov opustil významný český etnograf, antropológ, fotograf, pedagóg, kameraman, režisér a teoretik umenia Prof. PhDr. Ludvík Baran, DrSc. Dr.h.c. Áno, všetkými týmito pracovnými titulmi sa úplne rovnoprávne dal označiť tento nesmierne vitálny, nadaný a múdry človek. Človek, ktorému ste nikdy nestačili do schodov, a ktorý nám vždy v našich kanceláriách rozvíril všetky papiere tým, ako energicky a rýchlo sa pohyboval, nekonečne vždy sa ponáhľajúc. Mali sme radi jeho elán i neustále dobrú a optimistickú náladu. Koniec-koncov i jeho mierne zmatkárstvo, vyplývajúce z množstva povinností, ktoré si s hravosťou dieťaťa naberal na svoje plecica.

Slovensko-český klub mu usporiadal niekoľko fotografických výstav nielen v Prahe, ale i vo viacerých českých mestách. Stal sa i stálym spolupracovníkom časopisu Slovenské dotyky, v ktorom publikoval najmä svoje výskumy a fotografie z etnografického bádania na Slovensku.

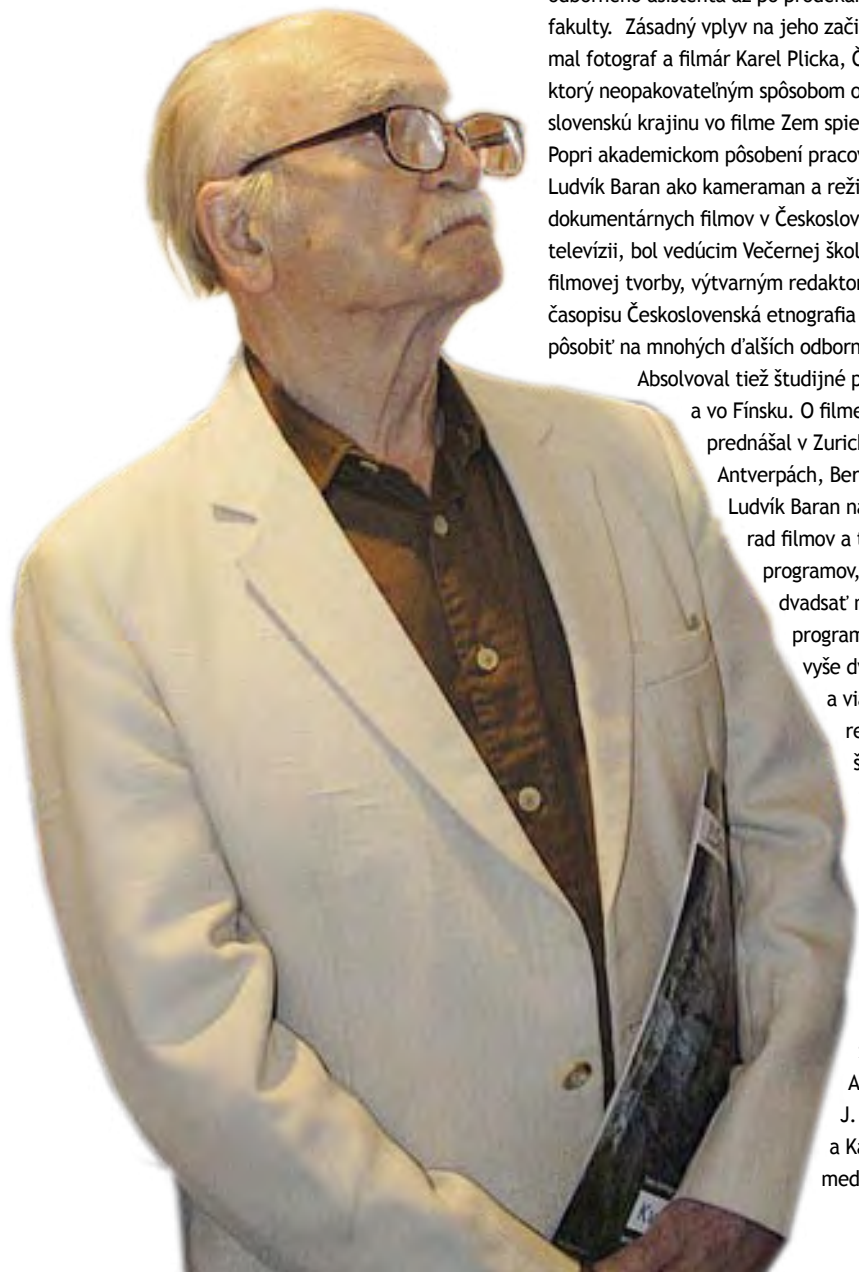
Ludvík Baran sa narodil 23. augusta 1920 vo Frýdlante nad Ostravicou. Na svoju mnohostrannú profesionálnu dráhu sa vydal cez štúdium etnografie a antropológie na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej a potom, v roku 1949, cez štúdium kamery na novozaloženej FAMU v Prahe. Na filmovej akadémii neskôr celých tridsať rokov aj pracoval - ako pedagóg tu prešiel od funkcie odborného asistenta až po prodekana fakulty. Zásadný vplyv na jeho začiatky mal fotograf a filmár Karel Plicka, Čech, ktorý neopakovateľným spôsobom ospieval slovenskú krajinu vo filme Zem spieva. Popri akademickom pôsobení pracoval Ludvík Baran ako kameraman a režisér dokumentárnych filmov v Československej televízii, bol vedúcim Večernej školy filmovej tvorby, výtvarným redaktorom časopisu Československá etnografia a stihol pôsobiť na mnohých ďalších odborných postoch.

Absolvoval tiež študijné pobyty v Belgicku a vo Finsku. O filme a fotografii prednášal v Zurichu, Bruseli, Antverpách, Berlíne i v Moskve.

Ludvík Baran nakrútil celý rad filmov a televíznych programov, vytvoril viac ako dvadsať multimediálnych programov, napísal vyše dvadsiatky kníh a viacero skrípt, realizoval takmer štyridsiatku samostatných výstav fotografií s tematikou ľudovej tvorby a tridsiatku výstav v zahraničí. Bol nositeľom zlatej medaily AMU, medaily J. Petzvala a Karla Plicku, medzinárodnej

ceny za rozvoj audiovizuálnej techniky, ceny za vedeckú literatúru a tiež filmových cien, ktoré získal v Taliansku a v Maďarsku. Bol tiež laureátom medzinárodnej ceny Interkamera. Ešte vo svojej osemdesiatke učil Ludvík Baran na univerzite v Trnave, kam pravidelne dochádzal.

Vo všetkých jeho aktivitách mu veľmi významne pomáhala jeho manželka Jitka Staňková. Tá by najlepšie vedela rozprávať aj o tom, aký bol Ludvík Baran pozorný a galantný muž. Spomínam si, keď sme mu usporadúvali výstavu v Moravskej Třebovej, jeho manželka sa tam poranila a musela niekoľko dní tráviť v nemocnici. Hneď prvý neskorý večer, keď ju išiel pán Ludvík navštíviť a obchody už boli zatvorené, neváhal (podotýkam, že mal tesne pred osemdesiatkou!) preskočiť prvý plot a v záhradke odtrhnúť kvet pre svoju ženu... Čo dodať? Vari len slová, ktoré jeho blízki uverejnili na parte - s veselým portrétom Ludvíka Barana a tiež na podobnú príležitosť s neobvykle veselými farbami: „Vzpomínky na pomnénkové oči Ludvíka Barana, oči a ruce, ktoré malovali myšlienky, city, priestor a svet tak, aby se ztělesnily na fotografiách, ve filmech a v textech, zůstanou navždy, ty nám nic nemůžes vzít. Každý, kdo ho poznal, si odnesl navždy kousek jeho duše, a to nás spojuje...“

Blanka Bohdanová

herečka

Slovensko mám odjakživa veľmi ráda. Jezdili sme hráť s Národným divadlom do SND v Bratislave.

Těšili jsme se na vřelé, srdečné publikum, také ovšem na trhy s báječnými lokšemi a máčenými okurkami. Takové trhy u nás tenkrát nebyly. Po představení následovalo pokaždé vynikající pohoštění v hereckém klubu, kde jsme si povídali se svými slovenskými kolegy. Ale nejen o divadle, ale i o životě jako takovém. Časem jsme z toho měli mindráky, že jim dost neoplácíme, když oni hrají u nás. Když před rokem 1968 vznikl Klub sólistů ND, zorganizovali jsme konečně důstojnou oplátku. Brzy ale došlo k nepříjemné změně. Nic nebylo tak jako předtím - to byl ten tragický rok 1968.

Nevím, jaké byly politické poměry na Slovensku, ale pravda je, že měli větší toleranci ve vydávání západních autorů, a tak jsme my Češi kupovali slovenské

knihy a docela dobře jsme jim rozuměli. Dodnes nám zbylo rčení „nad ránem“, i když u nás se správně říkalo „k ránu“.

Vždycky, když přijedu zpátky do Bratislavy, jdu se podívat na Obchodní ulici, které jeden čas hrozilo, že ji zbourají. Spojuje mě s ní vzpomínka na mého manžela, který zde několik let bydlel.

Ve své herecké praxi pro mě byla významným zážitkem spolupráce se slovenskými režiséry - jak s Jankem Roháčem, Vladimírem Strniskem, Romanem Polákem, Ľubomírem Vajdičkou, Martinem Porubiakem. Momentálně hrají krásnou roli v Činoherním klubu, kterou režíroval Martin Čičvák. Je to neobyčejně inspirativní a noblesní člověk.

Významným obdobím v mém životě byl příchod do Prahy z Pardubic. Otevřel se přede mnou prostor ve filmu a zároveň to znamenalo potkat se před kamerou se skvělými slovenskými herci. Dokonce k roli ve Velké samotě mi dopomohl Július Pántik, který po filmové zkoušce pocítil, že budu tou správnou partnerkou.

Během celého natáčení jsem obdivovala jeho velké charisma, díky němuž ovlivňoval všechno kolem sebe. Produkci, kolegy, ale i samotného režiséra a díky tomuto jeho kouzlu omlouvali i jeho výrazný temperament. Stejně silné vzpomínky mám i na Ivana Mistríka. Sešli jsme se ve filmu Romeo, Júlie a tma, jenž točil Jiří Weiss. Ivan ke mně měl takovou důvěru, že mi dokonce svěřil výši svého honoráře 400,- Kč za den, což nebylo málo. Právě na výši honoráře nás upozorňovali slovenští kolegové, abychom se nedávali pod cenu a vysvětlovali nám, jakou sazbu máme vyžadovat. Obzvláště silnou vzpomínku mám z fotografie z poslední pauzy našeho natáčení v hostivařských ateliérech. Měl v ruce pušku a někam mířil. Puška v jeho ruce po tom, co se zastřílel, mi připadá přízračná.

Stejně srdečnou spolupráci jsem zažila s Elou Romančíkem - občas jsme si napsali, ale s věkem ubývá kontaktů a přibývá vzpomínek.

Bylo zábavné, jak se během jednoho období Slováci chtěli přiblížit českému civilizovanému, inspirovanému Karlem Högerem a Rudolfem Hrušínským. Přitom zřejmě netušili, že čeští herci zase záviděli spontaneitu a temperament slovenským kolegům. Já jsem zase obdivovala krásu slovenských hereček, které dokázaly hrát s půvabem jak prosté lidové postavy, tak aristokratky.

Asi bylo zákonitě po svém vřelém vztahu ke Slovensku, že jsem si nakonec vzala slovenského režiséra Vladimíra Kavčiaka, se kterým jsem se seznámila při práci na jeho televizní hře Krize v Pacifiku. Byla to hra o dvou postavách, které řeší existenční problémy vlastního přežití. Interprety tohoto úkolu jsme byli já a Mirek Macháček. Dohrou tohoto počínu bylo období našeho manželství, jenž bylo až neuvěřitelně šťastné, a to také proto, že se nám narodil syn Vlado.

Když se naše národy rozdělily, dovedla jsem pochopit, proč k tomu došlo, ale srdce se vzpíralo. Dodnes mé generaci chybí televizní slovenské pondělky. Velmi lituji, že tak málo pečujeme o mateřštinu našich národů, protože jsme si ještě nedávno vzájemně rozuměli. To už chybí té nejmladší generaci a je to ztráta, která se už patrně nenapraví. Divadelníci ale svoji vzájemnost nikdy nepřerušili. Výměnná představení stále existují a jsou diváky na obou stranách vřele vítána.

V obtížných dobách jezdili pracovat čeští tvůrci na Slovensko a dnes se to trochu obrátilo - slovenští herci pracují u nás, a to je dobré. Kdyby se člověk dal namixovat ze zajímavých vlastností obou národů, byl by to skvělý výsledek.

(spracoval VK)

Kde a kedy vznikla prvá vysoká škola ekonomická na Slovensku?

Na takúto otázku väčšina ľudí odpovie, že to bola Vysoká škola ekonomická v Bratislave, založená v roku 1940 ako Vysoká škola obchodná, v súčasnosti Obchodná univerzita. Je to celkom jedno, aký má názov, ide stále o tú istú školu. Je ale skutočne tou prvou a najstaršou vysokou školou ekonomického smeru na Slovensku? Neexistovala tu už kedysi takáto škola? Áno, ale nebola v Bratislave, ani v nijakom väčšom a významnom meste na Slovensku. Škola vznikla v Senci a nazývala sa Collegium oeconomicum (Ekonomické

kolégium), založila ju v roku 1763 cisárovna Mária Terézia. Bola to škola, dnes by sa dalo povedať, aristokratická, určená pre študentov zo šľachtických a zemianskych rodín. Boli medzi nimi i študenti z rodín chudobných zemanov, pre ktorých bol určený internát, ktorý viedli piaristi, kde bolo ubytovanie i strava bezplatné. Hoci bola v tom čase v Uhrách úradným jazykom latinčina, tu sa vyučovalo v nemčine.

Štúdium bolo trojročné, učila sa matematika, ekonomika, zemepis, základy účtovníctva, ale tiež zememeračstvo, krasopis, robili sa cvičenia z fyziky a z mapovania. Podmienkou na prijatie bola filozofická príprava. Počítalo sa, že absolventi budú pôsobiť ako úradníci v administratíve na cisárskom dvore. Každý rok bolo prijatých približne dvanásť žiakov a pôsobilo tu päť profesorov.

Prvým rektorom školy bol Jacob Antonio Valery, ktorý prišiel z Holandska a prednášal zemepis a zememeračstvo. Jeho nástupcom bol Andorion Kiss, tiež špecialista na zemepis a zememeračstvo. V roku 1776, presne 24. júna, budova vyhorela a škola sa presťahovala do Taty, na územie dnešného Maďarska. Škola, ako vidíme, nemala dlhé trvanie a tie tri desiatky študentov v troch ročníkoch boli z celej monarchie. Nemáme tiež správy, že by sa niektorý z jej absolventov významnejšie zapísal do dejín Slovenska. Ale i napriek tomu by nemala byť táto škola zabudnutá. Išlo o prvú vysokú školu ekonomickú na území Slovenska a o školu, ktorá mala v tom čase vysokú úroveň.

Vladimír Kasjanenko

Kapela Bez ladu a skladu patrí k tým slovenským hudobným zoskupeniam, ktoré nepoznajú hranice. Či už geograficky alebo v zmysle vekového rozloženia ich poslucháčov. Hoci kapela vznikla už v roku 1985, dodnes na koncertoch nemá kolenné klby tanečníkov všetkých vekových skupín. V roku 2010, keď oslavovali 25. výročie, sa po dlhšej odmlke opäť dali dokopy a odohrali zopár výnimočných koncertov, akými boli napríklad vystúpenia na festivale Pohoda, či to, ktoré predviedli v pražskom divadle Archa. Pred druhým spomínaným sme vyrušili zakladajúceho člena kapela Petra Kaščáka a položili mu zopár otázok.

Kvalitné texty s myšlienkou

Tomáš Lemešani

Bez ladu a skladu, alebo, ak chcete Bezladuaskladu, je kapela v pravom slova zmysle „zo sídliska“, či z ulice. Zakladajúci členovia sa poznajú od detských čias, chodili spolu na základnú, či strednú školu, dvaja z nich dokonca bývali v jednom činžiaku. „Odmalička sme vedeli, že si chceme založiť skupinu. Bolo to jasné už od našich desiatich rokov,“ spomína starší z dvojice Kaščákovcov – Peter. Hudba bola všade okolo nich. Rodičia ich priviedli aj do hudobnej školy, kde chodil Peter na husle, Michal na violončelo, s ktorým neskôr vystupoval aj v orchestri.

Po založení kapely a prvých koncertoch prichádzali ďalšie a ďalšie ponuky na vystúpenia, neskôr aj na nahrávanie. „Keď sa nad tým zamýšľame, nikdy sme to celé nerobili nejako cielene, rozbehlo sa to samo.“ V začiatkoch publikum prekvapovali odvážnym zvukom a nízkym vekom. Michal Kaščák bol spevákom kapely, keď mal neuveriteľných trinásť rokov. „My ostatní

sme mali len o dva roky viac. Preto nám vek brata nepripadal nejako významne nízky,“ hovorí dnes pán v najlepších rokoch Peter. Čo sa týka hudobného zamerania, zaujali najmä nezvyčajnou hrou na hudobných nástrojoch. Ich hudba je dodnes označovaná ako, do istej miery, kakofónická – neluobozvučná, teda obsahujúca nezvyčajné kombinácie tónov.

Na to, koľko mal Petrov mladší brat Michal rokov, prekvapovali aj jeho textárske schopnosti. Bez ladu a skladu by neboli Bez ladu a skladu, keby ich hudbu nekopírovali texty plné vtipu, satiry, či morálnych podpächnutí. „Od začiatku sme si dávali záležať na tom, aby boli naše texty naozaj kvalitné.“ Hoci si to asi ako malí chlapi nevedomovali, pôsobili značne politicky a v tom čase protirežimovo. „Určite to nebolo myslené od začiatku takto. Šlo nám jednoducho o kvalitné texty s myšlienkou.“ Väčšina poslucháčov si to však

vysvetlila ako protirežimový protest. Určite nešlo o náhodu a aj Peter Kaščák pripustil, že ich hlavné textové myšlienky niesli politický obsah.

S tým súvisí aj významný honor, ktorým sa môžu pýšiť od roku 2009. Prestížny magazín New York Times ich vyhlásil ako jednu z kapiel, ktoré sa zaslúžili o pád socializmu v strednej Európe a označil ich okrem iného za „hudobníkov, ktorí vyčnievali spoza železnej opony“. „V roku 2009 sme tam hrali na koncerte k dvadsiatemu výročiu pádu železnej opony. Za každú krajinu tam bola jedna skupina, my sme boli vybraní za Slovensko, pričom bol pri tejto príležitosti uverejnený aj rozhovor s Mišom v New York Times. Bola to pre nás prirodzene veľká pocta.“ S pádom komunizmu súvisí aj, podľa Petra Kaščáka, najkrajšie obdobie existencie kapely. „Boli to prvé roky po zmene režimu, keď sme veľa cestovali, často hrali vo Francúzku a podobne... Hlavne sme boli spolu.“

Po rokoch, keď si svoju pozíciu na scéne užívali, však prišiel prirodzený útlm. Po vstupe do dospelosti sa im nechcelo žiť životom „rockových hviezd“. „Skončili sme vysoké školy, založili rodiny, prišli deti. Boli sme menej spolu, čo prirodzene viedlo k tomu, že sme prestali hrať.“ Práve niekoľkoročný koncertný celibát fanúšikov tejto kapely dlho trápil. Ani projekt niektorých z členov BLAS, nazvaný Neuropa, ich hudobné chute neutišil dostatočne. „Potom prišli nejaké výročné výnimočné koncerty, vydali sme DVD, aby sme si pripomenuli všetko, čo sme prežili.“ To zachutilo nielen fanúšikom, ale aj samotným hudobníkom. Rok 2010 priniesol niekoľko koncertov k ich dvadsiatemu piatemu výročiu. Za zmienku stojí najmä niekoľkotisícový dav, ktorý sa zhromaždil pod pódiom na festivale Pohoda. Hoci to všetko predznamenávalo akési oživenie starých časov a nádej fanúšikov do budúcnosti, opak je pravdou. „Atmosféra je výborná, ľudia sa baví, ale povedali sme si, že musíme opäť na chvíľu prestať. Nemôžeme

hrať stále len výročné koncerty.“ Možno si niekto kladie otázku, prečo členovia Bez ladu a skladu nenaberú odvahy a neskúsia sa do hudby vložiť zase na sto percent. Ved' svoje súkromné životy už majú dostatočne zakorenené. „Nevieme zložiť nové pesničky. Všetci máme vlastné životy a už si nevieme sadnúť nad pesničku spolu na chate ako kedysi. Bez nových skladieb určite hrať nechceme.“

Myšlienku na to, že sa niekedy dajú opäť naplno dokopy však Peter Kaščák nezavrhuje. Je to minimálne príjemná predstava. Vzhľadom na to, že sme náš rozhovor robili na pôde „stovežatej“, kde na kapelu čakala sála, do posledného miesta zaplnená publikom, nedalo nám neopýtať sa na to, ako vníma on a BLAS fakt, že sa do Prahy chodíva dnes už na zahraničné angažmán. „V minulosti sme hrávali v Prahe veľmi často. Pri rozdeľovaní Československa sme boli vnútorne proti tomu kroku. Dnes je to však zrejme jedno. Obe krajiny sú členom Európskej únie.“

Len závan vetra prináša maliarov obraz. Terpsichoré, najladnejšia z múz, odetá do snehobielych šiat. Vo vlasoch kvet a ľaliové drapérie hodvábu tancujú na rukách malej baletky. Krehkosť a nevinnosť skrýva sa v detských očiach. Odhodlanie a bolesť v baletných špičkách. St'a víla vznáša sa v priestore bez hraníc. V tajomnej noci. Hrajte! A hudba neutícha. Sláčiky bozkajú husle. Hrajú o ticho. Baletka zo sna. Osvetľovač zaostril a balerína lieta v žiare bieleho svetla. Má trinásť.

Monika Necpálová

Príd'te usmíati

Prvé balerínky obula v troch rokoch. Odvtedy už mnoho párov skončilo v zabudnutí. Pôvabné črty tváre Alisy Oravec prezrádzajú citlivé dievčenské srdiečko. Srdiečko, ktoré sa zalúbilo do Slovenska. Možno je to tak už oddávna. Veď Alisa šteboce po slovensky ako slávik. Jej život sa však odohráva na inom mieste, medzi najjužnejšie žijúcimi Slovákmí. Nie hory a plesá, ale roviny a striebřisté jazerá sú jej domovinou.

Slovenská zem je ich matkou

Pätnásť kilometrov severovýchodne od Belehradu. Mesto Pančevo. Kraj Vojlovica. Oblast Vojvodina. Štát Srbsko. Pred 260 rokmi, za čias Márie Terézie a Franza Jozefa, sa Slováci sťahujú smerom na juh. Dolná zem, čo je všadeprítomné označenie Vojvodiny, sa stáva ich novým domovom. „Srbsko je náš štát, ale my sa cítíme Slovákmí a sme na to hrdí. Slovenská zem je našou matkou,“ vyznáva sa Michal Spišiak, podpredseda a umelecký vedúci vojvodinského Slovenského kultúroosvetového spolku Detvan z Pančeva

- Vojlovica. Detvan bol založený v roku 1975. To však ani zďaleka nie je začiatok kultúrneho života Slovákov v Pančeve. Slováci prišli do oblasti z Maďarska asi pred 140 rokmi. Pred rokom 1975 existoval v Pančeve dom kultúry, kde sa stretávali a spolupracovali Slováci a Maďari. Štatistiky dnes hovoria, že z 90 000 obyvateľov Pančeva je 1 300 Slovákov. „Je nás málo, ale snažíme sa kolko môžeme, aby sme reprezentovali Slovákov a slovenský jazyk, hudbu, piesne, zvyky v zahraničí aj v Srbsku,“ hovorí podpredseda spolku o snahách uchovať tradície pre budúce generácie.

Spolok Detvan zastrešuje všetky dôležité kultúrne zložky. Na festivale divadla a umenia Hriňovské Dni Divadla 2011 v Hriňovej sa predstavila divadelná zložka dospelých s hrou Sweet 50's - Sladká päťdesiatka. Režijnú taktovku držal v ruke Janko Chalupka, ktorý spolupracuje aj s Divadlom Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene. V hre plnej situačnej komiky zažiarila v baletnom vystúpení aj Alisa Oravec. Divadlo dospelých za posledných 35 rokov každoročne pripraví aspoň jednu premiéru. Výrazné kvality má i detská divadelná

zložka, ktorá zbiera ocenenia na mnohých súťažných divadelných prehlídkach. Najstarší dokladovaný zápis o slovenskom divadelníctve vo Vojlovici je z roku 1921. Existujú však indície, ktoré naznačujú, že divadelné korene siahajú oveľa hlbšie. V spolku Detvan nezabúdajú ani na muzicírovanie. Tri folklórne skupiny (mladšia - od 4 do 12 rokov, stredná od 13 do 19 rokov a staršia), mužská a ženská spevácka skupina i sláčikový orchester, sú dôkazom, že Slovákom na juhu nikdy nie je smutno. Neopomína sa ani výtvarníctvo a výšivkárstvo. Spolok Detvan má vo všetkých zložkách vyše 150 aktívnych členov.

Šepkárka

Vďaka finančnej podpore sa z času na čas podarí oživiť technické zabezpečenie, doplniť garderóbu či kroje, alebo postaviť špeciálny etnodom. „Každý súbor je veľký sám za seba,“ úprimne dodáva Michal Spišiak, kladúc dôraz na to, že sila a krása divadelných i folklórnych súborov spočíva v ľuďoch, ktorí chcú spolu niečo vytvoriť a dennodenne obracajú medzi prstami myšlienku ako sa zavŕačiť

K ROZLÚČKE DIVADELNÍKOV S HRIŇOVOU PATRÍ AJ SPOLOČNÁ FOTOGRAFIA

svojmu divákovi. A aj svojim predkom. „Narodila som sa v Juhoslávii, dnes žijem v Srbsku. Moji starí rodičia pricestovali do týchto oblastí z Maďarska. Ale ich predkovia pochádzali z Oravy,“ spovedá sa Jarmila Vlčková, rodená Oravcová: „Na Slovensku je vraj stále kopa Oravcovcov. Môj muž je takisto Slováč. To on do mňa vštepil lásku k divadlu.“ Detstvo Jarmily Vlčkovej je spojené s folklórom v Detvane. Jej manžel mal však bližšie k divadlu, a tak aj ona dnes rada pomáha divadelnej zložke ako šepkárka.

Slovenčinu si nedáme

A akú známku by dostali srbskí Slováci zo slovenčiny? Slovenčina sa učí na základných školách len ako fakultatívny predmet a nehodnotí sa. O tom, či sa deti budú alebo nebudú vedieť dorozumieť so svojimi rovesníkmi na Slovensku, teda rozhodujú rodičia. „Väčšina rodičov má však dnes taký názor, že sa deti majú naučiť poriadne štátny srbský jazyk a na slovenčinu zabúdať,“ opisuje situáciu pani Jarmila. „Kto sa ale chce učiť, má možnosť. V Báčskom Petrovci i Kovačici

sú dokonca slovenské gymnáziá.“ Všetko väzí v tom, že slovenčina nie je úradným jazykom v každej oblasti, kde žijú Slováci. Ani v Pančeve sa nenašlo dost' hlasov pre úradnú slovenčinu. Srbskí Slováci sami tvrdia, že srbcina ja ľahšia, ale krásne slovenčiny sa nič nevyrovná. „Srbsko je náš domov, lebo sme sa tu narodili. Ctíme si srbcinu, ale našu slovenčinu si nedáme,“ hrdo a číro po slovensky hovorí Jarmila Vlčková. O tom, že slovenčine podľahli aj cudzinci, svedčí scénografka divadelnej zložky vojvodičského spolku Tereza Weber-Oravec. „Slovenčina nie je ťažká, všetkému rozumiem, ale hanbím sa hovoriť, lebo sa mi všetci Slováci smejú,“ sympaticky sa zapýri a ďalej pokračuje po srbsky. V jej rodokmeni nájdeme maďarskú i nemeckú krv. Ona sama sa narodila v Srbsku a dnes je jej manželom predseda spolku Detvan, Slováč, Miroslav Oravec.

Nadpozemské chute

Tak teda? Ak sa vyberiete do Srbska, určite si pribalte do kufra žiarivý úsmev. „Príd'te usmiať! Žijú tu privetiví a srdeční ľudia,“ tak znie pozvánka

zahraničných Slovákov. Neobíd'te Belehrad, mesto s dva a pol miliónom obyvateľov. Vášmu záujmu isto neunikne Chrám sv. Sávu. Športovci zas poznajú slávny futbalový klub Červená hviezda a štadión Marakana. Súčasnosť Belehradu sa odráža aj na filmovom plátne. V štáte je jedna z najväčších producentských spoločností v Európe vôbec a kvôli hviezde na chodníku slávy sem prichádzajú aj umelci spoza oceánu. Oddýchnuť vám dovoľí pohľad na biele kostoly a ešte belšie jazerá. Na stoloch nebude chýbať čevapčiči, dobré víno a pálenka. Dokonca môžete vyskúšať takzvané plieskavice, placky z mletého mäsa, grilované na ohni. Severná časť Srbska je vraj miestom najvychýrenejšieho menu, ktoré si podmaní všetkých labužníkov. Chút'ky nám robí podpredseda spolku Detvan, Michal Spišiak: „Slovenské jedlá sú výborné, aj srbské sú vynikajúce, ale práve ich kombináciou vznikajú nadpozemské chute. Na tanieri vám u nás prinesú slovensko-srbsko-maďarský mix. Nikdy a nikde inde na svete by som nejedol radšej ako vo Vojvodine.“ Čo dodať? Nechajte sa zvábiť slovenským slnkom v Srbsku.

PANČEVO ZOŽALO NA FESTIVALE HRIŇOVSKÉ DNI DIVADLA 2011 POTLESK. VĎAKA ICH ÚČASTI BOL FESTIVAL MEDZINÁRODNÝ

Pri našej debате sme sa hneď na začiatku akosi mimovoľne pozastavili pri tom, odkiaľ pochádza jeho priezvisko. A ukázalo sa, že meno Tršťan má veľmi zaujímavú históriu. Údajne, kedysi okolo roku 1910, prišli do Uhrovca na Slovensku dvaja komedianti - manželia. Narodil sa im chlapec. Rodičia odišli do Ameriky a chlapca tam nechali s tým, že sa po neho vrátia. Nikdy sa však už nevrátili, chlapec sa stal obecnou sirotou a keďže jeho rodičia pôvodne prišli z Terstu, začali mu hovoriť Teršťan, neskôr Tršťan. Ten chlapec bol Richardov dedko. Keď vyrástol a obec ho už nechcela živiť, putoval od dediny k dedine, vykonával rôzne sezónne práce a z Uhrovca doputoval až do Prahy - pešo prešiel celú republiku. V Prahe sa zoznámil s Filkou, tiež Slovenkou, a vrátili sa spolu do Uhrovca. Predtým sa však, keďže už bola Filka tehotná, zosobášili v Prahe, v kostole sv. Ludmily na Námestí Mieru. „Keď som sa rozhodol, že zostanem žiť v Prahe, rozprával mi dedko práve túto historiku,“ dodáva Richard. „Dedko tvrdil, že sa vlastne kruh uzavrel a že sa musím od toho kostola rozhodne pozrieť. Som v Prahe už od roku 1988 a ešte som tam ani raz nebol! Veľakrát som išiel okolo, dokonca som stál na jeho schodoch, ale vždy som si hovoril, že na to, aby som doň vošiel, musí byť nejaká špeciálna príležitosť. Vari sa taká príležitosť raz naozaj nájde...“

Richardova mama pochádza z Bánoviec nad Bebravou, tam sa i on narodil, otec zo spomínaného Uhrovca. Zaujímavosťou je, že dedko, ako zamestnanec miestneho úradu, mal na starosti Štúrov (neskôr i Dubčekov) dom v Uhrovci, ktorý bol veľmi zdevastovaný a on ho dával dohromady. „Keď som mal asi dva roky, presťahovali sme sa do Martina, lebo otec, dôstojník, tam bol prevelený,“ spomína. Odvtedy žil v Martine. Študoval na slávnom gymnáziu Viliama Paulínyho-Tótha. V roku 1986 si podal prihlášku na VŠMU, odbor herectvo. Odmalička totiž navštevoval najrôznejšie dramatické krúžky. Priviedla ho k tomu pani Hajduchová, významná osobnosť v ochotníckom divadelníctve na Slovensku. Okrem toho sa Richardova mama v Martine zamestnala v divadle, kde prešla rôznymi profesiami, a on tam veľmi často za ňou chodieval - tým si, pochopiteľne, vypestoval silný vzťah k divadlu. „Nikdy som nechcel byť ničím iným než hercom, nič iné som si nevedel ani predstaviť.“

„Prijímačky na VŠMU som urobil. Prekvapilo ma, ako sa tam všetci navzájom poznali, študenti si s mnohými profesormi tykali, keďže všetci boli z Bratislavy. Mnohí z nich už mali za sebou kdejaké nakrúcanie. Ja som bol taký vyplašený chlapec z Martina. Len dvaja sme boli cezpólni a bývali na internáte. Ľudia, ktorí ma učili, boli pre mňa ozajstné osobnosti. Po pol roku si ma však pozval dekan fakulty a povedal mi, že ma prijali iba preto, aby mali aj niekoho mimobratislavského, ale že školu určite nedokončím, lebo počet absolventov je pevne daný smernými číslami a najvhodnejší na exemplárny vyhadzov je pre nich neznámy vyplašený chlapec z Martina. Na chodbe školy som zo zošita vytrhol list a rukou naň napísal žiadosť

S Richardom Tršťanom sa poznáme dlhé roky. I naši priaznivci a čitatelia ho dobre poznajú. Na akciách klubu veľmi často svojim podmanivým hlasom recituje úryvky z literárnych textov, vždy precízne a profesionálne. A nielen to... stretávame ho v najrôznejších divadelných predstaveniach a spoznávame na obrazovke - či už v televíznych seriáloch, ale aj v reklamách. A jeho hlas si mnohí pamätajú aj zo slovenského vysielania Rádia Slobodná Európa, kde pôsobil ako hlásateľ a autorsky pripravoval vlastnú reláciu zo sveta kultúry Fokus. Richard je milý a príjemný spoločník, a prečo tajiť, aj prít'azlivý muž. A my sme ho v ostatnom čase brali ako samozrejmu súčasť nášho kultúrneho diania. Až nedávno sme si uvedomili, že okrem zopár správ sme ho vlastne podrobnejšie našim čitateľom nikdy nepredstavili. Splácame tento dávny dlh, pretože sme presvedčení, že Richard je človek, ktorý za to stojí...

Nad'a Vokušová, Vladimír Skalský

Všetko sa deje pre naše dobro

o ukončenie štúdia. Zbalil som si veci a už som sa tam nikdy neobjavil.“ Richard dnes už nemá na túto etapu svojho života ťažké srdce. „Myslím si, že všetko, čo sa človeku deje, sa deje pre jeho dobro, a to sa aj v tomto prípade potvrdilo.“

Pred skúškami na VŠMU uspel aj v konkurze do bábkového divadla v Banskej Bystrici, ale pochopiteľne, uprednostnil školu. Po spomínanom

odchode zo školy zavola do divadla, či tam ešte majú miesto. Nastúpil hneď na druhý deň. Svoju prvú hru ako bábkoherec pripravoval s českým režisérom Karlom Brožkom. V divadle zostal dve sezóny a v roku 1988 urobil, opäť na prvý pokus, prijímacie skúšky na pražskú DAMU. V Bystrici bol totiž len ako elév a pochopiteľne hrozilo, že keby prišiel niekto so školou, museli by ho prepustiť

a vziať vyštudovaného herca. „Tak som napokon na bábkoherectvo išiel s tým, že sa do bystrického kolektívu, ktorý bol vynikajúci, samozrejme hneď po skončení štúdia vrátim. Nechcel som už žiadne iné divadlo, žiadnych iných spolupracovníkov!

Akýmsi riadením osudu sa stalo, že jedným z mojich profesorov na škole bol práve Karel Brožek.

V treťom ročníku sa však stalo čosi, čo celý môj život zásadne zmenilo. Rozhodol som sa zostať v Prahe, prirástla mi k srdcu a stala sa mojím domovom. Po skončení školy som tu zostal a začal pracovať na „volnej nohe“. Prvou postavou, ktorú som na pražských profesionálnych javiskách hral, bol knieža Václav, patrón českých krajín, opäť v réžii Karla Brožka.“

Richard, podľa nášho názoru, hovorí nielen krásne po slovensky, ale aj dokonalou češtinou. A pritom na vysokej škole nechodil na češtinu, lebo bol presvedčený, že sa vráti na Slovensko. Až v treťom ročníku oznámil pani profesorky Altmanovej, že tu zostáva, a že by sa chcel venovať češtinu. Priznáva, že začiatky boli veľmi neradostné. Ale dnes sa už venuje i českému dabingu. Jeho hlasom hovorí v češtine napríklad kocúr Sylvester a prasiatko Porky v amerických kreslených rozprávkach zo štúdia Walta Disneyho. „Tvrдили mi, že musím po česky začať hovoriť aj v civile. Prvé dni boli strašné! Potom nastalo obdobie, keď som mal pocit, že ešte

neviem dobre po česky, ale už ani po slovensky, a celé to trvalo asi pol roka. A pamätám si presne deň, keď som sa ráno zobudil a uvedomil si, že sa mi sníval český sen. Dnes sa mi už stáva, že aj svoje vnútorné monológy, ktoré človek vedie sám so sebou, mám v češtine. Dá sa povedať, že v súčasnosti už rozprávam viac po česky ako po slovensky.

Richard skúsil aj pevný angažmán, keď sa zamestnal na dva roky v kladnianskom divadle. Potom sa však vrátil opäť do Prahy, znova na „volnú nohu“, aj keď to nebolo úplne jednoduché. Prvú hru *Mysteria Buffa* pripravil spolu s Markétou Pellarovou-Mrázickou, bolo to vlastne úplne prvé česko-slovenské predstavenie. Premiéru mali v roku 1993 a hrali ju v Divadle v Řeznickéj asi sedem rokov. Medzitým samozrejme pracoval aj na iných divadelných projektoch. Veľmi ho, v kladnom slova zmysle, poznamenal fakt, že hral vo všetkých predstaveniach Kráľa Leara s Janom Třískom, pretože v hre nemal alternáciu (rovnako ako pán Tříška, dodáva s úsmevom). Výrazne sa pri tom s týmto vynikajúcim hercom a človekom zblížil.

„Volná noha“ má svoje výhody, ale aj jedného strašiaka vzadu, a tým je neistota. V tom veku mu to však až tak nevadilo. „Išť v štyridsiatke na „volnú nohu“ by bol oveľa väčší problém,“ priznáva Richard. Veľa sa naučil a dnes mu takýto spôsob života vyhovuje. „Neviem, ako to bude ďalej, ale som optimista. Vždy, keď som sa dostal do prepadu, sa napokon niečo našlo. Isté je, že to je úplne iný život, ako byť v stálom divadelnom angažmáne.“

V súčasnosti Richard už pár rokov hrá v Divadle Palace, ktoré sídli na Václavskom námestí, a niekoľkokrát za mesiac chodí s týmto divadlom na zájazdy. Nemá tam angažmán, ale našiel si v tomto divadle akúsi domovskú scénu. Divadlo totiž nemá svoj ansámbl, všetkých hercov si najímajú. Je tam však možnosť, ktorú človek v angažmáne nemá, že keď je obsadený do niečoho, voči čomu má výhrady, môže odmietnuť. Partia ľudí, ktorá v tomto divadle pripravuje predstavenia, sa na tom dohodne dobrovoľne, a v tom je to čaro. Divadlo Palace postupne rozširuje žánrovú pestrosť svojho repertoára, ale v začiatkoch sa sústredilo na komédie a kvalitný bulvár. „Tento výraz používam naschvál,“ vysvetľuje Richard, „lebo to je regulárny divadelný žáner. Rozlišujem totiž bulvár v tlači a bulvár v divadle. To je naozaj veľký rozdiel. Robil som aj Shakespeara či Kalku a viem, že na inscenáciách, ktoré označujem ako divadelný bulvár, sa natrápime rovnako. Ak chcete vidieť dobrý kvalitný bulvár, choďte do Divadla Palace. Hrajú tam známi herci, ľudia, ktorí musia hrať dobre, lebo si nemôžu dovoliť hazardovať so svojím menom. Nedávno mala premiéru *Africká kráľovná*, a to už nie je bulvár. Sú tam aj ďalšie, takzvané vážnejšie hry, a ich počet sa bude nepochybne zvyšovať.“

Keď sa Richard ohliada späť za divadlom, nepochybuje o tom, že za dôležitú a zásadnú hru považuje práve *Mysteria Buffa*. Režiroval ich, hral v nich, Markéta sa postarala o hudobnú časť predstavenia, ktorá bola tiež veľmi dôležitá. Že im to vyšlo, rozhodlo, že pri divadle zostal...

„Neskôr som začal spolupracovať aj s herečkou Belou Schenkovou, na ktorej mi je sympatické, že nadväzuje na bábkaršiu tradíciu, že robí tzv. eklektické divadlo, že je v ňom všetko dohromady a vôbec nevádí, keď prechádzaš z bábok do činohry, potom chvíľu tancuješ a medzitým spievaš. A že sa to celé odohráva v divadelnom stane. S predstavením *Rómeo a Júlia* sme precestovali celý svet - bábky sú pre všetky národy komunikatívne a my sme sa vždy naučili aj verziu v tom ktorom jazyku, takže dokážem zahrať *Rómea* v nemčine, francúzštine, španielčine, angličtine, dokonca vo švajčiarskej nemčine. To je to krásne na „volnej nohe“ - človek má oveľa širší rozptyl. Keby som bol v angažmáne, tak sa musím podriaďovať dramaturgii, časovým plánom a podobne.“

Keď zabrneme k otázke reklám, Richard sa smeje a tvrdí, že divadlo môže robiť preto, lebo ho reklamy živia. Robil už dost' reklám, ale zásadná, z ktorej ho ľudia poznajú, bola asi reklama na syr Pribina, ale i mnohé ďalšie... Do Francúzska robil napríklad reklamu na dámske spodné prádlo, ale to už je iná historka...

Z televíznych seriálov hral najviac v *Ordinácii v ružovej záhrade*, epizódky nakrúcal aj v *Četníckych humoreskách* s pánom Antonínom Moskalkom, práca ho fascinovala a nadchýnala. „Bola to poctivá práca,“ hovorí Richard, „vyžadovalo sa skutočné a nefalšované herectvo, zatiaľ čo teraz sa presadzuje takzvané civilné herectvo. Preto mám rád staršie české filmy, ba aj seriály, ktoré boli typickým produktom ideológie tej doby, ale herecky vždy poctivo odvedené.“ Richarda ste mohli vidieť aj vo filme *Mach, Šebestová* a kouzelné sluchátko režiséra Václava Vorlíčka a v niekoľkých filmoch zahraničných produkcií, ktoré sa nakrúcali v Česku. Nedávno v Divadle Palace odpremiérovali hru *Prachy!!!*, v súčasnosti skúša s Belou Schenkovou v jej divadelnej spoločnosti Anpu predstavenie *Zapoväzená komnata* - hororovo-erotický príbeh na motívy starej francúzskej rozprávky *Modrofúz*, ktorá je zadaptovaná pre dospelých. Uvidíme - premiéra bude na začiatku júna.

A čím sa Richard zaoberá vo voľnom čase, pokiaľ sa nejaký nájde? V posledných rokoch sa doslova vrhol na posilňovanie. Donútila ho k tomu úloha v divadelnej hre *Dohadzovač*. Tam má totiž svoj hlavný výstup končiť v spodnom prádle. Začal cvičiť pre svoje sebavedomie a dnes ho to chytilo natoľko, že sa tréningu, napriek tomu, že o sebe tvrdí, že je športové drevo, venuje päťkrát týždenne pod vedením osobného trénera.

So svojím súčasným životom je Richard spokojný, a to mu môže väčšina z nás naozaj len závidieť. „Je nádherné, keď človek dospeje do veku, keď dokáže hodiť malicherné veci za hlavu. Dlhoo som to nevedel a zbytočne sa tráпил. Až dnes som pochopil, čo to znamená, keď múdri ľudia hovoria, že žiť treba teraz, v tento okamih. Keď si to uvedomíš a dokážeš, je to úžasné! Som presvedčený, že keď ma život nepotopil doteraz, už ma nepotopí - a mal na to naozaj veľa šancí a príležitostí!“

SNÍMKY: ARCHIV

V druhej polovici marca sme sa my všetci priaznivci slovenského spisovateľa, politika a diplomata Ladislava Balleka, stretli na veľmi príjemnom večere pri príležitosti jeho okrúhlych sedemdesiatich narodenín. Akciu pripravil Slovensko-český klub spolu so Slovenským inštitútom, kde sa aj jej oficiálna časť odohrávala. Myslím si, že Ladislava Balleka nemusím čitateľom nášho časopisu vôbec predstavovať. Nielenže je predsedom redakčnej rady Slovenských dotykov a členom redakčného kruhu štvrt'ročníka Zrkadlenie-Zrcadlení, ale spolupracovali sme spolu ešte dávno predtým, čo sa stal veľvyslancom Slovenskej republiky v Prahe. A o spolupráci v tejto dlhoročnej funkcii už ani nehovoriac... Napriek tomu, pre poriadok, iba pár vetami pripomeniem životný beh Ladislava Balleka:

Narodil sa 2. apríla 1941 v Teranoch, detstvo prežil v Dudinciach a v Šahách. Vyštudoval na Pedagogickej fakulte v Banskej Bystrici slovenčinu, dejepis a výtvarnú výchovu. Pracoval ako učiteľ, od roku 1966 ako redaktor Československého rozhlasu v Banskej Bystrici a ako redaktor týždenníka Smer. Od roku 1972 pôsobil ako redaktor pôvodnej tvorby vo

vydavateľstve Slovenský spisovateľ. V rokoch 1977 - 1980 bol vedúcim literárneho oddelenia na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky, potom pôsobil ako námestník riaditeľa Slovenského literárneho fondu. Od roku 1984 bol vedúcim tajomníkom Zväzu slovenských spisovateľov do jeho zániku v roku 1989. Istý čas pôsobil i ako poslanec Národnej rady Slovenskej

republiky. Po roku 1990 vstúpil do politiky ako nezávislý poslanec NR SR. V rokoch 2001 - 2008 bol veľvyslancom SR v Českej republike. Je prezidentom Spoločnosti Ladislava Novomeského.

V Slovenskom inštitúte, kde diváci Ladislava Balleka privítali dlhým „standing ovations“, sme ho najprv podrobne vypovedali. Otázky sa týkali najmä jeho súčasného života a eventuálnej najnovšej tvorby (okrem toho, že sa v tomto roku chystáme vydať knihu dokumentov, príhovorov, rozhovorov a esejí, ktoré napísal či poskytol počas svojho, takmer osemročného, pôsobenia v Prahe, sa pán Ballek priznal, že začal písať aj osobné pamäti, v ktorých sa chce tiež venovať svojmu pobytu v Českej republike). Ukážky z jeho diel prečítali herci Viera Kučerová a Richard Tršťan a atmosféru spríjemnila svojou hrou na klavíri slovenská muzikantka Kristína Koščiková. Po odovzdaní darov - obraz od slovenskej výtvarníčky Jitky Bezurovej poskytla pražská D+Gallery - nebrali gratulácie konca-kraja. Každý si chcel

Nad'a Vokušová

Vzácné stretnutie, vzácné jubileum

SNÍMKY: FRANTIŠEK PETRAK

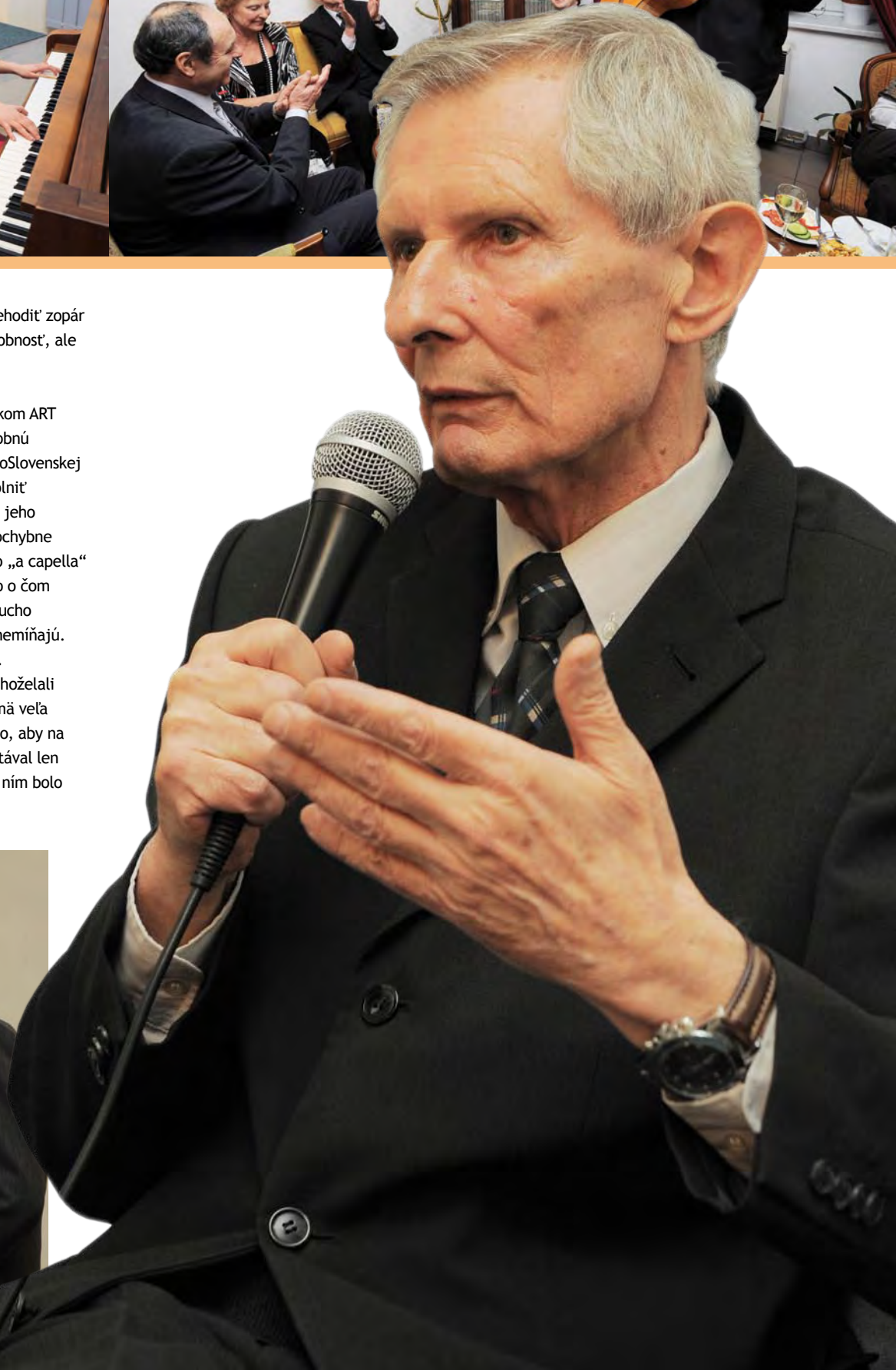
KRISTÍNA KOŠČIKOVÁ

s jubilantom aspoň potriať rukou, prehodiť zopár milých slovíčok, darovať hoci malú drobnosť, ale o to z úprimnejšieho srdca...

Večer potom pokračoval svojou bezprostrednejšou časťou v holešovickom ART klube, kde jubilantovi predniesol hudobnú gratuláciu náš kolega a predseda ČeskoSlovenskej Scény Jirka Klapka, ktorý sa snažil vyplniť i ostatné hudobné želania oslávenca a jeho gratulantov. Nezabudnuteľnou sa nepochybne stala i ľudová pieseň, ktorú vynikajúco „a capella“ zaspieval Peter Lipták. Rozprávať bolo o čom až takmer do polnoci, pretože jednoducho s Ladislavom Ballekom sa témy akosi nemiňajú. A navyše je to vždy aj veľmi príjemné.

Radi by sme mu preto ešte raz zablahoželaní k jeho krásnemu jubileu, zaželaní najmä veľa pevného zdravia, rodinného šťastia i to, aby na svojich ďalších životných cestách stretával len ľudí, s ktorými mu je dobre tak, ako s ním bolo dobre nám...

Česká dokumentaristka Erika Hníková tri roky chodila na východ Slovenska, aby nakrútila film o slobodných tridsiatnikoch a ich starostovi, ktorý sa im snaží nájsť partnerov. Do Nesvadbova sa však nakoniec nevošiel jeden z hlavných mužských hrdinov, pretože sa oženil. Všetci ostatní sú stále slobodní.

O singles v Zemplínskych Hámroch

Nesvadbovo nebol váš prvý film, ktorý je situovaný na dedine. Deje sa s českým a slovenským vidiekom niečo zvláštne?

Mám pocit, že sa rozpadávajú sociálne väzby, čo sa potvrdilo aj v Zemplínskych Hámroch. Rodiča jedného z hrdinov nám rozprávali, že keď boli mladí, bola každý víkend zábava, kde tancovali, hrali na harmonikách, schádzali sa a občas niekomu niekoho dohodili. Dnes je v tej istej dedine podobná zábava iba raz za rok. Potom je tam už iba krčma a diskotéka, kde chodia pätnásťroční a dievčatá tancujú s dievčatami. Nie je tam nijaké miesto, kde by sa konali kultúrne akcie alebo niečo podobné.

Možno je to príliš romantický pohľad, ale Česko pôsobí komunitnejšie, je tam viac spolkov a podobne. Dá sa to zovšeobecniť?

Mení sa to od dediny k dedine. V Česku sme nakrúcali dokument Eurocamp v jednej obci, kde sa ľudia medzi sebou hádali a nič nefungovalo. Vo vedľajšej dedine bol skvelý starosta, kňaz a pedagóg, situácia bola úplne odlišná. Závisí to zrejme od toho, kto tú dedinu vedie a ako ju vedie. Napríklad starosta v Zemplínskych Hámroch sa veľmi snaží, ale sám mi hovoril, že sa vždy bojí, že keď bude niečo organizovať, ľudia neprídu. Namiesto spoločenského života sa utáňujú do svojich domov.

Je ešte v generácii dnešných tridsiatnikov vôbec problém, ak je niekto slobodný?

V New Yorku je normálne, že v štyridsiatke nemáte deti a potom idete na umelé oplodnenie. Keď má niekto tridsaťdva v Prahe, nikomu ani nenapadne nad ním premýšľať, ale keď má niekto dvadsaťosem v Zemplínskych Hámroch a nemá partnera, je starým mládencom a starou dievkou. Týmto je špecifický región a starosta je špecifický tým, že s tým niečo robí. Ja to ako problém nevnímam, ale starosta áno a nehodlá sa s tým zmieriť.

Vo filme ani naživo protagonisti Nesvadbova nepôsobia, že by svojim osudom vyslovene trpeli.

Títo traja do filmu išli, dôvodom je, že sú s tým vnútorne zmierení. Ak stretnete niekoho, kto sa tým trápi a je frustrovaný, tak s vami ťažko bude nakrúcať film a rozprávať o svojom živote. Na druhej strane ani o všetkých protagonistoch filmu sa nedá povedať, že by neboli radi, keby si našli partnera, nedá sa to generalizovať.

Film má za sebou uvedenie v zahraničí, čím sa líšia reakcie v jednotlivých krajinách?

Ešte s tým len začíname, jedinou zahraničnú projekciu mal film v Berlíne a teraz nás všetko čaká.

Ideme do Rumunska, naplánovaná je projekcia v Buenos Aires aj na Havaji. Téma ľudí, ktorí sú po tridsiatke, nemajú deti a niekto to považuje za problém, je celosvetová. Reakcie nemeckého publika na festivale Berlinale boli veľmi živé, projekcie pre šesťsto divákov boli vypredané. Nič netušiac sme do Nemecka prišli s témou, ktorá tam

nesvadbovo
srdcu nerozkážeš

už minimálne dva roky rezonuje. Jediná komunita, ktorá rastie, sú Turci, a tak vláda spustila veľkú kampaň, aby mali ľudia viac detí.

Pôvodne ste chceli nakrúcať tému singles v meste, ale nechali ste to tak. Nebolo v meste naozaj nič, čoho by sa dalo chytiť?

Zdalo sa mi, že som také filmy už videla, dokumentárne aj hrané a zrazu mi prišlo, že to nebolo ničím zaujímavé. Myslím, že Nesvadbovo je zaujímavé aj vďaka postave starostu, predstavte si film bez neho. Nie je to iba film o singles, je to aj portrét životného princípu.

Starosta je bývalý generál, ale v jednom momente, keď sa jeho akcia nevydarí, pôsobí ako zbabelec, ktorý uteká z boja. Bol pripravený iba na úspechy?

To si o ňom nemyslím. Bol naozaj veľmi sklamaný, že ľudia neprišli, vynaložil na to dosť veľké úsilie. Prišlo mu to ľúto, a tak išiel domov. Je to dosť emocionálny človek, začalo ho to hrozne mrziť. Lieta po dedine, organizuje vtákovinu so zoznamkou a oni sa na to vykašľú. Možno to hovorím čudnými slovami, ale jednoducho mu to bolo ľúto.

Chystáte niečo aj z mestského prostredia?

Práve som dokončila polhodinový dokument pre Českú televíziu, ktorý odvysielajú v cykle Ta naše povaha česká. Mladý starosta okresného mesta bol veľmi úspešný vo svojom protikorupčnom boji. Veľmi otvorene sa však priznal, že vôbec nerozumie architektúre. V rozpočte má dosť peňazí, ktoré môže utrátiť na obnovu mesta, a keďže tomu nerozumie, pozval si ekonóma, geológa a dvoch známych architektov. Chcela som nakrútiť vzorový príklad pre iné mestá, ako sa dá narábať s rozpočtom, ale počas nakrúcania začali vychádzať na povrch iné veci - aké je ťažké, keď máte tridsaťtri a ste starostom, ako vám Česi nič neprajú, aj keď v tom meste robíte zázraky, akí sú závistliví a kritickí.

Vášim absolventským filmom bol dokument o ženskej kráse a peniazoch Ženy pro měny. Mali ste pri Nesvadbove jasný zámer, čo idete nakrúcať?

Tie filmy sú dosť odlišné. Pri filme Ženy pro měny som chcela poukázať na kolobeh peňazí, ktoré sa točia okolo ženského tela. Pri Nesvadbove to bolo veľké hľadanie, tento film sa k ničomu kriticky nevyjadruje. Novinári môžu režisérke zazlievať, že to nie je kritický rozbor problému, ale také to byť nemusí.

Nakrútili by ste dnes Ženy pro měny inak?

Vôbec by som to nerobila, tá téma ma už nezaujima. Vtedy som chcela urobiť film poukazujúci na problém, o ktorom sa netočia filmy. Teraz som o päť rokov staršia a som niekde inde.

Ján Gregor

Stopér Ján Popluhár patril k dlhoročným oporám Slovana Bratislava i československej futbalovej reprezentácie. Preslávil sa najmä skvelým čítaním hry, bezkonkurenčnými hlavičkami a v neposlednom rade zmyslom pre fair play. Majiteľ striebra z Čile 1962 a bronzu z prvých ME 1960 zomrel 6. marca vo veku 75 rokov.

Odišiel futbalový džentlmen

SNIMKY: ARCHIV

Premiérový štart v drese s levom na prsiach si Popluhár odbil v zápase MS 1958 proti obhajcom titulu z NSR. Neskôr spolu so Svätoplukom Pluskalom vytvorili stopérsku dvojicu, ktorá patrila k najlepším na svete. „Popluhár sa nedal obísť, bol ako stĺp. Veľmi pohyblivý a predvídavý stĺp. Keď som postupoval proti nemu, zvolil som radšej prihrávku,“ spomínal pred rokmi na svojho spoluhráča legendárny Josef Masopust.

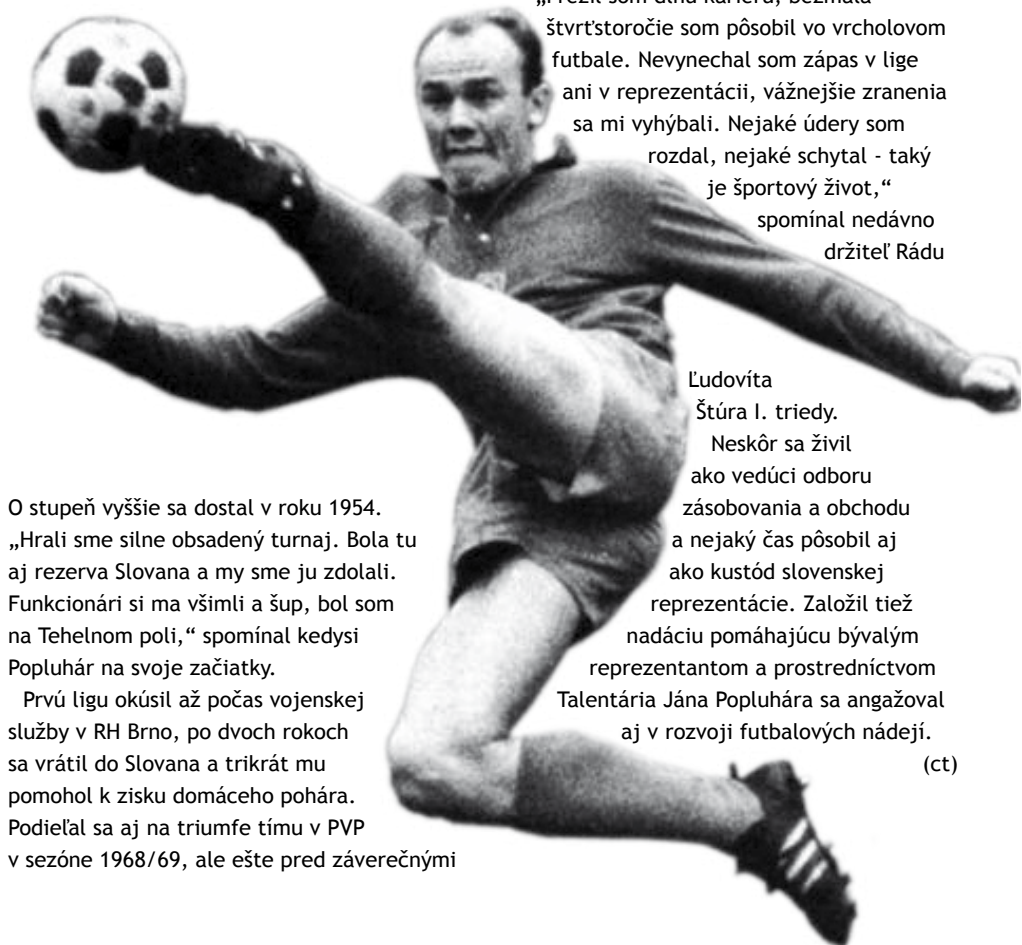
Popluhár pritom veľmi dbal na čistotu hry. „Znie to neuveriteľne, ale je to tak. Za devätnásť rokov vrcholnej futbalovej kariéry ma rozhodca ani raz nevytlúčil a nedostal som dokonca ani žltú kartu! Vždy som hral so zreteľom na súpera,“ vyhlásil pred časom elitný obranca. Za to ho ocenil aj Medzinárodný olympijský výbor cenou Fair play. Popluhár sa zaskvel na premiérových ME v roku 1960, ktoré sa hrali ako Pohár európskych národov. Československo vtedy zdolalo v boji o tretie miesto Francúzsko 2:0, pričom Popluhár mal na čistom konte značný podiel.

Vrcholom jeho kariéry však boli Majstrovstvá sveta o dva roky neskôr, na ktorých sa Vytlačilov výber prebojoval až do finále. V ňom podľahlo Československo Brazílii a z Čile odišlo so striebrom. Za československú reprezentáciu odohral Popluhár celkom šesťdesiatdva zápasov a strelil jeden gól, ktorý dal v júni 1966 z penalty v priateľskom zápase s Brazíliou. Naposledy sa „Bimbo“, ako Popluhára nazývali, v národnom tíme objavil v novembri nasledujúceho roku.

Medzitým dostal v roku 1963 pozvánku do výberu sveta pri oslavách stého výročia založenia anglického zväzu, o rok neskôr

si zahral za tím Európy proti Škandinávii a nechýbal ani na rozlúčke legendárneho Stanleyho Matthews v roku 1965, keď sa tiež stal premiérovým víťazom domácej ankety Futbalista roka.

Popluhár sa narodil 12. septembra 1935 v Bernolákove, kde tiež začal svoju futbalovú kariéru. „Mal som jedenásť, keď som bol žiakom AC Čeklís, ktorý pôsobil v slovenskej lige.“ Za dospelých hral už od šestnástich.

duelmi odišiel do Olympique Lyon.

Po návrate z Francúzska nastupoval futbalový džentlmen krátko za Zbrojovku Brno, jeho bilancia v najvyššej domácej súťaži sa zastavila na 306 dueloch, v ktorých zaznamenal 23 gólov. Na sklonku kariéry hral za Slovan Viedeň, kde pôsobil aj ako tréner. Kopačky zavesil na klince ako štyridsaťštyriročný, keď už ho trápila kedysi zanedbaná zlomenina členka.

„Prežil som dlhú kariéru, bezmála štvrtstoročie som pôsobil vo vrcholovom futbale. Nevynechal som zápas v lige ani v reprezentácii, vážnejšie zranenia sa mi vyhýbali. Nejaké úderky som rozdal, nejaké schytil - taký je športový život,“ spomínal nedávno držiteľ Rádu

Ludovíta Štúra I. triedy.

Neskôr sa živil ako vedúci odboru zásobovania a obchodu a nejaký čas pôsobil aj ako kustód slovenskej reprezentácie. Založil tiež nadáciu pomáhajúcu bývalým reprezentantom a prostredníctvom Talentária Jána Popluhára sa angažoval aj v rozvoji futbalových nádejí.

(ct)

O stupeň vyššie sa dostal v roku 1954. „Hrali sme silne obsadený turnaj. Bola tu aj rezerva Slovana a my sme ju zdolali. Funkcionári si ma všimli a šup, bol som na Tehelnom poli,“ spomínal kedysi Popluhár na svoje začiatky.

Prvú ligu okúsil až počas vojenskej služby v RH Brno, po dvoch rokoch sa vrátil do Slovana a trikrát mu pomohol k zisku domáceho pohára. Podieľal sa aj na triumfe tímu v PVP v sezóne 1968/69, ale ešte pred záverečnými

Slovenský archivár a predovšetkým heraldik Jozef Novák sa narodil 22. novembra 1930 vo Vrútkach. K jeho osemdesiatinám vydala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť so sídlom v Martine veľmi pekne upravenú knihu jeho spomienok.

Vojtech Čelko

Autor prežil detstvo vo Vrútkach, kde otec pracoval v obchode a matka bola vyhľadávanou krajčírkou. Obidvaja rodičia, úspešní vo svojich povolaniach, si boli vedomí významu vzdelania, ktoré neskôr umožnili získať svojmu jedinému synovi. Matka bola vychovaná v maďarskom jazyku, ktorý si syn osvojil už v detstve. Ludovú školu Jozef navštevoval vo Vrútkach, gymnázium u piaristov v Trenčíne. Po druhej svetovej vojne sa rodičia presťahovali do Rožňavy, kde otec, na prevažne po maďarsky hovoriacom území, uplatnil v obchode firmy Slovenka svoje znalosti maďarského jazyka. Po gymnaziálnom štúdiu v Trenčíne, ktoré zakončil maturitou v roku 1950, odišiel na radu svojho profesora histórie a trenčianskeho múzejníka Štefana Pozdišovského študovať novootvorený odbor archívniectvo na Filozofickú fakultu Komenského univerzity do Bratislavy. Vedúci katedry prof. Alexander Húščava si všimol šikovného študenta už počas štúdií a po jeho promócií v roku 1955 si ho vybral za svojho asistenta. Z Húščavovho podnetu sa profiloval ako heraldik. Tomuto odboru v rámci archivistiky sa venoval celý svoj život a bez prehánania možno povedať, že sa stal aj inštitucionálne zakladateľom slovenskej heraldiky. Jozef Novák od roku 1955 až do roku 2000, keď odišiel do dôchodku, pôsobil ako vysokoškolský učiteľ. Ešte ďalších desať rokov ostal na katedre archívniectva a pre záujemcov viedol výberovú prednášku O problémoch súčasnej heraldiky.

Za štyridsaťpäť rokov prednášal 531 absolventom archívniectva. Jednosemestrovú prednášku z pomocných vied historických veľa rokov prednášal adeptom histórie rôznych kombinácií.

Nakoniec i vďační žiaci, neskorší spolupracovníci, Juraj Roháč, Leon Sokolovský, Radoslav Ragač a Milan Šišmis, sa rôznym spôsobom podieľali na vydaní Novákových spomienok. Škoda, že niekto z nich nezostavil ku knihe register, čo je v dnešnej dobe i u memoárovej knihy, aspoň tu v Českej republike, pravidlom. Napriek tomu, že bol autorom viacerých, i v zahraničí uznávaných kníh, (ako docent sa habilitoval už v roku 1965), trvalo až do roku 1989, aby mohol byť ako nestraník menovaný univerzitným profesorom. Doktorát vied obhájil v Brne v roku 1987. V roku 1981 sa od docenta Štefana Zelenáka dozvedel o príčinách odkladania jeho profesúry. „Súdrh docent, ty nechceš pochopiť, že na dosiahnutie profesúry sa v profile učiteľa vyžaduje trojjednosť. Ty si dobrý odborník, aj dobrý učiteľ, ale tvoja politická a ideologická angažovanosť nespĺňa požiadavky na profesúru.“ (str. 76)

Heraldik bez erbu

Jozef Novák vo svojich spomienkach pripomína mnohé osobnosti. Legendárneho provinciála piaristov Jozefa Braneckého, ktorému v deväťdesiatych rokoch odhalili pamätnú tabuľu s reliéfom na budove niekdajšieho gymnázia v Trenčíne, historika a múzejníka Štefana Pozdišovského. Často píše o svojom vysokoškolskom učiteľovi Alexandrovi Húščavovi. Novákova noblesna vidieť i v tom, že po menovaní univerzitným profesorom jeho prvá cesta z Bratislavského hradu viedla na cintorín do Slávičieho údolia, kam sa prišiel pokloniť svojmu učiteľovi a „ukázať mu ešte teplý diplom“. (str. 77) Zaujímavé a žičlivé poznámky sú aj o profesorovi Milošovi Gosiorovskom, ktorého tí, čo ho už osobne nepoznali, mali možnosť vidieť len v čiernobielym pohľade z ponovembrovej tlačie. To, že profesor Novák učil rád a mal vzťah k svojim študentom vyplýva z mnohých stránok jeho knihy.

Profesor Jozef Novák dostal rôzne, aj medzinárodné ocenenia. Zvlášť si vážil medailu, ktorú mu navrhla udeliť v roku 1998 pražská Katedra pomocných vied historických a archívniectva k 650. výročiu vzniku Univerzity Karlovej.

Zo stránok knihy sine ira et studio sa možno dočítať o jeho pohľade na akcie Heraldického kolégia, ktoré sa v roku 1997 konštituovalo ako samostatné združenie pre výskum a tvorbu občianskych erbov. Kolégium občianske či rodinné erby nielen tvorí, ale ich aj zapisuje do Heraldického registra Slovenskej republiky, ktorý vznikol v roku 1991 iba na evidenciu mestských a obecných úradov. Z prečítaného sa čitateľ dozvie, o čo všetko tam ide. Nielen o servilnosť k predstaviteľom štátnej moci, ale i o vyslovene snobské kompenzovanie chýbajúcich šlachtických koreňov v rodinách niektorých záujemcov.

Spomienky, ktoré nie sú obsiahle, bez doslovu majú len 112 strán, sú doplnené fotografickým materiálom. Možno autor mohol napísať viac i o svojom súkromnom živote, ale neprekonal svoju príslovečnú diskretnosť. Kniha je napísaná veľmi kultivovaným jazykom a čitateľ, ktorý sa do nej zahľbil, ju neodloží, pokiaľ ju nedečíta.

SNÍMKO: ARCHIV

úryvok

Vo svojich spomienkach som sa naraz dostal takmer do našej súčasnosti. Tá v skutočnosti začína rokom 1989, ktorý každý, či chce alebo nechce, musí považovať za rok prelomový. Tento rok zasiahol do každej oblasti našej každodennosti. Každý naň reagoval svojím spôsobom a v novej etape si dodnes počína podľa svojho slobodného uváženia. Tesne pred novembrom som získal profesúru a stal som sa doslova vyhľadávanou osobou. To bol osud všetkých nestraníkov s vedecko-pedagogickou hodnotou. Stal som sa garantom nielen nášho odboru, ale aj histórie, keďže profesor Kučera odišiel do politiky. Bol som aj garantom odboru knihovníctva. Na fakulte som sa stal predsedom rehabilitačnej komisie, študijným prodekanom, za krátku dobu som si napočítal až 27 rôznych funkcií. Niektoré boli na prácu bohaté, mnohé z nich ma zamestnávali iba občas.

Veľmi dramatický - aj pre mňa - bol vznik samostatnej Slovenskej republiky. Nepriamo som bol do tohto procesu zapojený cez štátnu symboliku. Vyjadroval som sa k nemu nielen vo vláde, ale aj v parlamente. Obhajoval som historický slovenský znak i bielo-modro-červenú slovenskú zástavu. Bol som proti vysokému trojvršiu, ktoré sa po prvýkrát objavilo až v roku 1848 v pečatidle prvej Slovenskej národnej rady, prešlo do znaku Matice slovenskej a aj do štátneho znaku ČSR a Slovenského štátu. Bol som za obnovu tej podoby erbu (s dvojramenným krížom, vyrastajúcim z malého trojvršia), ktorá je vyrytá do pečatidla Ľudovíta I. Veľkého (1342-1382). Táto podoba erbu je historicky i heraldicky jedinečná.

V tejto súvislosti nemôžem nespomenúť nesúhlas, ktorý sa vynoril po odvysielaní môjho vystúpenia v ČT1 - v diskusnej relácii Otakara Černého a Zuzany Bubílkovej. Vyzvali ma, aby som zaujal stanovisko k žiadosti vlády SR, ktorá požiadala Čechov, aby z používania vylúčili vlajku Československa. Bola to neprimeraná požiadavka, ak Slovenská republika na podobu spoločnej československej vlajky nereflektovala. Táto jedinečná vlajka by rešpektovaním slovenskej požiadavky bola bývala naraz voľná a bola by si ju mohla privlastniť ktorákoľvek iná krajina, aj z iného kontinentu. Podľa mojich vedomostí československá štátna vlajka, ktorá vznikla v roku 1920, nemá obdoby, bola to prvá štátna vlajka s trojuholníkom. Modrý trojuholník, pôvodne symbolizujúci Slovensko, v súčasnosti symbolizuje Moravu (strieborno-červeno šachovaná korunovaná orlica je v modrom štíte). Pokladal som a aj dnes pokladám za správne, že táto jedinečná, 90 rokov nepretržite používaná štátna vlajka nezanikla, a to najmä v tej súvislosti, že Slovensko ju nechcelo.

Ku koloritu každej sídelnej aglomerácie neodmysliteľne patria dominantné sakrálné a profánne stavby, ale tiež rôzne súsošia, sochy, pomníky či pamätníky. Tieto umelecké solitéry malej architektúry sú verným zrkadlom doby, v ktorej vznikali, a okrem estetizácie životného prostredia ich prioritným poslaním je vizuálne dokumentovať samotnú históriu.

Tamara Hrabková

Jedným z početných pamiatkových objektov, ktoré sa nachádzajú na území metropoly Šariša, je Petöfího pomník. Tento najväčší maďarský demokratický básnik 19. storočia patril k najvýznamnejším predstaviteľom revolučného romantizmu, ktorý spjal slobodu vzhodu národa so svetovou revolúciou. Pochádzal z chudobných pomerov a z matkinej strany bol pôvodom Slovák. Rodičia pri putovaní za obživou dostali sa až do osady Kiskörös, kde sa 1. januára 1823 narodil. Otec sa volal István Petrovics, matka Mária Hruzová pochádzala z Turca. V roku 1847

Sándor Petöfi v Prešove

Pavol Országh Hviezdoslav, Ján Smrek a ďalší. Žiaľ, legendárny hrdina revolúcie 1848-49 príliš zavčasu ukončil svoj výnimočne plodný život, keď sa ako 26-ročný stal obeťou pohnutých udalostí.

Kamenný obelisk s pamätnou tabuľou v Prešove bol postavený na podnet domácich literátov v periférnej časti juhozápadného intravilánu mesta, na Vilecovej hôrke. Kedysi tu stála útulná chatka, nazývaná tiež Lesný domček. Práve v ňom sa v minulosti stretávali mnohé významné osobnosti prešovského kultúrneho života. Patrili k nim aj básnici Mihály Tompa a Frigyes Kerényi. V roku sa 1845 rozhodli pozvať k sebe Šándora Petöfího a súčasne usporiadať súťaž o najkrajšiu lyrickú báseň, ktorá by zohľadnila nevšedné krásy okolitej prírody. Inšpirovali sa prechádzkami a potulkami, počas ktorých navštívili aj neďalekú Cemjatu. Toto vychýrené kúpeľné centrum Prešovčanov bolo známe po celom Uhorsku. Mladého poeta prírodné prostredie natolko očarilo, že svoje zážitky neskôr pretavil do veršovanej tvorby. Petöfi pobudol v Prešove od 4. apríla do 2. mája 1845, teda takmer celý mesiac.

Nadšenci z radov prešovských študentov na počesť pobytu básnikov v Cemjate následne vyryli do kôry troch bukov ich mená. Po čase sa z nádherných exemplárov uchoval iba jediný s menom Petöfího. Vyše dvestoročný buk bol v roku 1970 vyhlásený za chránený a opatrený štátnym znakom. Ibaže aj tento objemný kmeň začal pozvoľna vysychať na starobu a musel byť odstránený. Od roku 2010 sa tak stal súčasťou histórie už iba v našich memoároch. Vedľa sa však nachádza veľkoplošný panel s legendou,

ktorá informuje o dôležitých údajoch básnikovho života. Celý priľahlý areál s odpočívadlom je súčasťou komplexu lesného náučného chodníka, ktorý pred rokom vybudovalo Školské hospodárstvo Prešov.

Petöfího pomník na Vilecovej hôrke slávnostne odhalili pri príležitosti 40. výročia básnikovho pobytu v Prešove a s tým spojenej literárnej súťaže Petöfi-Tompa-Kerényi. Na vrcholovej plošine pri obelisku s betónovou platňou, z ktorej akoby vyrastal strom, je osadený vkusný prístrešok z prírodného materiálu. V ňom je možné si posediť, prípadne ukryť sa pred náhlou nepriazňou počasia. Odľahlá lokalita sa tak stala vyhľadávaným miestom odpočinku nielen pre domorodých obyvateľov, ale čoraz častejšie sem prichádzajú početné skupiny turistov zo širokého okolia, ba neraz aj zo zahraničia. Po zdolaní 150 schodov v strmom svahu značkovanej trasy, vedúcej k sústave známych minerálnych prameňov, pristavia sa pri pamätníku, aby vzápätí vzdali hold bardovi poézie. Jeho tvorivý duch aj po mnohých desaťročiach naďalej rezonuje

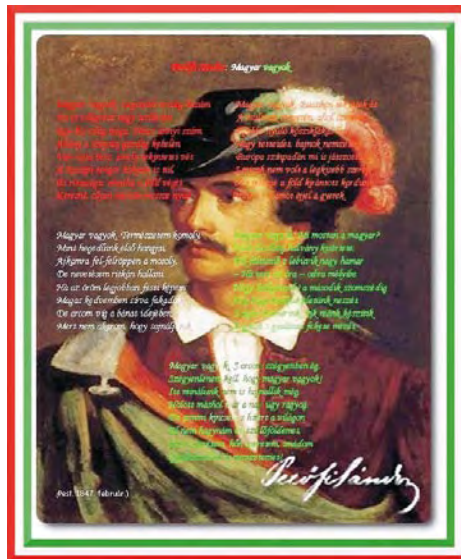
SNIMKY ARCHÍV

sa oženil s Júliou Szendreyovou. Zomrel 31. júla 1849 vo Fehéregyháze.

Šándor Petöfi bol mimoriadne talentovaným umelcom a už v mladom veku si vyslúžil post uznávaného básnika. Počas vzdelávacieho procesu istý čas študoval v Banskej Štiavnici a neskôr pôsobil tiež v Bratislave. Ako jeden z mála literátov vlastnou tvorbou predbehol svoju dobu a natrvalo sa zapísal do kroniky svetovej poézie. Kreativný vrchol dosiahol v roku 1848 v maďarskej literatúre dosiať neprekonanou úľobstnou lyrikou Verše Júlii a najrevolučnejšími básňami, medzi ktoré sa radia Sloboda, láska, Koncom septembra, Ak si muž, buď mužom a mnohé iné. Jeho tvorba kulminovala priamo počas revolúcie predovšetkým slávnym prológom Pieseň národa. Petöfího poéziu ako prvý preložil do slovenčiny Viliam Paulíny-Tóth. Neskôr to bol

a kontinuálne zanecháva svoje stopy v týchto vzdialených končinách. Zavše v tom býva čosi patetické a hlboko dojímavé.

Bezprostredné okolie Vilecovej hôrky však núka oveľa väčší potenciál využitia pamätného miesta na účely atraktívnej prímestskej rekreačnej zóny. Neďaleko pomníka je totiž zachytený výver pramenitej vody s vynikajúcimi sensorickými vlastnosťami a ihneď pod ním sa nachádza miniatúrne jazierko. Po náležitej úprave okolitého terénu mladí prešovskí literáti by takto mohli nadviazať na dávne tradície svojich predchodcov a oživiť družné stretávky práve na tomto symbolickom mieste. Realizáciou humannej myšlienky akiste by bol nadšený aj samotný veľikán svetového významu, básnik Šándor Petöfi, ktorý ostane spojený s Prešovom už natrvalo.

Vladimír Skalský

Pod prostým názvom Malby sa v pražskej galérii U Zlatého kohouta konala v prvej polovici apríla výnimočná výstava. Opäť sa potvrdilo, že skutočný umelec dokáže prekračovať hranice jednotlivých druhov umenia, žánrov a technik. O Jurajovi Šajmovičovi to platí niekoľkonásobne. Ako povedal autor tohto článku aj na vernisáži 2. apríla, prešiel cestu od fotoemulzie cez celuloid k oleju a teraz sa chopil aj pera. A vlastne ešte pred fotoemulziou tu bola ceruzka a známky. Ale po poriadku...

Myslel si na grafiku, voľné miesto bolo na odbore fotografia. Asi šťastná náhoda, lebo odtiaľ išli tí najlepší na FAMU do Prahy, kde práve promovala prvá garnitúra profesionálnych filmárov. Hlásil sa na režiu, osud chcel zasa inak. Na mohutných pleciach plaveckého dorasteneckého rekordéra sa usadila kamera. Štúdium na FAMU samozrejme znamenalo aj sťahovanie do Prahy, ktorú už Juraj Šajmovič neopustil.

Filmografia Juraja Šajmoviča obsahuje stovku položiek, medzi nimi také diela ako prvý slovenský i československý televízny film Smrť sa volá Engelchen, slovenská klasika Tri gaštanové kone či Adam Šangala, príťažlivé a umelecky mimoriadne vydaté snímky Metrum alebo Archa bláznov,

Sanitka zaznamenáva aktuálne slávny návrat na obrazovky Českej televízie a tak režisér Jiří Svoboda zrežiroval aj nájazd hereckej ekipy seriálu na vernisáž. Petr Nárožný sa ujal aj slova so svojim „konštantným vernisážovým príhovorom“. Účastníkov mimoriadne pobavili jeho postrehy o jednotnom priebehu všetkých vernisáží teplým vínom a obschnutými chlebičkami počínajúc a nudnými rečami „znalca autorovho diela“ končiac. Po ňom ako „znalca autorovho diela“ nastúpil autor týchto riadkov. Zdanlivo mu Petr Nárožný pripravil ťažkú úlohu, v skutočnosti však aspoň mohol predstierať, že si pripravil dlhý odborný referát, ale nebude ho čítať. Vernisáž tak prebehla v príjemnom ľahkom duchu, ozvláštnenom židovskými motívmi vo vynikajúcom podaní husľového virtuóza Alexandra Shonerta.

O Jurajovi Šajmovičovi vyšla pred časom

Bilančná výstava maľujúceho kameramana

JURAJ ŠAJMOVIČ A VLADIMÍR SKALSKÝ NAČÚVAJÚ ALEXANDROVI SHONERTOVI

Samozrejme, Juraj Šajmovič je predovšetkým vynikajúci slovenský kameraman, žijúci v Prahe, ocenený za film Golet v údolí Českým levom. Čitatelia nášho časopisu ho poznajú aj ako aktívneho člena Slovensko-českého klubu i redakčnej rady časopisu Slovenské dotyky. Pozornosť vzbudili aj jeho výstavy fotografií, napokon aj Slovensko-český klub ich usporiadal v Slovenskom inštitúte, Dejvickom divadle, KD Metropol v Českých Budějoviciach i na zámku v Moravskej Třebovej. Jeho fotografie ilustrovali aj zbierku básní K tichu autora tohto článku.

Vráťme sa však na začiatok tej naznačenej cesty. Juraj Šajmovič sa narodil v roku 1932 v Piešťanoch v rodine židovského právnika.

Po vzniku Slovenského štátu sa rodina uchýlila v roku 1942 do Maďarska, posledné mesiace vojny prežila v podzemnom úkryte na predmestí Piešťan, kde ich mohol prezradiť akýkoľvek hluk. A tu prichádza tá ceruzka, asi štartér budúcej všestrannej výtvarnej dráhy. Malý Juraj ňou pol roka obkresloval poštové známky. Na základnej škole potom samozrejme exceloval v kreslení, a tak učiteľ nasmeroval jeho kroky na umeleckú priemyslovku do Bratislavy.

Kinoautomat Kóbe, Bláznivá cesta, Pasca, Sokratova jeseň, už zmieňovaný ocenený film Golet v údolí, Legenda Emöke, Návrat strateného raja, Správa o putovaní študentov Petra a Jakuba, Dedičstvo slečny Innocencie, ako aj seriály Sanitka, Poviedky malostranské či Dobrodružstvá kriminalistiky.

A to pero? Juraj Šajmovič pripravuje Spomienky Ďura Š., ktoré by práve Slovensko-český klub chcel vydať.

monografia Duch času, ktorú vydal Národný filmový ústav. „Fotografia stojí svojím zmyslom pre náladu a význam okamihu v jedinečnom kontraste k jeho dynamickému rukopisu kameramana, je jeho skrytou tvárou umelca i človeka. Je zastavením, zachytávajúcim elementárne znaky ľudskej existencie, vedúcim diváka od marginálneho k podstatnému, od časového k nadčasovému,“ napísal zostavovateľ Jan Lukeš. Vtedy ešte nevedel, že Juraj Šajmovič je aj svojbytný maliar a pútavý prozaik.

Na Šajmovičových obrazoch sa objavuje jeho tvár, jeho blízki, najmä „jediná modelka vlastnej výroby“, dcéra Klára, motívy slovenské i židovské, jednoducho odrážajú skutočný vnútorný svet Juraja Šajmoviča, nie nejakú naučenú manieru. To je na nich sympatické, pozoruhodné, niekedy dojemné, už aj vzhľadom na spletitú životnú skúsenosť, ktorou sa autor prežil k svojej hlbokéj ľudskosti a - i pri jeho zjavnej chlapkosti - k zjemnenej citlivosti umelca. V pôsobivých podzemných priestoroch galérie v centre kamenného mesta bola výstava mimoriadnym zážitkom...

„Partizánka Katka“ ilegálnym menom a Edita Drori občianskym, vošla do môjho života v detstve, keď jedného večera s veľkým ruksakom na chrbte, pod rúskom tmy, zaklopala na okno školy v malej dedinke pri Zvolene. S jej príchodom sa do učiteľského bytu pristáhovala záhadná čier-na mašina - tlačiareň. Katka vedela, že u mojich rodičov bude v spoľahlivých rukách. Tlačil sa na nej povstalecký časopis Jánošík. Moje spomienky na Katku sa od začiatku viazali na tlačené slovo. Ubehlo veľa rokov, kým som pochopila, aké dôležité slová vtedy prichádzali na papier v našej škole, vďaka Katkinej misii.

Po vojne sme sa vídali v Košiciach, ale časom vymizla z môjho života a nebyť vzájomného celoživotného priateľstva mojej mamičky s Katkou, ako ju volali aj po oslobodení jej bojoví druhovia z partizánskej skupiny Sitno, boli by sme sa navzájom iste stratili.

Dnes, keď čítam jej druhú autobiografickú knihu Roky potom, s istotou viem, že by som bola stratila životný dar, ktorým je človek vzácný, múdry, statočný, pravdivý, verný svojim zásadám... Takýto človek nemôže mať iný osud, ako ťažký údel v povojnových rokoch v Európe.

Po vojne sa na Slovensku, ktoré považovala za svoju vlasť, čo dokázala aktívnou účasťou v povstaní, usilovala uplatniť vždy tam, kde bolo najviac treba priložiť ruky k dielu. Popri štúdiu

na vysokej škole sa starala o siroty, o ľudí v núdzi, nevyhýbala sa žiadnej práci, v ktorej mohla byť užitočná. Napriek tomu, aj napriek svojej odvážnej minulosti, sa vo svojej vlasti nedočkala zaslúženej satisfakcie.

V jej prípade šlo o zvlášť ohrozený ľudský druh: bola Židovka a obdobie holokaustu prežila preto, lebo bola odhodlaná za svoju vlasť položiť život v slovenských horách.

Ale povojnové Slovensko, poznamenané nevraživosťou voči Židom, nebolo pripravené na zmenu uhla pohľadu.

Rozlúčila sa so Slovenskom, aby mohla žiť so svojimi blízkymi v novej vlasti.

Ak som jej osudový príbeh dobre pochopila, jeho dominantou bola skutočnosť, že bola vydaná naposob dejinám, ktoré neboli priaznivé ani pre jej pôvodnú vlasť - Slovensko, ani pre novú - Izrael.

Jej prvý rukopis z obdobia aktívnej účasti v Slovenskom národnom povstaní na Slovensku dlho putoval z ruky do ruky. Nielen moja mamička, ale aj ostatní priatelia sa usilovali, aby táto jej výpoveď vyšla v Československu knižne. Ale pravda o histórii bez oslavných príkras a požiadaviek doby nemala niekoľko desaťročí miesto v dejinách, ktoré sa prepisovali podľa vnútených ideologických šablón.

Rukopis čakal na svoje prvé vydanie v slovenči-

Prvé slovenské vydanie knihy Edity Drori-Ernstovej sme oslávili v Banskej Bystrici pri príležitosti výročia SNP.

S veľkým časovým odstupom vyšla nielen jej kniha, ale aj autorke sa dostalo zaslúžených vyznamenaní a prejavov úprimnej vďaky.

Odvtedy pravidelne navštevovala Slovensko a každý rok sa na augustových oslavách výročia SNP stretávala so svojimi priateľmi a priaznivcami, ktorých vďaka jej knihe v radoch čitateľov pribúdalo. Zhodou okolností toto výročie je zhodné s dátumom jej narodenia.

Napriek veľkej vzdialenosti od svojho bydliska v Haife v Izraeli prichádzala každý rok.

Vlani sme ju čakali márne. Svoje deväťdesiatiny sa chystala osláviť s priateľmi v Banskej Bystrici, ale po nedávnej smrti manžela už nemala silu na takúto cestu. V rodinnom kruhu oslávila narodeniny plavbou v Bosporskom prielave, čo bol jej obľúbený výlet potom, čo si jej jediná dcéra, úspešná olympijská reprezentantka v šerme, založila rodinu v Turecku.

Namiesto autorke na sklonku minulého roka prišla nová kniha spomienok na neľahký život, ktorý viedla potom, čo opustila Slovensko. Túto knižku som čítala, ako sa vraví, „jedným dychom“ od prvej po poslednú stránku.

Od deväťdesiatych rokov sme sa síce stretávali na pár dní v Banskej Bystrici, kde si vždy dokázala nájsť čas aj pre svoju kameru, ktorou som sa usilovala obsiahnuť jej životný oblúk, ale tento príbeh nebolo jednoduché prerozprávať v krátkom časovom priestore medzi priateľskými stretnutiami a verejnými vystúpeniami.

Všimla som si, že sa vo svojom príbehu vždy zarazila, keď mala odpovedať na otázku, ktorú si kladla šesťdesiat rokov: „Prečo tá dnes oslavovaná hrdinka musela kedysi opustiť svoju vlasť?“ Pozorovala som, ako s pribúdajúcimi rokmi rástla jej potreba „vyrozprávať sa“ literárne. Asi to považovala za dlh slovenskej čitateľskej obci a svojim priaznivcom, preto hneď potom, ako vyšla jej kniha v nemčine, preložila ju vlani aj do slovenčiny.

Edita Drori vyrozprávala svoj dramatický životný príbeh tak, ako bola zvyknutá robiť všetko vo svojom živote: otvorene, bez príkras a nadbytočných úvah. Úspornými, ale presne volenými slovami obracia náš pohľad do minulosti.

Jej životný príbeh v historických súvislostiach vynikol práve preto, že podobne ako vo svojom živote, tak ani v spomienkach nemohla inak, iba zostať verná prežitej skutočnosti. Jej osobný príbeh je naplno a bezo zvyšku prežitá historická skúsenosť. Je cennou výpoveďou o bravúre zvládnutom náročnom živote. Príťažlivosť tejto knihy spočíva v osobnosti a charaktere autorke s pozoruhodným životom, ktorý vedela za každých okolností zhodnotiť nielen pre seba a svoju rodinu, ale aj pre celé svoje okolie.

Na to, aby Katka - Edita vydala túto knihu, potrebovala všetko, čím disponovala celý svoj život: odhodlanie, húževnatosť a niečo, čoho sa nám dostáva dnes málo: vernosť pravde.

A celkom určite čosi, čo je na závidenie: sviežu a spoľahlivú pamäť!

Popletených výkladov histórie sme zažili dost. Málokto by chcel ich rozplietaním strácať čas. Preto odporúčam knihu, napísanú z „jednej vody a načisto“. Volá sa Roky potom. Ďakujeme za ňu autorke - pamäťou mladej deväťdesiatničky - Edite Drori-Ernstovej. (kamkyt)

Návrat v čase...

Niekoľko slov na okraj autobiografickej prózy Roky potom spisovateľky Edity Drori-Ernstovej, legendy Slovenského národného povstania z roku 1944, partizánky Katky.

ne niekoľko desaťročí... Knižka Olúpená o právo na život vyšla na Slovensku až po roku 1989 a bola vydaná v piatich jazykoch.

Katkina druhá kniha Roky potom, odoslaná z Múzea SNP v Banskej Bystrici, pristála po novom roku v mojej pošte ako vzácnny povianočný darček. Napísala ju dnes deväťdesiatročná legenda SNP Edita Drori-Ernstová.

Jej prvá kniha Olúpená o právo na život mohla po prvý raz u nás vyjsť s oneskorením po desiatkach rokov. Výpovednej hodnote ideologicky neprikrášeného príbehu z obdobia SNP v roku 1944 dlhé čakanie nijako neubralo na kvalite.

Ale aj napriek tomu jeho prvé vydanie, ktoré bolo možné až po roku 1990, nemalo ľahký štart. Československo sa práve vzdalo spoločného partnerstva dvoch národov a hneď na začiatku bol tento rozchod poznačený aj rozlukou dvoch jazykov. Kniha o SNP, vydaná v češtine, nemala veľkú šancu uspieť ani na jednej strane začínajúcej jazykovej bariéry.

Začať na čistom stole

Vladimír Kavčiak

☺ **Pán profesor, obligátna otázka na úvod... Odkiaľ pochádzate?**

Zo Žiliny.

☺ **Kde sa odštartoval váš dospelý život?**

Študoval som v Bratislave na Stavebnej fakulte, odbor architektúra. Po skončení školy som začal pracovať v Akadémii vied.

☺ **Kedy a na základe čoho vzniklo vaše odbočenie do Prahy?**

Pred tromi rokmi som sa dozvedel o konkurze, výberom konaní na vedúceho katedry, respektíve ústavu, a tak som sa prihlásil. Mal som v Bratislave za sebou určitý kus podobnej práce, lenže tam vznikli reorganizačné zmeny, a tie ma priviedli na myšlienku skúsiť šťastie inde. Nikdy som nezažil možnosť odniekiaľ odísť a začať úplne nanovo. Toto bola prvá šanca spoznať dynamiku, vyplývajúcu z nového začiatku. Desaťročia rôznych krív a nespravodlivostí zostali za mnou a mohol som začať na čistom stole.

☺ **Vráťme sa na začiatok. Okolo čoho sa krútil váš profesijný vývoj na Slovensku?**

Skončil som architektúru, ale od samého začiatku som sa dal na vedu. Začínal som v Slovenskej akadémii vied, v Ústave slovenskej architektúry spočiatku išlo o urbanistický výskum. Sústredil som sa na súčasnú slovenskú architektúru, na architektúru 20. storočia. Texty, písanie článkov, analýzy, kritiky a neskôr historické knihy alebo štúdie o problémoch modernej architektúry.

☺ **Zaujal vás v poslednom období nejaký počín na Slovensku?**

Čím som starší, tým menej som presvedčený, že čo je nové, to je ďaleko zo všetkého najlepšie. Iste, že som sledoval aj najnovšie stavby, hoci sledovanie nového bolo vzrušujúce za socializmu, pretože sa stavalo menej, pomalšie a novinky boli v napätí s oficiálnou zakonzervovanou ideou architektúry. Teraz je to omnoho širšie, bohatšie, a iste je tam celý rad ozoruhodných nových trendov, napríklad obchodný dom Atrium v Petržalke. Je síce obštaný všeličím, ale vnímam ho ako veľmi kultivovaný objekt, plný nových trendov, a splňa i svoju funkciu.

☺ **Čo pozoruhodné vás zaujalo i mimo Bratislavu?**

V posledných desaťročiach sa obnovovali mestské priestory. Nie vždy som bol spokojný, keď sa vydláždili desiatimi druhmi dlažieb a motala sa betónová s kamennou, a betónová takej, či onakej farby. Ale hlavná ulica v Martine, od žilinsko-martinských architektov, má zaujímavé riešenie so sklenným pavilónom. Ponúka sa otázka, či v sklenných domoch nie je v lete príliš teplo a v zime zas zima.

☺ **Existuje na Slovensku v oblasti architektúry nejaký guru alebo osobnosť, ktorá prekračuje hranice?**

U nás to nikdy nebývalo zvykom, my sme boli vždy radi, keď sme dosiahli svoje horizonty. Podobné osobnosti vznikajú v kultúrne silnejších krajinách. S nami porovnateľné je Holandsko, kde je veľmi významný Rem Koolhaas. Ale ani vo Fínsku by som až takého veľkého architekta nenašiel, hoci ich architektúra bola v minulých pár desaťročiach veľmi uznávaná.

☺ **Zastavme sa u vášho prechodu do Prahy... Aké boli vaše pražské profesné zážitky?**

Ja som mal Prahu vždy za najkrajšie mesto na svete. Páči sa mi jej mnohovrstvovitosť. Existujú mestá, čo sa vyvinuli v určitom období, ako napríklad Budapešť, ale Praha je obdivuhodná nielen svojou celkovou krásou, ale práve bohatosťou svojich vrstiev.

☺ **A moderná tvár Prahy?**

Českí architekti sú v podstate voči českej architektúre dost kritickí, ale ja si myslím, že je európsky porovnateľná, čo je iste spôsobené aj veľkým intenzívnym dohľadom, ako má mesto vyzerat'. Na jednej strane sú prísni pamiatkári, čo ma trochu prekvapuje, že dokonca aj horizont Pankráca považujú za príliš blízky na to, aby sa tam stavali moderné výškové budovy, o Holešovičiach ani nehovoriac. Na druhej strane sa Prahe podarilo pritiahnúť rad špičkových architektov typu Nouvel, Gery, Bofill, ktorí tu vytvorili zaujímavé diela, hoci nie sú v centre ich portfólia, ale o to je pozoruhodnejšie, že sa vedeli vpraviť do tohto mimoriadneho mestského kontextu. Takže po tej stránke je Praha aj pre slovenských architektov veľmi pritažlivá. Ved' i tu, keď sa pozrieme z okna, vidíme pozoruhodnú budovu národnej technickej knižnice, ktorá sa stretla s veľmi priaznivým ohlasom v odborných kruhoch.

☺ **Domnievate sa, že je správne, aby si Praha zachovala takú tú nízku vrstvovitosť mesta?**

To je veľká dilema. Ani v Bratislave nie som tak jednostranne na strane tých, ktorí bojujú za to, že mesto nemá mať vertikály. Úprimne povedané, som voči tomu benevolentný. Vyštrngali sme si slobodu a teraz sa sťažujeme, že si niekto na svojom pozemku postaví to, čo mu dovoľí všeobecný predpis. Potom si trháme vlasy, že sme mali ten predpis nejako zmeniť, aby tam nevyrástlo tých dvadsaťdva poschodí. Je to otázka, či si má mesto ponechať stredne vysoké kostolné veže, ktoré ho ozdobujú aj na horizonte, či sa to všetko musí zredukovať podľa výšky.

📍 Aká je na fakulte vaša špecializácia?

Tá istá, akej som sa venoval pôvodne. Dvadsaťte storočie, trochu sa miešam do doktorandského štúdia, a hlavne som tu ako vedúci ústavu pre teóriu a dejiny architektúry.

📍 Máte aj živý styk s poslucháčmi?

Áno, najmä v predmete Dejiny architektúry 20. storočia. Zaujímali ma aj tienisté stránky architektúry, keď sa moderná architektúra postavila proti trendom totality v strede storočia. Rovnako ma oslovujú aj

triotský návrat a takto poslúžiť svojej rodnej krajine. Zdá mi to ako určité dilema, veď Slovensko dozaista patrí do širšieho celku.

📍 Svoju odpoveďou ma inšpirujete k otázke, akú ďalšiu monografiu pripravujete?

Máme ešte jedného významného architekta z 20. storočia a dokonca som ho poznal, keď som pôsobil v Žiline. Mám na mysli architekta Michala Maxmiliána Scheera, ktorý by si zaslúžil jednu veľkú monografiu, veď jeho Finančný palác z roku 1930 je porovnateľný so súčasnou modernou. Vydavateľstvu Slovart sa páčia práve títo fundamentálni tvorcovia, a tým sa má vytvoriť kompletná, konečná monografia. Ešte jedna téma je dobrá: českí architekti na Slovensku, než sme ich za Slovenského štátu vyhnaní.

📍 Ako ste stačili vnímať kultúrne milieum Prahy za tie tri roky, čo tu bývate?

Trpím neustálymi výčitkami, lebo v Bratislave som mohol mať pocit, že dosť sledujem a že mám prehľad o základných veciach svojho pôsobenia, ale toto mesto je také veľké, že sa nemôžem zbaviť pocitu, že mi

nejšie polohy a do terénnych svahov umiestňovali periférnejšie časti. V Prahe sa tieto terény stali svojbytnou súčasťou mesta už od 19. storočia. Preto chápem dnešných architektov, že nechcú porušovať symbiózu týchto prírodných terénnych útvarov. Konkrétne mám na mysli ČSOB v Radliciach od architekta Plesketa, ktorý dbal na to, aby aj strechu pokrýval zelenou, aby bol tento obrovský kolos skrytý v údolí. Neraz som sa vypravil za enklávami zelene po Prahe, ale tu ešte cítim určitý dlh. Narazil som na mnohé nekultúrovane časti obývané bezdomovcami, takže prirodzená príroda, ako to býva v menších mestách, je v Prahe dosť ďaleko. Preto je toľko Pražanov vo Vysokých Tatrách!

📍 Čo si myslíte o podtunelovaní Václavského námestia, zapustení magistrály do zeme pri Národnom múzeu?

Hlavne, čo som nikdy nepochopil, a to už je desťročie, prečo mesto nemá vybudovaný prvý okruh, druhý a tretí. Doteraz nemá tieto okruhy vytvorené, pretože ten vonkajší je príliš vzdialený. Až na druhom mieste sú podľa môjho názoru efektívne kroky ako zapustenie magistrály. Obecne trpíme čiastkovou informovanosťou a chýba hlbšia prediskutovanosť daného problému.

📍 Vaša fakulta by predsa mala mať priestor vyjadrovať sa k architektonickým otázkam?

Určite ten priestor máme, avšak keď je príliš oficiálny, tak je to zväzujúce. Keď si niekto fakultu najme, napríklad v prípade rekonštrukcie Karlovho mostu, tak oficiálne stanovisko nebude mať taký dopad ako individuálne iniciatívy. Tým chcem povedať, že keď sa fakulta vyjadrí z vlastnej iniciatívy, je to významnejšie, než keď je napojená do nejakého procesu komisií, pretože v týchto komisiách sa stanovisko môže rozdeliť. Okrem toho môže byť rozdielny názor stavebnej fakulty a fakulty architektúry. Stavebná fakulta pozná moderné metódy, ktoré môžu zachrániť Karlov most a architekti-pamiatkari tvrdia, že pred sedemdesť rokmi poznali podobné metódy a podľa nich by sa rekonštrukcia mala uskutočniť. A to je konkrétny problém, ktorý vznikol na ČVUT ku Karlovmu mostu. Obe strany mali svoju pravdu. A čo s tými dvoma pravdami urobíme? Kto to rozhodne?

📍 Necitili ste vo svojej kariere určitú ľútosť, že ste ako architekt nič nevytvorili?

Ja som sa ešte v škole rozhodol, že sa budem venovať písaniu o architektúre. Dostal som sa do oblasti, kde nás bolo veľmi málo a kde som mohol byť veľmi slobodný. Nakoniec som sa presvedčil, že mnohí projektanti vo svojich fungujúcich firmách boli relatívne málo slobodní. Ráno u nich zaklope klient, objedná si taký alebo iný dom a málokedy z týchto architektov povie, že nič také nepostaví. A potom s úctou prichádzajú na fakultu, kde prijímajú slobodu študentov a ich inšpiráciu. Takže nechodia sem len preto, aby predávali svoje skvelé skúsenosti, ale aby sa nadychali práve tejto slobody.

📍 Nevie, aké je to v Bratislave, ale Praha rieši problém, že jej centrum sa vyludňuje.

Je to zvláštna situácia, že sa z týchto miest stáva panoptikum pre turistov. Tieto časti strácajú svoju pôvodnú funkciu, stávajú sa kulisou pre turistický ruch. Dávne časy boli asi inakšie. Zažil som to na Hrade, keď som tam prišiel medzi siedmou a ôsmou hodinou ráno a užíval som si prázdne ulice. Prišlo auto, priviezlo limonády, montéri otvárali kanál... Zrazu som mal dobrý pocit, že som nevidel žiadneho amerického, japonského turistu s otvorenými ústami, a že sa tam vykonávali zmysluplné normálne činnosti. Samozrejme, že také veľké mesto, ako je Praha, turistické nájazdy nemôžu fatálne postihnúť. Za tragédiu považujem mnohé slovenské mestečka, kde sa zbúrali celé centrá a postavili paneláky. Praha sa určite udrží a je pod intenzívnym dozorom, i keď sa nedokáže o mnohom dohodnúť, napríklad či starú radnicu znovu postaviť alebo nie. Spory o meste sú stále živé a prospesné. Svár medzi historizujúcim a aktuálnym duchom doby bude neustály.

slovenskí architekti, ktorí majú v celom československom kontexte dôstojný zástoj, napríklad Dušan Jurkovič. Sám mám jednu prednášku o Jurkovičom vzťahu k pamiatkam. Stal sa čímisi, čo sa dá nazvať uctievanou pamiatkou.

📍 Takže upozorňujete české prostredie na slovenské fenomény...

Áno, všetko, čo Jurkovič vytvoril, vzniklo v českom prostredí: vo Vsetine, v Brne, na Radhošti. Aj na českých webových stránkach sa Jurkovič objavuje častejšie než na slovenských.

📍 Ako by ste posúdili zastúpenie slovenských študentov na fakulte architektúry v Prahe?

Je to veľké zastúpenie. Promovala tu až tretina Slovákov.

📍 Nehrozí vývoz tejto intelektuálnej študentskej skupiny, nehrozí, že sa nevrátia na Slovensko?

Pri otvorenosti Európy je to veľká otázka. Pokiaľ budú na Slovensku porovnateľné pomery, tak sa väčšina vráti domov. Sám sa touto otázkou zaoberám, i keď v mojom prípade sa nachádzam v Prahe, v meste, ktoré bolo kedysi mojim hlavným mestom a tiež sa pýtam, nakoľko som zodpovedný za rodnú vlasť. Možno čiastočné výčitky predsa len mám a kompenzujem to publikačnou činnosťou - vyjde moja monografia o Emilovi Belušovi, ktorého považujem za zakladateľa modernej slovenskej architektúry. Mal by som v tejto ceste zrejme pokračovať, aby som slovenské súvislosti od seba úplne neodrezal. S Belušom mám na mysli ešte jednu spojitosť, on študoval na tejto pražskej škole ČVUT a následne založil slovenskú fakultu architektúry. Takže, či sa mladí vrátia, či nevrátia na Slovensko vyvoláva ďalšiu otázku: či sa vôbec majú vracieť, či nemajú práve odchádzať niekam inam v rámci väčšieho európskeho štátu, kde sa lepšie uplatnia a prospajú európskemu celku, alebo či máme stále očakávať vlastenecký a lokalpa-

stále niečo uniká, nehľadiac na to, že ma prikrávalo mnoho práce na fakulte a ešte som získal povinnosť prodekanu. A to už nehovorím o divadle. Keby ma niekoľkokrát nepozval režisér Nvota na svoje predstavenie, tak by som do divadla nevyrazil. Nestíham navštevovať ani základné vernisáže výstav.

📍 Z pohľadu prodekanu máte nejakú predstavu o vývoji fakulty architektúry na ČVUT?

Architektúra sa stále teší vysokému záujmu a na rozdiel od všetkých ostatných odborov na technike nemá problém naplniť možné kapacity. Ba dokonca ministerstvo teraz limituje počty, takže je otázkou, či si fakulta má robiť nejakú reklamu a uchádzať sa o ďalších poslucháčov. Dokonca sa mi zdá, že architekti-absolventi si dokážu nájsť miesto svojho pôsobenia. Navyiac si myslím, že tunajšie štúdium je veľmi humanisticky zamerané, takže sa dokážu členito uplatňovať. Na škole existuje tak trochu neváživosť medzi fakultou architektúry a stavebnou fakultou, ktorá má tiež odbor architektúry s rovnakým počtom študentov. Táto fakulta argumentuje tým, že oni poskytujú štúdium zamerané viac na technické parametre. Vzhľadom na budúcu nepriaznivú populačnú vlnu je možné, že môže nastať určitá problémovosť v tejto dvojkoľajnosti fakúlt.

📍 Ako sa vyvíjalo vaše osobné zázemie po príchode do Prahy?

Moje deti sú už ostarané a moja pani ešte pred mojou uspela v konkurze a dostala sa na miesto tajomníčky tejto fakulty. Takže ja som vlastne prišiel na ČVUT až po nej.

📍 Praha je zaujímavá aj tým, že je pozliepaná z mnohých mestských častí.

Ja som si práve toto niekdajšie rozdelenie mestských častí nevedomoval, ale teraz si všimam, že mesto sa rozliehalo do okolitých, veľmi členitých terénov. Slovenské mestá obsadzovali tie najvhod-

Banické múzeum v Gelnici

Anna Papiežová

Návštevník starobylej Gelnice získa cenný zážitok návštevou tunajšieho zaujímavého Banického múzea. Iste sa mnohí zamyslia nad tým, čo vlastne podnietilo zrod Banického múzea. Na konci vlády Márie Terézie v roku 1766 bolo mestské zastupiteľstvo v Gelnici vyzvané, aby sa postaralo o zozbieranie dokumentačného materiálu, ktorý by súvisel s baníctvom a o jeho šetrné uloženie. Táto výzva však ostala dlho bez povšimnutia. Až v roku 1932, vtedajší riaditeľ meštianskej školy Leopold Gruss, začal od rodín baníkov zbierať rôznej materiál. Skladoval ho v priestoroch meštianskej školy. Samotné múzeum prvýkrát sprístupnili v roku 1938. K otvoreniu múzea prispel Samuel Fabriczy, učiteľ. Na mestskom zastupiteľstve vymohol pridelenie budovy, ktorá dovtedy slúžila ako sýpka alebo stajňa. Túto budovu jeho zásluhou upravili a prispôbili na účely múzea. Po oslobodení múzeum sprístupnili verejnosti v roku 1948. Po generálnej oprave vnútornej časti budovy otvorilo svoje brány 25. februára 1963 a už takmer polstoročie víta svojich návštevníkov.

Ak nepočítame banské oddelenie v Slovenskom technickom múzeu v Košiciach, tak na Slovensku máme iba tri špecializované múzea, ktoré zachytávajú bohatú históriu baníctva na Slovensku. Bolo to odvetvie, ktoré najväčšmi poznačilo stredoveký vývoj miest na územiach našej krajiny. Jedno z týchto múzeí sa nachádza v Banskej Štiavnici, druhé v Rožňave a tretie, vari najmenej známe, hoci tiež zbierkovo bohaté, v starodávnej Gelnici. Zbierky múzea pochádzajú prevažne z Gelnice a z blízkeho okolia. Okrem najstarších exponátov sa ich najviac zozbieralo v posledných dvoch storočiach. V múzeu je niekoľko tisíc zbierkových predmetov. Z nich prevažnú časť, okrem vstupného priestoru, vystavujú v desiatich tematických celkoch. Dominujú tu erby mesta, dobové zábery Gelnice, národopisné zbierky, exponáty venované remeslám a stredovekému cechovníctvu, banské svietidlá, ich vývoj a využitie, obrazy súvisiace s banskou tematikou, dereš a iné. Medzi najpríťažlivejšie patria modely a zariadenia, ktoré slúžili na vynášanie rudy z bane na povrch od tých najjednoduchších až po najzložitejšie, pri ktorých sa využívala vodná sila. Ďalšou časťou expozí-

cie sú geologické a mineralogické zbierky Spiša. Na záver prehliadky možno vidieť rekonštruovanú štôľňu v skutočnej veľkosti s najstarším uhorským vozíkom, tzv. huntom, do ktorého sa vojde asi 150 kg narúbanej rúbany. Obdivuhodné sú aj dva veľké zvon, tzv. klapáčky, ktoré slúžili baníkom na oznamovanie, kedy majú do bane vchádzať a kedy z nej vychádzať. V druhej polovici 19. storočia vznikla v Gelnici firma Antony, ktorú vlastnil Ludovít Antony. V továrni na strojoch vlastnej konštrukcie a podľa vlastných patentov vyrábali viaceré výrobky zo železa, ktoré sú zastúpené v zbierkach Banického múzea.

Mnohé z exponátov sa považujú za veľmi cenné a zaujímavé. Je to napríklad olejomalba Smrť baníka, autorom ktorej je Július Szent-Istvány, z roku 1900. Druhým najcennejším exponátom je určite Madona s dieťaťom - unikátna gotická socha z rokov 1420-1440. Spomenúť možno aj gobelín, cechové symboly, modrotlač, sv. Barbaru - patrónku baníkov, sochu ženy vyrobenú z hrúškového dreva, ktorú zhotovil akademický sochár Tibor Bártfay a múzeu venoval pri jeho otvorení, národopisné zbierky, erby, drevené modely a ďalšie.

Jednou z hlavných činností Banického múzea je aj zbierkotvorná činnosť. Múzeum svoje zbierky dopĺňa hlavne kúpou, ale i darom. Takto získané exponáty následne spracúva formou prvostupňovej a druhostupňovej evidencie. Hlavne v letných mesiacoch sa v múzeu venujú prieskumu a zberu a získavajú ich od občanov z blízkeho aj vzdialenejšieho okolia, teda z regiónu Hnileckej doliny.

Múzeum úzko spolupracuje s Múzeom Spiša v Spišskej Novej Vsi, so Slovenským technickým múzeom v Košiciach, s Banickým múzeom v Rožňave, ale i s inými, ktorých špecializácia nie je priamo zameraná na baníctvo. O efektívnosti spolupráce svedčí čoraz vyšší počet návštevníkov, široký záber výstav, organizovanie prednášok a kultúrno-spoločenských podujatí. Dobrá je aj spolupráca s materskými, základnými a strednými školami, pre ktoré pripravuje múzeum prednášky, besedy, vyučovacie hodiny priamo v expozíciách múzea.

Gelnicou vedie známa Gotická cesta. Pozornosť si právom zasluhujú početné staviteľské pamiatky. Cez rieku Hnilec sa klenie kamenný most, dvojarkádová stavba z lomového kameňa. Na druhej strane mesta

sa dvíha kopulovitý vrch Zámčiska so zvyškami stredovekého hradu. Paralelne s riekou pretína mesto Hlavná ulica, ktorá vybočuje na pitoreskné námestie. Stredom starého mesta je bývalá radnica, dnes sídlo spomínaného múzea. Budovu postavili v roku 1802 z pôvodne renesančného jadra pričlenením ďalších budov v duchu tereziánskeho baroka. Zaujme baroková veža, ktorá je jedným z typických znakov Gelnice. K najstarším staviteľským pamiatkam mesta patrí gotický kostol zo 14. storočia. Vzácnymi pamiatkami kostola je najmä bronzová krstiteľnica zo 14. storočia, ktorá je dielom majstra Konráda a monštrancia na hlavnom oltári od levočského zlatníka Jána Szilassyho. Klasicistickú budovu evanjelického kostola postavili v roku 1784. Baníci bane Roberti venovali kostolu tzv. banický chór a Ťažiarstvo sv. Jána Evangelistu obraz cisára Jozefa II. Na oltári je olejomalba Samaritánky a Krista od Karola Jakobeyho z roku 1887. Medzi ďalšiu dominantu mesta patrí socha baníka od sochára Odon Szomovolského, ktorý pochádzal z Budapešti. Ozdobné oplotenie okolo sochy darovala firma Antony.

Gelnica je známa aj bohatými baníckymi tradíciami a Banické múzeum spolu s viacerými nadšencami sa ich snaží dodnes udržať. Medzi najznámejšiu tradíciu, ktorú obnovili pre širokú verejnosť, je Banický pochod na Deň baníkov, ktorý sa v Gelnici usporadúva od roku 2003. Na tejto slávnosti sa zúčastňujú slávnostne vyobliekani baníci z celého regiónu hnileckej doliny. Začiatok pochodu a zároveň slávnostné otvorenie je pred budovou Banického múzea. Pochod pokračuje Hlavnou ulicou až po priestranstvo pred Dom služieb, kde pokračujú piesne z jednotlivých baníckych obcí a voľná zábava. Slávnosť sa koná vždy na začiatku septembra. Niekde tento pochod nazývajú aj Salamander.

Redakcia Slovenských dotykov venuje pravidelne pozornosť úryvkom z diel súčasných slovenských autorov. Ivana Kadlečíka sme podrobnejšie predstavili v máji 2008. Odvtedy vydal bibliofiliu Dnes (2008) ku svojim sedemdesiatym narodeninám. Uvádzaný úryvok je z jeho zatiaľ predposlednej knižky, ktorá je doplnená fotografiami Ivana Zubaľu.

V knihe sa dotýka svojich obľúbených tém - hudby, najmä osobnosti J. S. Bacha, ale píše aj o Romanovi Bergerovi, i osvedčených morálnych hodnôt. Spomína svojich českých priateľov - Jana Vladislava. Ludvíka Vaculíka, uvádza úryvky zo starších článkov z Matičného čítania, cituje zo svojej korešpondencie s Pavlom Hruzom, Milanom Rúfusom a píše o Hane Ponickéj. Pripomína význam M. R. Štefánika, J. M. Hurbana a L. Štúra. Zaujíma je jeho úvaha o Vladimírovi Mináčovi, ktorá určite stojí za prečítanie.

Vojtech Čelko

úryvok

Neznámy blogger na internete si pred časom všimol, že vo svojej autobiografickej knižke mám fotografiu z novembra 1995, na ktorej som s demonizovaným bolševikom Vladimírom Mináčom. Vraj „postihovaný a osobitý, morálne hodnotný a režimom prenasledovaný človek si podáva ruku s batkom. A obidvaja sa tvária

Dlhý čas čakania a Živí a mŕtvi. Tretí diel trilógie ešte v tom čase nevyšiel. Pri podrobnej analýze textu som zistil, že autorove kontextové postupy sú dôkladne, až exaktne premyslené a prepracované, racionálne, nie živelne, ale intelektuálne komponované. Bolo to prínosom pre našu literatúru, ktorá z veľkej časti tradične amatérsky improvizovala, podobala sa neraz

sa dodnes nespamätala zo šoku. O politikoch škoda reči. Hrdý Mináč sa ocitol osamotený, z jednej strany ponížovaný a urážaný, z druhej strany exploatovaný, zbožňovaný príživníkmi a parazitmi: jedni i druhí akoby si na ňom budovali svoju kariéru. Navyše nejde o ojedinelý jav našej histórie, je to skôr pravidlo. Potom masochisticky kvílime, že v našich dejinách niet

borovičky. Len pozdejšie z toho nepochopeného žartu vytvorili súdruhovia demokrati a d'alej slúžiaci feldvébli nadávku, škodlivý politický a nacionalistický mýtus, legendu. Tento „batko“ v jednom zo svojich vrcholných literárnych diel, teda v knihe Zbrané spory J. M. Hurbana, si všimol, že Hurban, podávajúc prenikavý empatický úsudok o našom Ludenkovi Štúrovi, kreslí hlboký autoportrét. Dalo by sa analogicky domnievať, že Mináč, píšuc o Hurbanovi, predvída a vydáva svedectvo o vlastných slabostiach i silách, vraví o obmedzeniach, vrcholoch i pádoch, o svojej vernosti presvedčeniu i skostnateným predsudkom. Nedá sa reflektovať Mináča len cez jeho pamflet o Solženicynovi a podobné hlúposti,

IVAN KADLEČÍK

ŠKODA KNIŽKE NEROZPREDANEJ LEŽAŤ

priateľsky, zmierlivo či zmierene...“ Áno, rozprávam sa so slovenským spisovateľom a píšem mu venovanie do svojej knihy, pretože sa mi protiví kádrovanie a zjednodušené bilagovanie, exkomunikácia nie nepodobná tej, ktorú som ja a viacerí zažil na vlastnej koži v časoch normalizácie. Najľahšie je človeka podupať a utopiť v lyžičke kokakoly, než pochopiť, čítať, hodnotiť dielo, objektívne analyzovať. Nie o gramatiku nám ide, ale o život, povedal Štúr.

Začiatkom šesťdesiatych rokov som u jazykovedca Eugena Paulinyho písal diplomovú prácu zo štylistiky K výstavbe moderného epického textu v románoch Vladimíra Mináča

na ľudové insitné rozprávačstvo, alebo bola verbálne, krasorečnícky nabubrená a schematická. Skrátka, súdovým literárnym spontánnym improvizátorom povrchnosti a dekomponistom by sa bolo z čoho poučiť.

Mináč bol nesporne osobnosťou v ľudskom i umeleckom zmysle a ako každá osobnosť bol kontroverzný, plný rozporov. Je to takmer zákon paradoxu či akcie a reakcie, že duch času sa divergentne odchyli od vernosti ideí, myšlienke. Mináč vraj zlyhal najmä po Novembri 89, poklesnúc k akémusi nacionalizmu. Ale veď v nových pomeroch rôzne spôsoby dezorientácie postihli väčšinu našej inteligencie, ktorá

osobností, že teda nemáme ani dejiny. Pravda je však taká, že svoje osobnosti dehonestujeme, likvidujeme, živých i mŕtvych, ako bolo na počiatku i teraz i vždycky. Človečina drakom a šarkanom naozaj smrdí.

Mináčov „nacionalizmus“ bol spočiatku produktívne pozitívny a eseje Dúchanie do pahrieb (1970) a Zbrané spory J. M. Hurbana (1974), ktoré písal a vydal vlastne po okupácii 1968, sú nepriamou reakciou na politické udalosti. Dovolím si predpokladať, že buričský a kritický Mináčov intelekt sa s Husákovou normalizáciou vnútorne nikdy celkom nestotožnil (by našli by sa aj takí postihnutí pomermi, ktorým pomáhal). Čítajme v Dúchaní do pahrieb: „Pred niekoľkými rokmi nebolo veľmi atraktívne hovoriť o národe, jeho osudoch, dejinách, kultúre; ba nebolo to ani veľmi bezpečné. Ďalej slúžiaci feldvébli marxizmu rozširovali nozdry navyknuté na podozrenia, uspôsobené na podozrenia, tak ako je psi ňufák uspôsobený na hľadanie stopy: tu niekde človečina smrdí.“

Pamätám sa, ako po Mináčovom príchode do funkcie správcu Matice slovenskej v Martine vzniklo oslovenie batko: žartovne, ironicky a sebaironicky, azda aj pri fľaške

ale aj a najmä cez jeho spomenutú prácu o Hurbanovi, pretože „aj jeho, Hurbanovou zásluhou sme dnes ako národ v takom položení, že nemusíme mýtizovať ani vlastné dejiny, ani jednotlivé osobnosti. Treba milovať to, čo bolo skutočne veľké a číre; treba porozumieť tomu, čo bolo malé a malicherné. A treba tiež vedieť, že človek, osobnosť čo ako sa usiluje vydríapať sa ponad hranice svojej doby, nikdy sa celkom nestrásie jej obmedzením.“ Treba ešte pripomenúť Mináčovo konštatovanie, že „dejiny slovenskej reči sú nemysliteľné bez Hurbanovej práce, ba, že bez jeho práce by slovenčina možno ani nemala dejiny.“

Dejiny slovenskej literatúry nie sú mysliteľné ani bez Mináčovej práce Dúchanie do pahrieb, ktorú tento „kolaborant moci“ (ktorá ho nedôverčivo dala sledovať štátnou bezpečnosťou) končí vetou: „Nie moc, ktorá je pominuteľná, ale duch, ktorý trvá: to je naša cesta, náš zmysel, náš osud.“ Možno na túto vetu myslel, keď som ho ponúkol pohárom pukanského vína a on sa ticho a zdvorilo ospravedlnil, že musí odísť, lebo je mu veľmi smutno a chce byť sám. Toto z fotografie nepočuť, fotografie mlčia naveky.

VYSIELANIE PRE SLOVÁKOV V ČR 		
ČRO 1 - RADIOŽURNÁL	nedela	20.05 - 21.00
České Budějovice	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Hradec Králové	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Olomouc	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Ostrava	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Plzeň zostrih Radiožurnálu	pondelok, streda utorok	19.45 - 20.00 19.30 - 20.00
Regina	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Ústí nad Labem	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Vysočina	pondelok, streda	19.45 - 20.00
Pardubice	pondelok, streda	18.45 - 19.00
Sever	pondelok, streda	19.40 - 19.55
Brno	pondelok, streda	20.45 - 21.00

Popularitu mu priniesol Princ Bajaja

Každý piatok o deviatej večer uvádza Česká televízia na svojom prvom programe zaujímavú publicistickú polhodinovku, ktorú venuje vždy inej osobnosti z oblasti umenia. Už zo samotného názvu - Trinásť komnata - vyplýva, že pôjde o človeka, ku ktorému sa život nesprával vždy láskavo. Isteže, nie každá z tu portretovaných osobností na sto percent spĺňa požiadavky vyplývajúce z titulku, no slovenský herec Ivan Palúch, o ktorom bola reč 11. marca, ten vari i na dvesto. Jeho meno je známe pravdepodobne iba staršej generácii alebo tomu, kto si s obľubou sadne k obrazovke, keď dávajú český či slovenský film nakrútený v šesťdesiatych rokoch. V tom čase totiž Ivan Palúch patril medzi našich najobľúbenejších hercov.

Autorsky túto „komnatu“ pripravila Darina Vlčková a hlavné slovo dala samotnému hercovi, niekoľko viet sme si však vypočuli aj od Pavla Landovského, ktorý vysoko vyzdvihol ľudské i umelecké kvality svojho slovenského kolegu. Už v úvode sme sa dozvedeli, že o popularitu, i v zahraničí, sa mu postarala filmová rozprávka Princ Bajaja. Zahraniční režiséri ho potom čím ďalej tým častejšie pozývali do svojich filmov, až nakoniec sa rozhodol, že nejaký čas tam zostane. Veľmi sa ho dotklo ruské „dirigovanie“ po šesťdesiatom ôsmom u nás a ako dobrý vlastenec sa rozhodol vrátiť domov. Lenže slovenskí i českí režiséri - filmoví, divadelní a dokonca i rozhlasoví hneď dostali „zhora“ zákaz akejkoľvek spolupráce s ním ako s „nepriateľom vlastného socialistického štátu“. Nie bez pohnutia si spomínal na ten čas, keď sa aj starí kamaráti od neho potom odvrátili. Bol doma, avšak úplne sám. Ešte aj z banskoobystrickej panelárne, v ktorej našiel zamestnanie, ho prepustili, keď sa šéfstvo dozvedelo, „čo je zač“. Dlhý čas bol de facto bez financií, nikde nepracoval, jednoducho - neprijali ho. A nesmel vycestovať ani za manželkou do Viedne, ba ani na jej pohreb ho nepustili. To všetko ho až privádzalo na myšlienky zbytočnosti vlastného života. „Mohol som sa síce ponúknuť sovietskym dôstojníkom, že im budem recitovať ich klasikov - niečo by som si takto zarobil, ale tak sa ponížiť? To teda nie!“ - hovorí - mimochodom peknu, čistou slovenčinou (i po rokoch účinkovania v zahraničí), nie ako iní Slováci, i osobnosti, čo v rozhovoroch svoj jazyk miešajú s českým.

Život začal byť k Ivanovi Palúchovi milosrdný až po deväťdesiatom roku. Znovu sa aj oženil a prežíva veľmi šťastné manželstvo. Opäť účinkuje v divadle, režiséri ho pozývajú do filmov (pravda, už nie do hlavných úloh ako kedysi). Dnes má už troch synov, dobrých vnukov a zažil i milé prekvapenie - ohlásila sa mu dcéra, ktorá žila v Rakúsku a on ju až teraz prvýkrát videl.

„Dnes je to šťastný a spokojný muž a všetci mu to zo srdca prajeme,“ hovorí v záverečnej časti tejto Trinásť komnaty filmový vedec Ivan Gavalier, ktorý nás ňou spolu s autorkou sprevádzal.

Jolana Kolníková

PREDPLATNÉ

Ponúkame vám možnosť za mimoriadne výhodných podmienok si náš časopis predplatiť. Jedno číslo vás bude stáť len 10 Kč (na Slovensku 10 Sk/0,33 €), pričom cena vo voľnom predaji je 18 Kč/18 Sk/0,6 €! Dostanete ho teda za 55 percent ceny a nemusíte ho zháňať po stánkoch!!! Sami si môžete zvoliť aj obdobie!

Zašlite objednávkový kupón s vyznačeným predplatným obdobím (prípadne si časopis objednať telefonicky), my vám začneme zasielať magazín Slovenské dotyky a zároveň vám pošleme i vyplnenú zloženku, ktorou uskutočnite úhradu.

Predplatné v ČR:
Pisomné objednávky:
Vydavateľství MAC, s. r. o.
Na Spojce 968/7,
101 00 Praha10-Vršovice
Telefonické objednávky:
226 218 864

Predplatné v SR:
Pisomné objednávky:
Magnet Press, Slovakia s.r.o.
Šustekova 8, 851 04 Bratislava, SK
e-mail:vojackova@press.sk
Telefonické objednávky:
+421 2 67 20 19 21
Fax: +421 2 67 20 19 20

Firmy (z ČR i SR) môžu uhradiť predplatné aj na základe faktúry. Platí normálny postup, treba len na objednávkový kupón dopísať heslo „faktúra“ a priložiť lístok s vaším IČO, DIČ a bankovým spojením.

Objednávky do zahraničia (mimo ČR a SR) na rok 2011 prijíma redakcia. Poplatok 15 USD (Európa a zámorie pozemnou cestou), respektíve 20 USD (zámorie letecky) uhradíte na náš účet číslo 192786560227/0100 v Komerčnej banke, pobočke Praha-Mesto.

SLOVENSKÉ DOTYKY

Magazín Slovákov v ČR

OBJEDNÁVKOVÝ KUPÓN

meno a priezvisko

adresa (vrátane PSČ)

od mesiaca:

do mesiaca:

podpis

Mesačník SLOVENSKÉ DOTYKY,
Magazín Slovákov v ČR, č. 4-5/2011

Vydavateľ: Slovensko-český klub, Anastázova 15, 169 00 Praha 6, IČO: 65398777

Vydavateľstvo: Vydavateľství MAC, spol. s r. o.,
Na Spojce 968/7, 101 00 Praha10-Vršovice

Adresa redakcie: Salmovská 11.120 00 Praha 2, tel.: 224 918 483

tel./fax, záznamník: 224 919 525, e-mail: dotyky@czsk.net, http://dotyky.czsk.net

Šéfredaktorka: Naďa Vokušová, zástupca šéfredaktorky: Vladimír Skalský,

grafická úprava: Jozef Illiaš, jazyková úprava: Éva Svorová

Inzerciu prijíma redakcia

Rozširuje PNS, Mediaprint&Kapa, Transpress a súkromní distribúteri

Výchádza s finančným príspevkom Ministerstva kultúry ČR

Podávanie novinových zásielok povolila Česká pošta, s.p., odštepny závod Praha,

č. j. NOV 6098/96 zo dňa 23. 8. 1996, reg. č. MK ČR 7535,

Vyšlo 11. 4. 2011

Redakčná rada:

Anton Baláž, Ladislav Ballek (predseda), Vojtech Čelko, Lubomír Feldek,
Vladimír Hanzel, Emil Charous, Ján Rakytko, Vladimír Skalský,
Juraj Šajmovič, Marián Vanek, Robert Vano, Naďa Vokušová, Gabriela Vránová

Vydavateľství **MAC**
spol. s r.o.

Na Spojce 968/7, 101 00 Praha 10-Vršovice
tel./fax: 226 218 865
e-mail: info@vydavatelstvimag.cz

Nabízí

• zajištění

kompletního vydavateľsko-nakladateľského servisu
foto, grafická úprava, tisk,
správa predplatiteľského kmene,
distribúcie predplatiteľům
pro periodika i knižní publikace

• vlastní produkci

50 druhů diet při nejčastějších onemocněních,
stolní kalendáře „Práce na zahrádce“,
„Recepty pro diabetiky“,
knihy s hobby a sportovní tematikou.
Více o nás a našich titulech včetně
možnosti pohodlného nákupu
v našem e-shopu, naleznete

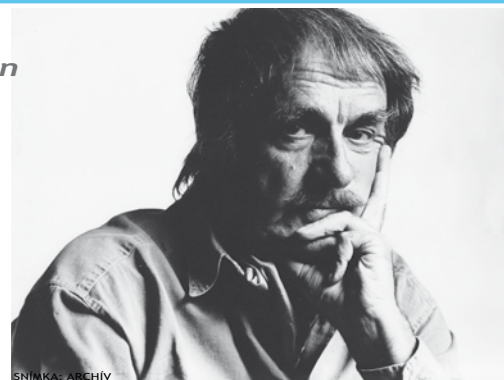

na www.vydavatelstvimag.cz

„Povinnosťou človeka je nebyť hlupákom. Fotografia je len spôsob vyjadrovania, je to reč, ktorou sa vyjadrujem.“

Stretnutia a rozhovory

Toto sú slová jedného z najlepších svetových fotografov, slovenského fotografa Karola Kállaya. Dvadsiateho šiesteho apríla tohto roku oslávi svoje 85. narodeniny. Komu by sa to chcelo veriť?

Áká bola jeho životná a odborná cesta? V rokoch 1944-48 študuje na Vysokej škole ekonomickej a na Univerzite J. A. Komenského v Bratislave. Po štúdiách, ako reportér časopisu Domov a svet, sa rozhodne stať profesionálnym fotografom. Jeho vzormi sú Robert Frank, Henri Cartier-Bresson, Wiliam Klein, Bill Brandt. Od roku 1950 pracuje v slobodnom povolání, začína svoju sériu ciest po svete: Maďarsko, Poľsko, Rumunsko, Bulharsko, Albánsko, Grécko, Taliansko, ZSSR, Juhoslávia, Rakúsko, Francúzsko, Veľká Británia, Holandsko, Nemecko, Japonsko, Mexiko, USA. Realizuje svoje prvé knihy a začína pracovať pre magazíny Saison a Sybille v Berlíne a Jardin des Modes v Paríži. V roku 1956 má svoju prvú samostatnú výstavu. V roku 1957 dostáva dve ceny amerického magazínu Popular Photography. Stáva sa členom Medzinárodnej federácie umeleckej fotografie (FIAP) vo Švajčiarsku, ktorá mu udeľuje titul Excellence de la Fédération Internationale de l'Art Photographique. Do roku 1984 preberá niekoľko cien za najkrajšiu knihu ČSSR, v roku 1992 mu redakcia Geo v Hamburgu udeľuje titul Fotograf roku 1992.

V rokoch 1993-95 fotografuje pre magazíny Spiegel, Stern, Focus, Manager Magazin, Merian, stáva sa členom agentúry Bilderberg. Cestuje a fotografuje reportáže v Egypte, Thajsku, Tunise, Maroku, Austrálii, v Portugalsku a na Kube. V roku 1998 mu prezident republiky zapožičal Pribinov kríž I. triedy za celoživotné dielo v oblasti umeleckej fotografie.

V roku 1999 dostáva cenu Leopolda J. Danihelsa za umelecké aktivity v Los Angeles. V rokoch 1977-2000 fotografuje v USA, Thajsku, Jemene, Dubaji, Indonézii, Malajzii, v Grécku.

To je len malá časť aktivít veľkého fotografa. Stovky reportáží pre svetové magazíny, desiatky kníh, vydaných doma i vo svete, veľké množstvo ľudských aktivít, každoročne niekoľko domácich a desiatky zahraničných samostatných i skupinových výstav.

Mala som to šťastie, že našej D+Gallery bolo od samého začiatku umožnené prezentovať tvorbu tohto jedinečného, skromného umelca. Vystavovali sme reportážne fotografie, ktoré boli robené pre svetové časopisy Stern, GEO Hamburg, Fokus, ako aj z kníh pre zahraničné vydavateľstvá. Mnohé jeho výstavné artefakty predtým neboli nikdy vystavované. Vidieť takéto súbory farebných veľkoformátových fotografií umelca svetového mena nebola udalosť každodenná, o to viac sme sa z nich tešili a o to viac boli výstavy navštevované. „Sú situácie, ktoré človekom otrasú. Tie však nie sú najdôležitejšie. Pre mňa sú dôležitejšie tie, čo vo mne zostanú... Len v stretnutiach, rozhovoroch s ľuďmi sa rodia príhody, rozhovory, nekonečné množstvo rozhovorov a príhod, nekonečné množstvo nepredstaviteľných kontrastov, ktoré ma formovali, formujú a do istej miery aj určujú, kedy a ako použiť fotoaparát...!“ povedal Karol Kállay v jednom z rozhovorov.

Ale fotograf Karol Kállay nebol len fotoreportérom svetových udalostí. Bol aj noblesným umelcom, ktorý dokonalo zachytil krásu žien, či nádheru módných kreácií. Nie nadarmo už na prvej Výstave svetovej fotografie sa zúčastnil s kolekciami fotografií z módných prehliadok našich popredných návrhárov. S úsmevom spomíname na dve výstavy, ktoré sme mali tú česť organizovať ako prví - na výstavy aktov. Nádherne modelky, nádherné ženy, nápadité miesta, kde fotografie vznikali. Na otázku jeho celoživotnej družky a múzy - manželky Zdenky, či nežiarila, keď fotil akty - len odpovedala: „Vždy som bola pritom. Karol si to želal.“

Čo dodať na záver?

*Milý, vzácný priateľu,
do ďalších rokov Ti želáme pevné zdravie, šťastie Fortúny, silu Herkulesa,
oko Michelangella a lásku všetkých Tvojich blízkych. A nech Ti to naďalej
fotí. Pre Tvoju a našu radosť!*

Jiřina Divácká

Prečo o tej našej slovenčine?

Stáli čitatelia nášho časopisu budú možno trochu prekvapení novou prílohou. Slovenské dotuky už mali prílohy literárne, divadelné i detské. Prečo teraz slovenčina? Pochopiteľne preto, že materinský jazyk je prazákladom identity, jej vari najdôležitejšou súčasťou. Čomu by sa teda mal Magazín Slovákov v ČR, ako znie podtitul nášho časopisu, venovať prednostnejšie? O to skôr, že zachovať si dobrú a správnu slovenčinu nie je v jazykovo blízkom českom prostredí jednoduché. A tiež, že sa – najmä u najmladšej českej generácie – oslabuje pasívna dvojjazyčnosť, teda schopnosť porozumieť slovenčine. Všetky tie Superstar, Talentmánie a VyVolení to samy nevytrhnú...

Aj preto prišiel Slovensko-český klub, vydavateľ Slovenských dotukov, už minulý rok s projektom „Rozumiete správne po slovensky?“ Zamýšľali sme ho ako komplexný program, už vtedy mali vzniknúť aj takéto prílohy, avšak výška a štruktúra podpory to neumožnili. I tak sa však vďaka Úradu vlády ČR, ktorý k našej myšlienke pridal finančné prostriedky z grantového programu na podporu implementácie Európskej charty regionálnych či menšinových jazykov, podarilo realizovať aspoň veľmi dôležité rozhlasové vysielanie v Rádiu Ethno 90,7 FM.

Tento rok zatiaľ na rozhodnutie grantovej komisie čakáme, avšak veríme, že k rozhlasovému vysielaniu budú môcť pribudnúť aj takéto prílohy.

V rámci projektu chceme spolupracovať so slovakistickými pracovníkmi v Prahe a Brne, slovakistami na bohemistike v Olomouci a s Jazykovedným ústavom Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Konkrétne v tejto prvej prílohe prinášame dva texty, vzniknulé v Kabinete slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe.

Úmyselne sme vybrali trochu netypické texty, venujúce sa menej frekventovaným fenoménom, preto – veríme – veľmi zaujímavé a pre čitateľov objavné. Dvojakým spôsobom sa dotýkajú jazykového kontaktu a jeho podob v českom prostredí. Text Miry Nábělkovej sa venuje prevzatiam slovakizmov do češti-

ny, čomu obvykle nie je venovaná veľká pozornosť, hovorí sa skôr o – naozaj masívnejšom – zrkadlovom jave. Napriek tomu je tých slovakizmov prekvapujúco dosť. Článok Lucie Satinskej, študentky pražskej slovakistiky a dcéry Júliusa Satinského, zasa ukazuje, ako sa slovenčina v Česku môže uplatňovať a uplatňuje v jednom konkrétnom a veľmi

špecifickom pracovnom prostredí – v komunikácii slovenských psychiatrov a českých pacientov.

Slovensko-český klub sa téme česko-slovenských jazykových vzťahov venuje programovo mnoho rokov. Už v roku 1999 na konferencii, ktorú usporiadal spolu s českým ministerstvom školstva, Univerzitou Karlovou a Veľvyslanectvom SR v Prahe, upozornil na postupnú stratu pasívneho bilingvizmu. Neskôr vydal aj odbornú publikáciu Slovenský jazyk na české škole a didaktické CD. A tak sú tieto prílohy i celý projekt veľmi logickým pokračovaním...

Vladimír Skalský

Hospoda premává, i když nefunguje elektrika...

Zo života slovakizmov v českej komunikácii

MIRA NÁBĚLKOVÁ

Sloveso *premává* som v českých výkladových slovníkoch nenašla. Nepatrí do kodifikovanej českej slovnej zásoby, no v textoch rozličného typu v češtine niečo *premává* či *nepremává* často. Nielen niečo – aj niekto... Nad rozličnými kontextami, v ktorých sa objavuje, napr. aj nad citátom v názve tohto príspevku, by Slovákom ostal stáť v istom údive – v slovenčine to takto nefunguje. A pritom sa sloveso *premává* v češtine považuje za slovakizmus, pôvodom slovenský kontaktný jazykový prvok (napr. K. Musilová – M. Sokolová v štúdiu *Funkčnost česko-slovenských kontaktných jevů v současnosti*, 2003). Medzi slovami spomínanými či vnímanými ako slovakizmy však nie je jediné, čo v českých textoch žije inak, než je jeho bežný život v slovenčine. Ako vnímajú a ako používajú Česi rozličné slovakizmy? Ako kto, ako ktoré? Iste podobne, ako sa ani celé slovenské prostredie nestavia rovnako k jednotlivým bohemizmom, ktoré v slovenskej komunikácii možno stretnúť...

Využívanie českých kontaktných javov v slovenčine a slovenských v češtine sa ukazuje ako stále zaujímavá otázka – vzhľadom na intenzívnejší český vplyv jej bola a je prirodzene venovaná väčšia pozornosť na slovenskej strane, kde patrí dlhodobou aj k neuralgickým bodom diferenciujúcich sa postojov a koncepcií v jazykovej kultúre.

Slovakizmy v češtine zatiaľ nepredstavujú nijako zvlášť podrobne spracovanú tému. Rozpracúvanie otázky slovakizmov v súčasnej češtine sa pritom ukazuje aktuálne na jednej strane takpovediac spätným smerom, teda k získaniu odpovede na otázku, čo vlastne čeština zo slovenčiny prijala či získala (a ak prijala, tak kde a ako) v predchádzajúcich obdobiach koexistencie v dvojjazykovom spoločenstve (pôjde tu hlavne o toto obdobie, hoci sa netreba a vlastne ani celkom nemožno sústreďovať len naň). Druhý rozmer takto položených otázok smeruje k súčasnej situácii, teda k odpovedi na otázku, či to, čo sa v minulých obdobiach v češtine v kontakte so slovenčinou objavilo, v súčasnom období zrednutých jazykových kontaktov (keď sa tak často tematizuje reálne či predpokladané „vzďaľovanie“) odchádza, stráca sa alebo či trvá... A či sa prípadne objavujú aj nové jazykové prvky, ktoré by možno pod hlavičku slovakizmu v češtine zaradiť. V niektorých štúdiách venovaných česko-slovenským jazykovým vzťahom v minulom období sa poukazovalo na existenciu slovakizmov v češtine ako prirodzený dôsledok jazykového kontaktu – možno spomenúť najmä práce A. Jedličku a V. Budovičovej. V literatúre sa spomínajú jednotlivé lexikálne prevzatia (slová ako *dovolenka*,

rozlučka, výdobytek, zákruta, koupele, kávička, spolunažívání, napředovat, završit, nárokovat si, namyšlený, svojský, horko-těžko, naozaj) aj gramatické vplyvy s rozličnou komunikačnou platnosťou, pracuje sa, podobne ako v protismernej česko-slovenskej orientácii, s pojmom kontakto- vých variantov či synonym. Fakt, že pri slovakizmoch v češtine môže ísť späť, ale aj vo vzťahu k súčasnosti o zaujímavejšiu problematiku, než by sa na prvý pohľad prípadne zdalo, naznačuje napr. J. Kořenský v monografii *Český jazyk* (Najnowsze dzieje języków słowiańskich, 1998), keď hovorí, že „k nesplněným úkolům komunikačně orientované české bohemistiky patřilo zjistit z české strany, nakolik byl vztah obou jazyků v jednom státě vzájemný, tj. zda byla představa o novodobé větší expanzivnosti češtiny opravdu adekvátní a nakolik bylo naopak značné množství lexikálních a frazeologických slovakismů v českých textech daného období skutečně jen citátovou textovou aktualizací. Není pochyb o tom, že v běžné české komunikaci bylo a stále ještě je i po rozpadu společného státu takových prvků poměrně dost“. Na potrebu preskúmať „skutočný zástoj“ slovakizmov v češtine upozorňuje napr. aj A. Měšťan v príspevku *Jak dál ve slovakistice v České republice* v prvom z brnianskych slovakistických zborníkov *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy* (1998).

Preberanie jazykových prostriedkov z jedného jazykového prostredia do druhého (ako individuálnych diskurznych alebo jazykovým spoločenstvom širšie prijatých javov) predstavuje výsledok (a súčasne doklad) jazykových kontaktov. Za spomínanou a reálne jestvujúcou asymetriou v miere využívania česko-slovenských kontakto- vých javov v slovenčine a češtine možno vidieť asymetriu v šírke a hĺbke kontaktov s rozmanitými textami v druhom jazyku, ktorá má historické korene a, ako je zrejme, aj súčasné pokračovanie. V slovenskom prostredí, kde čeština ako „vehikulum“ najrozmanitejších obsahov vystupuje ako stále prítomný kontakto- vý kód, predstavoval a predstavuje rozvinutý pasívny/percepčný bilingvizmus cestu pre aktuálne aj trvalé prevzatia či už v širšom rozsahu alebo aj len ako súčasť idiolektu niektorých Slovákov. V českom prostredí bol a najmä v súčasnosti je tento kontakt menej výrazný. Predsa však existovali, existujú a iste budú aj ďalej existovať rozmanité sféry jazykových kontaktov, prijímanie textov v slovenčine aj dvojjazyková česko-slovenská interkomunikácia, ktoré predstavujú kanály prieniku slovakizmov do českého jazykového prostredia. Pri neustálených textových kontakto- vých slovenských prvkoch, ktoré nezriedka možno stretnúť v českých prehovoroch, nejde o prevzatia, ale o interferencie či rozlične motivované situačné výpožičky, ktoré vydávajú svedectvo o individuálnom jazykovom kontakte. Prípadné metajazykové komentáre vedomie pôvodu slova aj tematizujú: *Když zjišťuju, jak jsi dokázal využít pro spisovatelské „řemeslo“ zkušeností ze svého životaběhu, ocitám se, jak říkají bratři Slováci, v pomykove* (www.obecpsisovatelu.cz); *Je to takový „něpodarok“ jak by řekli bratia Slováci* (www.konopa.cz). Iné slová však možno na základe ich opakovaného (viac či menej hojného) výskytu považovať za prevzatia, pričom miera rozšírenosti ako aj funkčné zaťaženie sú v konkrétnych prípadoch rozdielne.

Ak sa pri prevzatiach za funkčné považuje to, čo neprotirečiac systému preberajúceho jazyka obohacuje vyjadrovacie možnosti a zaplnia určité prázdne miesta, používatelia jazyka často funkčnosť kontakto- vých javov vnímajú podstatne širšie. Pri využití kontakto- vých synonym môže ísť jednoducho o to, že sa im slovo páči, že sa im v konkrétnej komunikačnej situácii, príp. v ich viac či menej stabilnej osobnej (najčastejšie lexikálnej) paradigmatickej sieti hodia jeho sémantické a štylistické charakteristiky, objektívne existujúce či aj len subjektívne vnímané diferencie v porovnaní s domácim kontakto- vým synonymom. V takomto zmysle môže kontakto- vý jazyk predstavovať aj istý potenciálny „synonymický rezervoár“, do ktorého sa dá siahnuť po určitý výrazový prostriedok (tak na vec nazerá vo viacerých prácach napr. J. Dolník). Je však zrejme, že k jednotlivým kontakto- vým javom majú profesionálni aj bežní používatelia jazyka diferencované posto-

je, pričom to, čo je pre niekoho komunikačne uplatniteľné a nosné, pre iného takým z rozličných dôvodov nie je. Výsledky zaujímavo koncipovaného prieskumu individuálneho vedomia a hodnotenia rozličných bohemizmov v slovenčine, ponúkajúceho stupnicu ich komunikačnej efektívnosti, publikovala M. Sokolová v štúdiu *Komunikatívná efektívnosť českých kontakto- vých javov v slovenčine* (1991). Kontakto- vé javy fungujú niekedy ako uvedomované či aj neuvedomované prevzatia, inokedy sa v komunikácii využívajú vedome a zreteľne „citátovo“, so špecifickým cieľom. J. Kořenský v spomínanej práci o používaní slovakizmov v češtine v minulom období hovorí, že nebolo vždy ľahké zistiť, nakoľko ide o citátový prechod do druhého jazyka, pričom mohlo ísť o ironizovanie, teda negatívny jav, aj o jazykovú hru, jazykový humor ako pozitívny jav, o aktualizáciu a pod., a nakoľko o viac-menej stabilné prvky idiolektu, ktoré už signalizujú aj mimo rámca inštitucionalizovaných prevzatí proces vzájomného ovplyvňovania jazykov v kontakte.

Ako príklad citátového využitia slovenského slova v dialogizujúcom informačno-náučnom českom texte určenom do českého prostredia (bez akýchkoľvek zrejmých aktuálnych sugescií slovenčiny) možno uviesť slovo *naozaj* s predpokladanou funkciou oživenia a ozvláštnenia (popri štylistickom disimilačnom účinku vo vzťahu k neďalekému *opravdu*, čo by sa však iste dalo riešiť aj inak) v manuáli *MS Word 6 pro Windows* (R. Pecinovský – J. Pecinovský, 1995): *A: ...Objeví-li se v textu před tímto znakem číslice, zarazí odsouvání vlevo kterýkoliv další znak, který nebude číslicí ani mezerou – jinými slovy, objeví-li se číslice, bude se dále aplikovat pravidlo používané pro čísla. B: Naozaj? To jsem opravdu nevěděl. A: Naozaj. A možná tě překvapí i další věc.* Textové využitie slovenských jazykových prvkov takto možno stretnúť v rozličných písaných a hovorených dialogických aj monologických súčasných českých jazykových prejavoch s rozličnou mierou aktuálnej prítomnosti resp. neprítomnosti slovenčiny ako spúšťacieho mechanizmu v konkrétnej komunikačnej situácii a s väčšou či menšou mierou rozšírenosti, udomácnenosti konkrétneho slova.

Otázka slovakizmov v češtine, ich textové fungovanie, rozšírenosť a hodnotenie vo vedomí českých používateľov jazyka v posledných rokoch predsa priťahujú lingvistickú pozornosť – napr. zborník *Slovensko-české vztahy a sívislosti obsahuje tri příspěvky* dotýkajúce sa danej témy. M. Pančíková tu okrem iného upozorňuje na slová, pri ktorých (resp. pri niektorých ich významoch) sa udáva slovenský pôvod v slovníkovej publikácii *Co v slovníkách nenajdete* (Sochová – Poštolková, 1994): *branka, dovolenka, chalan, medový* v spojení *medové týždne, nahánět* vo význame *honit, stíhat, papaláš, překaběťný, rozlučkový, spolunažívání, strážit, střetnout se* vo význame *potkat se*. V rukopise učebnicového textu česko-slovenského autorského kolektívu M. Sokolová – K. Musilová – D. Slančová – J. Dršatová *Renovovaný kurz českého jazyka pre slovenských študentov* sa zaznamenávajú ďalšie slovenské lexikálne textové vplyvy, napr. slová *lyžovačka, polovačka, středobod, zpravodajce, psychiatrička, upokojit se, klamat, zaobcházet, vlámat se, sůrný, natěšený, venkoncem, vidno, na vině, na čele, nad ránem, zoči-voči*. K. Musilová a M. Sokolová sa v už spomínanej štúdiu zamerali aj na komunikačnú funkčnosť niektorých slovakizmov v češtine – v anketovom prieskume získali od vzorky respondentov odpovede na otázky, do akej miery sú pre nich slovakizmy ako *namyšlený, krmoška, lyžovačka, horko-těžko, pikoška, rozlučka, strážit, nad ránem, psychiatrička, dovolenkový, kávička, natěšený, oznamy, kukláč, bitkař, vlámat se, na čele, hrozno, na vině, páčit se* popri domácich nekontakto- vých prostriedkoch komunikačne uplatniteľné, aj či dané výrazové prostriedky vôbec považujú za slovakizmy. Rozhodnúť o tom, či naozaj ide o prevzatie, nie je v niektorých prípadoch vzhľadom na možnosť vývinu na základe vnútorných, povedzme slovotvorných zákonitostí každého z blízkych jazykov ani pre lingvistu jednoduché. Slovakizmy sa niekedy (nie príliš často,

ale predsa) ako problémový jav objavujú aj medzi otázkami adresovanými jazykovej poradni ÚJČ AV ČR.

Pri stopovaní slovakizmov v češtine je zaujímavé sledovať ich reálny textový život. V ďalších riadkoch sa takto pozrieme na niektoré z nich. Časť lexikálnych slovakizmov v súčasnej českej komunikácii funguje v podstate rovnakým spôsobom ako v slovenčine, hoci pochopiteľne v rámci iných lexikálnych vzťahov. Osobitne zaujímavé sú však prípady, keď slovo, ktoré je „identifikované“ ako slovakizmus vzhľadom na rozličné okolnosti (formálna stránka protirečiaca zákonitostiam češtiny, sémantické osobitosti alebo jednoducho fakt, že v češtine predtým nebolo), žije v češtine inak ako v slovenčine. To, že prevzaté slovo funguje v cieľovom jazyku inak ako v zdrojovom, nie je vo všeobecnosti nijako výnimočné, predsa však život niektorých slovakizmov v českom prostredí pôsobí (najmä na Slováka) dosť prekvapujúco. Ako naozaj žijú, resp. v akých textoch a ako sa vyskytujú, možno sledovať pomocou internetových vyhľadávačov, ktoré nás privedú aj k rozličným neformálnym komunikačným sféram, aké napr. Český národný korpus do takej miery nezohľadňuje. Textové zdroje súčasnej živostnosti mnohých slovakizmov v českom jazykovom prostredí dokazujú.

Premávat

Pri slovese *premávať* nás v českých kontextoch v porovnaní so slovenskými prekvapí jeho spájatelnosť (čo všetko *premáva*, prípadne *nepremáva*), ktorá naznačuje, že vo vedomí českých hovoriacich, ktorí toto sloveso používajú, má iný ako „slovenský“ význam. V *Krátkom slovníku slovenského jazyka* má sloveso *premávať* výklad „(o dopr. prostriedkoch) konať cestu, jazdiť“, v zhode s týmto významom sa v *Slovensko-českom slovníku* (Gašparíková – Kamiš, 1967) pri slovese *premávať* uvádza český ekvivalent *jezdít*. V slovenčine sú jeho najfrekventovanejšie kontexty zo sféry komunikácie o pravidelných linkách, spojoch rozličných verejných dopravných prostriedkov (*premávajú* vlaky, autobusy, lanovky, trajekty apod.). Také použitie slovesa *premávať* možno stretnúť aj v češtine: *Vsude ale premava sbernej nakladacek, který je o neco dražší obyčejného jízdného...* (www.krajopad.cz); *... sedačkou až k chatě Pomedes. Nejezdí však vždy, zoláště v pozdním podzimu již „nepremává“* (www.voltek.cz/dolomity). Okrem toho ho však často stretávame aj v kontextoch, ktoré pre Slováka vyznievajú dosť bizarne. Dalo by sa súhrnne povedať, že v češtine „*premává*“ to, čo „je v provozu“, čo funguje, pracuje.

České substantívum *provoz* má v slovenčine dva prekladové ekvivalenty: *premávka* („dopravný provoz“ – s ním v slovenčine súvisí sloveso *premávať*), ale aj *prevádzka* ako „chod organizovanej práce podniku, ustanovizne“ alebo „činnosť, chod, obyčajne nejakého stroja“ (KSSJ). Keď sa pozrieme na kontexty, v ktorých sloveso *premávať* v češtine vystupuje, vidno, že zahŕňajú celý sémantický priestor súvisiaci s českým *provozom* (slovenskou *premávku* aj *prevádzku*), teda podstatne širší, ako v slovenčine: v češtine niekedy „*premávají*“ aj obchody, hotely, úrady, mechanické či elektronické zariadenia. Nasledujúce kontexty slovakizmu *premávať* sú teda „domáce české“ – v zodpovedajúcich súvislostiach by sme v slovenčine toto sloveso nestretli a napr. pri preklade do slovenčiny by sme museli použiť iné (v konkrétnych prípadoch rozdielne) jazykové prostriedky (je v *prevádzke*, je *otvorený*, *pracuje*, *funguje* a pod.):

Pod jednými neimenovanými brněnskými kolejmi už několik let *premává* malý obchůdek, klasický pullák (www.sever.cz/)... *... hospoda premává*, i když nefunguje elektrika, a i tak nabídně pět hotových jídel... (www.ekonomika.idnes.cz)– ... *personál si nás neovšiml, jídlo nám už ve 20:31 nechtěli uvařit, neboť kuchyně premává* pouze do 20:30... (www.kores.cz)– *Nakonec však objevil jednu Italku, která nám popsala cestu do hotelu, který prý premává*... (www.mototuristika.cz)– *Loni vzala Loďníci voda a dnes už zase premává*... (www.vorech.wz.cz)– *To vskutku ano, protože monitor, jsa připojen k jakémukoliv jinému počítađu normálně premává* (www.karl.chytrak.cz)– *IPeruc premává*, teď jsou tam nové fotky z Opery (www.ilouny.cz)– *CD nebootovalo. Jak jsem po konferencích zjistil, v některých vypalovačkách CDčko*

opravdu nepremává (www.roosei.cz)– *Všechno funguje, hned dostanete mezinárodní kartu, internet banking premává* na 120%, konto a výpisy zadarmo, bankomat na každém rohu (web.cvut.cz)– *Dnes, jak říká se sarkastickým úsměvem Wabi, „skupina existuje, ale nepremává“* (web.iol.cz).

Překabátit (se)

Ak sa slovesá *premávať* – *premávať* v slovenčine a češtine sémanticky a spájatelnosť aspoň čiastočne prekrývajú, pri slovesách *prekabátit* – *prekabátit* to tak nie je. Slovenské *prekabátit* (koho) má význam „oklamať, podvieť, figľom, s využitím vtipu prejsť niekomu cez rozum“. V *Slovensko-českom slovníku* sa pri ňom uvádza ekvivalent *přelstít*. Niekoľko dokladov fungovania slovesa zo slovenských textov:

Naša Katka rýchlo rastie a už je taká múdra, že sa jej občas podarí prekabátit aj oboch rodičov (www.mayor.fri.utc.sk)– *Aj keď má veľmi výraznú farbu, automatika Minolty sa tým nedala prekabátit* (www.zive.sk)– *Opica. Má nadanie robí si z ľudí bláznov. Dokonca aj mocného, inteligentného a šikovného Draka prekabáti* a obávaného Tigra dokáže vodiť za nos (www.kexo.host.sk)– *Rozhodne nám teda nepomôže ignorovať fyzikálne zákony a snažiť sa tak prekabátit* prírodu (www.server.gymsnv.sk).

To však nie je význam, v akom sloveso *prekabátit (se)* funguje v češtine. Publikácia *Co v slovníkách nenajdete* zachytáva adjektívum *prekabátěný* s uvedením pôvodu „ze slovenštiny“ a s významom „takový, který změnil kabát, tj. přesvědčení“. Presnejšie by však zrejme bolo, ako vyplýva z jeho použitia, „který změnil kabát, nie však presvedčenie“, t. j. ktorý síce navonok „obrátil kabát“, no vnútorne sa nezmenil. Často slovesná a adjektívna podoba jednoducho pomenúva fakt, že niečo (niekto) „zmenilo značku“, premenovalo sa, vystupuje pod iným označením než doteraz:

... do této zločinecké partaje vstoupil v době nejužší normalizace. Že prekabátit lo ČSSD? To ho přece neomlouvá. (www.diskuse.hranice-online.cz)– *V té chvíli se Zeman rozhodl odstoupit, strana se prekabátila* na „sociální demokracii s lidskou tváří“ a získala si důvěru prezidenta Havla. (www.bohumildolezal.cz)– *Nakonec ODS je plná tzv. „bývalých“ komunistů, kteří se v 89-tém stáčili zaovčas prekabátit!* (www.novinky.cz)– *A že se ostatní uvědomějí soudruzi, ty včas prekabátěný, jen jmenují a barví jinak, to bylo ale prekvapení, že?* (www.penize.cz)– *Zatím mi dobrou náladu kazí leda tak produkty Microsoftu a vědomí, že BSA CS jen prekabátila* a teď se snaží vyolécť z problémů – likvidací sebe sama. (www.digisys.cz/bsa.htm)– *Všichni jsou z jednoho hnízda, jen se pak jako kraslice prekabátili.* (www.aktualne.seznam.cz)– *Začalo to celkem nenápadně pražskou Paegas arénou, která se později prekabátila* do T-mobile arény... (www.ohf.cz)– *Není žádným tajemstvím, že staronový oddíl CHP (za který se ne poprvé na zimu prekabátili* běžci FSP), nebudil mezi pořadateli dostatečný respekt. (www.fsp.ini.cz)– ... *za ním uhybáme na US-50, možná, že jsme ani neuhmli, jenom silnice prekabátila* a změnila označení. (www.tensor.cz/amerika2000/07_29_2000.htm).

Ak sa prizrieme slovenskému *prekabátit* a českému *prekabátit*, vidno, že s rozdielnym významom sa spájajú aj rozdielne syntaktické vlastnosti. Kým v slovenčine sa sloveso spája s objektom (*prekabátit* niekoho), v češtine takýto objekt nemá. Z povedania je zjavné, že spojenia ako sl. *nehodláme nikoho prekabátit* – *nehodláme sa dať nikomu prekabátit* – čes. *nehodláme prekabátit (kam)* alebo *prekabátěný člověk je poľutovaniahodný* – *prekabátěný člověk je politováníhodný* alebo *prekabátili sa (navzájom)* – *prekabátili se* označujú úplne iné skutočnosti.

Pôvodne som pohľad na slovenské *prekabátit* a jeho český „ekvivalent“ chcela skončiť na tomto mieste, kolega Robert Adam ma však pri čítaní textu upozornil na to, že v českom prostredí kde-tu žila či žije popri podobe *prekabátit* s horeuvedeným významom aj (citátovo fungujúca) podoba *prekabátit*, zachovávala nielen slovenské hláskové zloženie predpony *pre-*, ale aj slovenský význam. Dokladom nech je napr.: *Náš drahý pane senátore, doktore Železný. Prekabátit* jste amíky a my to teď máme za Vás, coby daňoví poplatníci zatáhnout (www.novinky.cz/diskuse). Keď je tak, v českom prostredí (pravda, ako kde, ako u koho) koexistujú dve samostatné lexémy *prekabátit* a *prekabátit*, slovenským slovom ovplyvnené v rozdielnej miere.

V tomto obsahovo-formálnom krúžení možno na záver ešte čosi dodať. Ak by sme si už prípadne začali myslieť, že sa v slovese *prekabátiť* so slovenskou predponou „vezie“ aj slovenský význam, kým s podobou *prekabátiť* sa viaže ten český, ani to nie je celkom pravda. So slovenským *pre-* sa možno stretnúť aj pri spomínanom českom význame:

Bláza měla aprobaci na ruštinu, kterou učila před revolucí a těsně po ní, na angličtinu se pak musela prekabátiť, když se lidi nechtěli učit rusky, ale anglicky... (www.gulz.unas.cz). – ... no právě, já ji ignoruju, vlastně jsem to udělala i nyní, ale že se holky chytly, tak jsem právě prekabátila, abych je upozornila... (diskuse.dama.cz). – Ta kostra budovy v popředí v roce 2000 se „prekabátila“ na krásnou „novou“ budovu Biologické fakulty JČU (www.entu.cas.cz).

Slovenské *prekabátiť* a jeho spolu- či protihráči v českom prostredí názorne ukazujú možnú zložitost hry medzijazykových vplyvov v prirodzenej komunikácii – v situácii mimo kodifikačného usmernenia, resp. pred ním.

V súhrnnom pohľade medzi slovakizmami, ktoré sú viac či menej rozšírené v českom prostredí, nájdeme vzhľadom na mieru ich formálnej a sémantickej adaptácie rozličné typy. Sú pritom medzi nimi také, ktorých slovenský pôvod je zrejmy a v českom prostredí uvedomovaný, ale aj také, ktoré mnohí českí hovoriaci ako slovakizmy nevnímajú a ktoré sa

v spôsobe používania od fungovania v slovenčine značne odlišujú. Pri otázke, či napr. aj také slovo *prekabátený* (popri *prekabátený*) naozaj považovať za slovakizmus, možno túto situáciu interpretovať aj tak, že existujúci slovenský výrazový prostriedok bol (mohol byť) „formovým“ impulzom pre vznik slova, ktoré predtým v češtine nebolo. V textoch možno v tejto súvislosti stretnúť aj vyjadrenia, z ktorých je zjavné, že (niektorí) používatelia češtiny slovo *prekabátiť* za slovakizmus považujú, pričom si ale podľa všetkého neuvedomujú, že jeho slovenský význam je iný: *Ve skutečnosti ovšem GBA SP není zcela novým přístrojem, ale je to, jak krásně říkájí Slováci „prekabátený“ GBA (www.doupe.cz); Nikoli že by měnili své názory, jak říkají naši bratři Slováci - prekabátili se, ale že upřesňují své myšlení, vylepšují své chování a korigují své postoje (www.pozitivni-noviny.cz).*

Diferencovaná miera formálnej adaptácie jednotlivých slov (*premávat*, *prekabátiť* – *prekabátiť* a pod.), s ktorou sa spája (viac či menej uvedomovaná) miera cudzosti, resp. naopak začlenenosti v domácom systéme, otvára ďalší priestor na úvahy o funkciách a živote kontaktovalých prostriedkov – berme ho ako otvorený...

Kapitola z monografie Miry Nábělkovej: Slovenčina a čeština v kontakte. Pokračovanie príbehu. 2008 (redakčne krátené)

Slovenskí psychiatri v českom prostredí

Ako slovenskú študentku slovakistiky v Prahe ma všade obklopujú možné výskumné témy v oblasti jazykových kontaktov. Čeština a slovenčina sa v tu stretávajú denne na rôznych úrovniach: komunikácia so spolubývajúcou na koleji, v obchode, v škole. Najväčšou potenciálnou sférou výskumu je pracovné prostredie, pretože najviac Slovákov sa do Čiech sťahuje za prácou. Z rôznych odvetví je zdravotníctvo oblasť, kde sa človek bez komunikácie v práci nezaobíde. V Česku v súčasnosti pracuje približne 2500 lekárov cudzincov a z toho až 2000 je Slovákov. Predstavujú tak z jazykového hľadiska veľmi zaujímavú výskumnú skupinu.

Keďže naša katedra podporuje študentov v tom, aby si témy pre svoje študijné práce vyberali sami, podľa vlastného záujmu, ja som si pre svoj malý výskum vybrala komunikáciu slovenských psychiatrov v Česku. Psychiatrov v prvom rade preto, že ich vyšetrovacím a do istej miery aj liečebným nástrojom je jazyk, a preto otázka vzájomného porozumenia si s pacientom je kľúčová. V druhom rade preto, lebo aj moja mama je psychiatricka, a tak som sa cez ňu akosi ľahšie dostala k respondentom. Zistenia o používaní češtiny a slovenčiny v tejto skupine Slovákov, zamestnaných v českom prostredí, vychádzajú z výskumu desiatich psychiatrov, čo je síce malý počet, ale už na takejto vzorke sa dajú vypozerovať určité veci.

Najskôr som s dvoma lekárkami robila podrobné interview, na základe ktorého som potom zostavila dotazník s otvorenými odpoveďami a rozoslala ho ostatným. Otázky mapovali to, s akým očakávaním používania jazykov prichádzali respondenti do Českej republiky a aká potom bola ich jazyková realita. Zaujímalo ma, či respondenti komunikujú inak v práci a inak v súkromí a čo ich výber jazyka ovplyvňuje.

Ukázalo sa, že používanie češtiny na pracovisku je vo veľkej miere otázkou individuálneho rozhodnutia. Toto rozhodnutie môže mať rôznu motiváciu. Napríklad pre tých, ktorí študovali medicínu v Česku, môže byť aj jednoduchšie o odborných veciach hovoriť v češtine. Táto skupina lekárov mala v porovnaní s tými, čo prichádzajú zo Slovenska, viac času rozvinúť svoju aktívnu znalosť češtiny a komunikovať s pacientmi po česky je pre ňu prirodzené. Rozhodnutie používať slovenčinu môže súvisieť s tým, že lekár sa necíti dosť kompetentný v češtine alebo že rozprávať po česky nepovažuje za potrebné. O vlastnom jazykovom správaní máme vo všeobecnosti nie vždy dosť jasnú predstavu. Zaujímavé bolo, ako si jedna moja respondentka ani neuvedomila, že v práci využíva aj češtinu. Hovorila, že používa len slovenčinu, ale počas rozhovoru vysvitlo, že chorobopisy píše po česky. V tejto súvislosti možno poznamenať, že slovenskí lekári neprechádzajú nijakým jazykovým školením, a keď sa rozhodnú hovoriť po česky, jednoducho sa učia plávať hodením do vody. V písomnom prejave im väčšinou, keď treba, pomáhajú kolegovia, opravujú im chyby a slovenskí lekári sa taktu naučia aj český pravopis. Situácia je iná, keď si lekár nevyberie češtinu sám, ale je od neho z nejakého dôvodu v práci vyžadovaná. Tu sa ukázal rozdiel medzi súkromnou praxou, kde sú z jazykového hľadiska väčšie možnosti osobnej voľby, a prácou v nemocnici. Niekoľko respondentov uviedlo, že od nich nadriadený na pracovisku požaduje češtinu a argumentuje tým, že by im pacient nemusel rozumieť, alebo „zákonom“. Takýto zákon ale neexistuje. Požiadavkou hovoriť po česky môže byť lekár, ktorý práve prišiel zo Slovenska, aj zaskočený.

Zaujímavé je tiež sledovať komunikáciu slovenských psychiatrov v Česku na osi súkromie – práca. Pre niektorých je čeština pracovným jazykom a slovenčina súkromným, čo sa prejavuje aj na pracovisku tým, že v pracovnej situácii (napr. na vizite) hovoria s kolegami po česky, ale (napr. v doktorskej izbe) v súkromnej situácii po slovensky. Výber jazyka je tiež veľmi ovplyvňovaný komunikačným partnerom – s Čechmi sa hovorí často po česky, so Slovákami po slovensky.

Výsledky takéhoto výskumu iste nie sú prevratné a nemôžu byť zovšeobecňované na celú spoločnosť. Predsa však pomáhajú nahliadnúť do aktuálnej problematiky česko-slovenských nielen jazykových, ale aj pracovných vzťahov. Z jazykovedného hľadiska môže byť tento výskum impulzom, inšpiráciou pre ďalšie bádanie a z praktického hľadiska môže poukázať na to, s čím sa Slovák v českom prostredí jazykovo potýka. Môže napríklad aj pomôcť jednotlivcom, ktorí sa rozhodujú o práci v Česku, ale nie sú si istí svojimi jazykovými kompetenciami. Ak by to nevyžadoval nadriadený, slovenský lekár v Česku by v konečnom dôsledku rozprávať po česky asi nemusel. Rozumieť ale musí každopádne spoľahlivo.

Lucia Satinská